

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ОБЛІКУ ТА АУДИТУ**

КАФЕДРА ОБЛІКУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ В ГАЛУЗЯХ ЕКОНОМІКИ

СКАКУН Марина Володимирівна

**ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ
ЗАЛУЧЕНИМ КАПІТАЛОМ**

Дипломна робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

Галузь знань 07 «Управління та адміністрування»

Спеціальність 071 «Облік і оподаткування»

Науковий керівник:

кандидат економічних наук,

доцент кафедри обліку та оподаткування

в галузях економіки

Гудзенко Наталія Миколаївна

АНОТАЦІЯ

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та організаційні засади обліково-аналітичного забезпечення управління залученим капіталом, можливостей його оптимізації та ролі в забезпеченні стабільної роботи підприємства.

Об'єктом дослідження є сутність та характеристика особливостей формування та використання залученого капіталу аграрними підприємствами.

Мета і завдання дослідження полягає в розробці рекомендацій та пропозицій щодо вдосконалення методики та організації обліку й аналізу залученого капіталу підприємств відповідно до вимог стандартів обліку для створення обліково-аналітичного забезпечення управління залученим капіталом.

Завданнями роботи є: уточнення економічної сутності залученого капіталу, його елементів та підходів до класифікації; оцінка можливості гармонізації вимог П(с)БО і МСБО щодо визнання та оцінки залученого капіталу; аналіз існуючих підходів до побудови залученого капіталу, виділити ключові ознаки для обґрунтування класифікації зобов'язань з метою їх бухгалтерського відображення; здійснення аналізу підходів до бухгалтерської оцінки виплат працівникам, розвинути обліково-аналітичне забезпечення управління людським капіталом та розрахунків з постачальниками і підрядниками.

За результатами дослідження розглянуто питання методики й організації обліку та аналітичної оцінки залученого капіталу, визначено методику прогнозу аналітичної оцінки показників виробництва і реалізації продукції з урахуванням короткотермінового залучення капіталу, уточнено економічну сутність поняття «залучений капітал», його роль в активізації підприємницької діяльності, розглянута організація системи рахунків і субрахунків обліку залученого капіталу, обґрунтовано доцільність створення резерву на погашення довготермінового кредитування.

Одержані результати можуть бути використані в практиці роботи підприємств, що забезпечить можливість оптимізації величини залученого капіталу та ефективності його використання.

Ключові слова: залучений капітал, вексель, факторинг, форфейтинг, лізинг, кредиторська заборгованість, кредит, аграрні розписки, облікова політика, документування, бухгалтерський облік, звітність, аналітична оцінка.

Магістерська робота містить 133 сторінок, **30 таблиць, 9 рисунків**, список використаних джерел включає 112 найменувань, додатків.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ТА АНАЛІТИЧНОЇ ОЦІНКИ ЗАЛУЧЕНОГО КАПІТАЛУ	9
1.1. Економічна сутність та класифікація залученого капіталу підприємства	9
1.2. Оцінка форм залученого капіталу та їх нормативно-правове обґрунтування	21
1.3. Тенденції та динаміка зміни форм та видів залученого капіталу як об'єкту обліку і аналітичної оцінки	33
РОЗДІЛ 2. ОБЛІК ЗАЛУЧЕНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ	39
2.1. Організація обліку залученого капіталу	39
2.2. Особливості обліку залученого капіталу за видами та напрями його удосконалення	54
2.2.1. Облік кредитів та операцій, що здійснюються під гарантії банків	54
2.2.2. Облік факторингових операцій та операцій з цінними паперами	67
2.2.3. Облік кредиторської заборгованості	74
2.2.4. Облік операцій з використанням аграрних розписок	78
2.2.5. Облік інших операцій по залученню капіталу в господарську діяльність підприємства	88
РОЗДІЛ 3. АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА ЗАЛУЧЕНОГО КАПІТАЛУ З МЕТОЮ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ	97
3.1. Організаційне забезпечення аналізу залученого капіталу	97
3.2. Аналітична оцінка потреби в залученому капіталі, доцільності його залучення та ефективності використання	111
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	130
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	134
ДОДАТКИ	145

ВСТУП

Ринкові умови вимагають від підприємства вирішення ряду проблем, що безпосередньо впливають на ефективність процесу господарювання. Здійснення ефективної діяльності підприємств, забезпечення їхнього стійкого економічного зростання можливе лише завдяки розширенню джерел фінансування. Джерелами фінансування є капітал підприємства, який формується з власних і залучених джерел.

Трансформаційні процеси, пов'язані з переходом до ринкових умов господарювання у вітчизняній економіці передусім позначились на механізмі формування власних і залучених фінансових ресурсів для забезпечення функціонування суб'єктів господарювання. Ринкові відносини зумовили пошук нових механізмів фінансового забезпечення діяльності підприємств, оптимізації структури джерел фінансування та повноцінного використання можливостей залучення капіталу. Відсутність ресурсів, необхідних для покриття таких потреб, недостатня їх кількість або неможливість їхньої своєчасної мобілізації перешкоджає нормальному перебігові виробничого процесу і може звести нанівець ефективність діяльності. Уникнути проблем, зумовлених браком власного капіталу, можна шляхом залучення додаткових коштів.

Без залучення капіталу практично неможливо на конкурентоспроможному рівні досягти стійкого фінансового стану та позитивних фінансових результатів. Проте підприємство повинно розпоряджатися залученими коштами так, щоб у майбутньому не тільки забезпечити зворотність і збереження грошей, а й одержати додатковий прибуток і забезпечити ліквідність активів у цілому.

Вагомий внесок в удосконалення обліку й аналізу залученого капіталу зробили вчені Ю.В. Алескерова, М.І. Баканов, І.Т. Балабанов, І.О. Бланк, М.Т. Білуха, О.Д. Василик, Л.О. Вдовенко, Л.В. Гуцаленко, О.М. Загородна, В.М. Івахненко, К.В. Ізмайлова, М.Я. Коробов, Л.В. Коваль, Н.І. Коваль, В.В. Ковальов, Т.М. Корпанюк, М.Н. Крейніна, Л.А. Лахтіонова, .О. Мец,

Є.В. Мних, В.М. Опарін, П.Я. Попович, Н.Л. Правдюк, О.О. Прутська, Г.В. Савицька, В.В. Сопко, С.І. Шкарабан, ін.

Незважаючи на значний науковий внесок науковців у цій сфері, питання організації та методики обліку й аналізу залученого капіталу підприємств є найбільш дискусійним, потребують подальших досліджень, особливо з урахуванням специфіки їхньої діяльності. Зміни необхідні насамперед щодо підвищення оперативності інформації та визначення потреби в додатковому залученні капіталу, що в кінцевому підсумку дасть змогу підвищити ефективність грошового потоку підприємства, і як наслідок, отримати додатковий прибуток.

Мета і завдання дослідження полягає в розробці рекомендацій та пропозицій щодо вдосконалення методики та організації обліку й аналітичної оцінки залученого капіталу підприємств відповідно до вимог стандартів обліку для створення обліково-аналітичного забезпечення управління залученим капіталом. Виходячи із поставленої мети в процесі написання магістерської роботи поставлено наступні завдання:

- провести аналіз підходів щодо розкриття сутності, змісту і характерних ознак залученого капіталу для удосконалення методики обліку й аналізу капіталу підприємства;
- розглянути та надати критичну оцінку підходам до класифікації залученого капіталу;
- оцінити методику й організацію обліку залученого капіталу та розробити рекомендації щодо їх удосконалення;
- розглянути та надати критичну оцінку інформаційному забезпеченню аналізу залученого капіталу підприємства, визначити шляхи його покращення;

Об'єктом дослідження є процес залучення капіталу підприємствами аграрного сектору на прикладі Навчально-наукового виробничого комплексу «Всеукраїнський науково-навчальний консорціум» (Ялтушківська дослідно-

селекційна станція Інституту біоенергетичних культур і цукрових буряків НААН України) с. Черешневе Барського району Вінницької області .

Предметом дослідження є методика та організація обліку й аналізу залученого капіталу як складової інформаційного забезпечення управління його формуванням та використанням на підприємствах аграрного сектору Вінницької області. У процесі дослідження стану обліку й аналізу залученого капіталу використано методи системного аналізу (для розкриття змісту категорії «залучений капітал», методики обліку й аналізу формування та використання залученого капіталу); методи індукції, дедукції, абстракції і формальної логіки, порівняння, групування, метод середніх величин; деталізація і прийоми елімінування (для виявлення та дослідження впливу грошового потоку на динаміку залученого капіталу підприємства).

Інформаційною базою дослідження є чинне законодавство, нормативні акти з питань підприємницької діяльності, дані обліку та аналізу діяльності підприємств Вінницької області, наукові праці та публікації учених-економістів і практиків щодо обліку й аналізу операцій у сфері залучення капіталу. Також були використані офіційні дані Державного комітету статистики України, що стосуються стану формування та використання залученого капіталу, дані підприємств різних форм власності Вінницької області.

Новизна одержаних результатів дослідження полягає у розробці пропозицій по удосконаленню методики й організації обліку та аналізу операцій із залучення капіталу на підприємства молочної промисловості.

У процесі виконаного дослідження одержано такі результати:

- розглянуто питання методики й організації обліку та аналітичної оцінки залученого капіталу, що дає змогу удосконалити систему обліково-аналітичного забезпечення управління капіталом підприємства в цілому;
- визначено методику прогнозної аналітичної оцінки показників виробництва і реалізації продукції з урахуванням короткотермінового залучення капіталу;
- досліджено класифікацію залученого капіталу підприємств у системі його

обліку й аналізу, що дає змогу визначити систему облікового процесу та підвищити оперативність контролю інформації для управління залученим капіталом;

- проведена аналітична оцінка обліку наявності та руху елементів залученого капіталу: відображення в обліку кредитів банків, короткотермінових облігацій, факторингових операцій;
- уточнено економічну сутність поняття «залучений капітал», його роль в активізації підприємницької діяльності, можливості оперативного і стратегічного управління потоками капіталу;
- розглянута організація системи рахунків і субрахунків обліку залученого капіталу, що сприятиме формуванню повної і достовірної інформації про елементи залученого капіталу;
- охарактеризовано особливості обліку витрат на обслуговування процесу залучення капіталу, за якою передбачено, що витрати на позики, які безпосередньо відносять на фінансування конкретних інвестиційних проектів або купівлю необоротних активів, відносять на збільшення собівартості капітальних вкладень;
- обґрунтовано доцільність створення резерву на погашення довготермінового кредитування; запропоновано методику його обліку, що забезпечить мінімізацію ризику неповернення залучених ресурсів і ефективність фінансово-господарської діяльності;

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що рекомендації та пропозиції спрямовані на збагачення практики застосування методики обліку й аналізу операцій при залученні капіталу і підвищення їх ролі в управлінні. Впровадження результатів дослідження дасть змогу поглибити аналітичність облікової інформації, збільшити рівень розуміння керівниками процесу залучення капіталу, його впливу на рентабельність та платоспроможність підприємства, а також посилити контроль за формуванням і динамікою залученого капіталу підприємства відповідно до вимог законодавства, оптимізувати шляхи формування залученого капіталу.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ТА АНАЛІТИЧНОЇ ОЦІНКИ ЗАЛУЧЕНОГО КАПІТАЛУ

1.1. Економічна сутність та класифікація залученого капіталу підприємства

Сьогодні недостатньо обґрунтованими є теоретичні дослідження вітчизняних учених про суть і зміст залученого капіталу. Невизначеність цього положення зумовлює різнобічне та суперечливе тлумачення авторами поняття залученого капіталу.

Ефективна організація обліку й аналізу цього важливого джерела засобів суб'єкта господарювання неможлива без всебічного дослідження сутності залученого капіталу, що дозволить розкрити його зміст і характерні ознаки. Водночас, обставини, що виникають у процесі залучення капіталу, визначають потребу його подальшого дослідження для з'ясування значення в різноманітних підприємницьких структурах ринкового типу, виявлення критеріїв доцільності залучення, розуміння його ролі при створенні і використанні на підприємстві.

Економічна природа капіталу досліджувалася в економічній теорії, в працях І.Т. Балабанова, Н.А. Русака, В.Г.Белоліпецького, А.М. Ковальова, В.М. Опаріна, І.О. Бланка та інших науковців. Нам доцільно виділити капітал як облікову категорію, з погляду джерел покриття (фінансування) активів підприємства. Вивчення раціональної структури цих джерел, забезпечення стабільності, фінансування підприємництва за рахунок власних і залучених джерел становить предмет дослідження. Облік, аналіз і контроль потоків власного і залученого капіталу є гарантією їхнього ефективного використання, приросту капіталовіддачі та рентабельності.

У вітчизняній термінології нема чіткого визначення поняття «залучений капітал». Частіше статус залученого капіталу надають лише банківському кредиту. Проте в системі бухгалтерського обліку його зараховують до категорії «зобов'язання підприємства». Оскільки зобов'язання мають складну

структурну будову за джерелами утворення, то виникає потреба наукового обґрунтування механізмів залучення і використання цих фінансових ресурсів. Окремі питання цієї проблеми висвітлені в працях І.О. Бланка, Ю.М. Воробйова, Л.А. Костирко, Є.В. Мниха та інших авторів, хоча залучений капітал як економічна категорія з'явилася у вітчизняній науці аж наприкінці 90-х років ХХ ст. З огляду на це теоретичні й методичні аспекти зазначеної проблеми практично не досліджені. Також за останній період часу з'явилися нові форми кредитування, такі як аграрні розписки, що вимагає належного дослідження та обґрунтування з позиції бухгалтерського обліку.

У визначеннях вітчизняних та зарубіжних авторів нема єдиного погляду на сутність поняття «залучений капітал». Часто залучений капітал ототожнюють із поняттями «позичений капітал», «запозичений капітал», «залучені джерела формування господарських засобів», «позикові кошти» тощо. Для оцінки порівняємо визначення перелічених понять (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Аналіз сутності понять однорідних залученому капіталу

№ п/п	Поняття	Визначення
1	2	3
1	Позиковий фінансовий капітал	Це капітал, одержаний на визначений термін під визначений процент з обов'язковим поверненням
2	Привласнений фінансовий капітал	Це частина власних засобів підприємства, що призначені для погашення короткострокових зобов'язань, і які тимчасово використовують в господарському обігу
3	Позичений капітал	Позичений капітал характеризує залучені для фінансового розвитку підприємства на засадах повернення грошові засоби або інші матеріальні цінності. Всі форми позиченого капіталу, що використовує підприємство, є його фінансовим зобов'язанням, яке підлягає погашенню у визначені терміни
4	Позиковий капітал	Позиковий капітал – це залучені для фінансового розвитку підприємства на оборотній основі грошові кошти або інші матеріальні цінності. Всі форми позикового капіталу, які використовує підприємство, є його фінансовим зобов'язанням, що потрібно погасити у передбачені терміни.
5	Позикові кошти	Позикові кошти – це зобов'язання підприємства
6	Залучені джерела формування господарських засобів	До залучених джерел формування господарських засобів належать: забезпечення подальших виплат платежів, довгострокові зобов'язання, поточні зобов'язання, доходи майбутніх періодів

7	Запозичений капітал	Запозичений капітал – це кредитні (боргові) ресурси, що формують зобов'язання позичальника; надходження інвестиційних (неторгових) ресурсів, що формує частину власного капіталу.
---	---------------------	---

Продовження табл. 1.1.

1	2	3
8	Залучений капітал	Залучений капітал – це джерела залучених коштів (зобов'язання) підприємства з виділенням в окремі групи забезпечень наступних витрат і платежів та доходів майбутніх періодів
9	Чужі кошти	У процесі діяльності підприємство використовує чужі кошти. До таких коштів належать: кредити банків; кошти, призначені для виплати боргових зобов'язань перед контрагентами (постачальниками, кредиторами тощо); за одержані товарно-матеріальні цінності до сплати зазначених зобов'язань, одержані аванси до виконання контракту та ін.

На підставі даних табл. 1.1 можна зробити висновок, що в сучасній економічній літературі немає єдиного підходу до визначення залученого капіталу. Одні вчені обмежують залучений капітал підприємства його позиковим капіталом (І.В. Зятковський, Т.А. Бутинець., Л.В. Чижевська [60], та ін.), інші ототожнюють залучений капітал з позиченим капіталом (І.О. Бланк, Л.А. Костирко, М.І. Кутер.), інші називають джерела формування залученого капіталу, не наводячи його визначення (В. Сопко, А.Г. Загородній, Г.О. Партин, О.В. Лилишенко, В.С. Білоусько, М.І. Беленкова, та інші). Разом з тим, є науковці, які вважають що залучений капітал підприємства – це його зобов'язання (Є.В. Мних, А.Д. Бутко, О.Ю. Большакова, Г.О. Кравченко, М.О. Никонович та ін.). тобто, єдність у трактуванні поняття відсутня.

Тлумачення терміна «залучений капітал підприємства» нема і в законодавчих актах, що регулюють фінансово-господарську діяльність підприємств. З огляду на це доцільним є визначення сутності залученого капіталу, виявлення загальних властивостей, що дають змогу об'єднати окремі поняття (кредит, позика тощо) загальним – залучений капітал. Деякі автори хоч і не досліджують сутності залученого капіталу, однак, виділяють його характерні особливості: платність, зворотність та терміновість, що характерні для зобов'язань підприємства. Інші вчені виділяючи характерні особливості залученого капіталу, порівнюють їх з власним капіталом та називають спільні й відмінні риси. Тому, узагальнюючи і

доповнюючи думки різних економістів з приводу відмінностей щодо власного і залученого капіталу, зведемо їх у табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Головні відмінності залученого і власного капіталу

№ п/п	Ознаки відмінностей	Капітал	
		залучений	власний
1	Право на участь в управлінні підприємством [26, 73, 77]	Нема	Повне або обмежене
2	Право на отримання частини прибутку та майна [19]	Першочергове	За залишковим принципом
3	Термін повернення капіталу [1, 11, 23]	Передбачений умовами договору	Не обумовлений
4	Пільги щодо податку на прибуток [19]	Є	Нема
5	Юридичний аспект (у разі ліквідації підприємства) [35, 42]	Кредитор не має права на майно, що залишилося після оплати заборгованості третім особам	Власник має право на майно підприємства, що залишилося після оплати заборгованості третім особам
6	Відносини на ринку капіталів	Зберігає свою форму	Набуває форму інвестицій
7	Наявність обмежень у разі фінансування окремих об'єктів	Для фінансування основних активів не бажано використовувати короткостроковий залучений капітал	Немає обмежень
8	Наявність на момент створення підприємства	Не обов'язкове	Обов'язкове
9	Залежність елементів капіталу від організаційно-правової форми суб'єкта господарювання	Є	Немає

Для більш детальної характеристики відокремимо загальновідомі відмінності власного і залученого капіталу:

- право на участь в управлінні підприємством;
- право на отримання частини прибутку;
- термін повернення капіталу;
- пільги щодо податку на прибуток;
- юридичний аспект у разі ліквідації підприємства.

До числа відносно нових характеристик можна віднести:

- відносини на ринку капіталів;

- наявність обмежень у разі фінансування окремих об'єктів;
- наявність на момент створення підприємства;
- залежність елементів капіталу від організаційно-правової форми суб'єкта господарювання.

Щодо ознаки відмінності обмеження в разі фінансування підприємства зазначимо, що вона є умовною, проте за її дотримання зберігається фінансова стійкість підприємства. Водночас склад елементів власного капіталу в основному не залежить від організаційно-правової форми підприємства, однак така залежність існує в разі вибору елементів залученого капіталу як можливого джерела фінансування.

Поряд з відмінностями між власним і залученим капіталом простежується і їхня схожість. Передусім, і власний, і залучений є капіталом, тобто вартістю, здатною приносити додаткову вартість у процесі продуктивного використання. Залучений і власний капітал стосовно активів суб'єкта господарювання є джерелами їхнього фінансування і залежно від терміну використання може бути, відповідно, довго- або короткотерміновими, основним або оборотнім; як залучений, так і власний капітал є необхідним для здійснення діяльності.

Розглянуті відмінні та подібні риси залученого і власного капіталу не розкривають сутності досліджуваного поняття, однак таке порівняння дає змогу попередньо визначити ознаки залученого капіталу. Отже, залучений капітал – це необхідне джерело фінансування підприємства, власник якого не має права на участь в управлінні підприємством, хоча має першочергове право на отримання частини прибутку відносно власників підприємства [56, 58].

Залучений капітал підлягає обов'язковому поверненню його власнику; його використання визначає плату, що зменшує прибуток до оподаткування. Залучений капітал на ринку капіталів зберігає форму. Можливість використання окремих його елементів залежить від організаційно-правової форми суб'єкта господарювання [60].

Для точнішого визначення сутності поняття залученого капіталу необхідно зазначити, що залучення капіталу за природою є об'єктивною передумовою

господарювання будь-якого підприємства. Він виникає на окремих стадіях розвитку підприємства й зумовлений загальноекономічними відносинами, коли суб'єкт господарювання досягає такого рівня розвитку, за якого для підтримання ефективної діяльності не достатньо тільки власного капіталу. З іншого боку існують учасники кредитного ринку, які кредитують суб'єктів господарювання. В інтересах кредиторів є отримання прибутку у вигляді відсотка, проте позичальник може отримати додаткову вартість у разі ефективного використання залученого капіталу.

З огляду на об'єктивність залученого капіталу необхідно визначити суб'єктивну сторону цього поняття, носієм якої є людина. Тільки людині властива здатність виразити в узагальненому вигляді суть реальних відносин з приводу виробництва, розподілу, обміну, а також використання джерел, необхідних для забезпечення фінансово-господарської діяльності.

Отже, узагальнюючи існуючі підходи до трактування сутності залученого капіталу, можна виділити такі його сутнісні характеристики [50, 60]:

- залучений капітал – це капітал, що його використовує підприємство, як звичайно, на засадах повернення;
- умовою отримання залученого капіталу є як угода сторін (за позиками, кредитами), так і необумовлена форма отримання (використання недопустимої кредиторської заборгованості);
- позика капіталу відбувається за визначену плату. Однак, добровільна відмова обох сторін від плати за залучений капітал є окремим випадком і свідчить лише про нульову плату за його використання.

Визначені сутнісні характеристики дають змогу сформулювати таке визначення: залучений капітал – це джерела фінансування підприємства, одержані в грошовій або натуральній формі від різних учасників економічного процесу з метою отримання економічної вигоди в результаті економічної діяльності суб'єкта господарювання.

На відмінну від позикового капіталу, для якого характерною є умова

повернення за строками і визначену плату, залучений капітал включає також і необумовлені форми залучення недопустимої кредиторської заборгованості. Тобто, з одного боку, він є частиною фінансових ресурсів підприємства, залучених від банків чи інших учасників господарського процесу, які використовують для здійснення фінансово-господарської діяльності підприємства і які забезпечують безперервну діяльність підприємства. З іншого боку, залучений капітал характеризує сукупний обсяг зобов'язань суб'єктів господарювання або загальну суму боргу [64].

Для того, щоб повніше розкрити економічну сутність залученого капіталу, систематизувати різні його види, визначити його об'єкти обліку та аналізу, здійснимо його класифікацію як основу для формування інформаційного забезпечення управління на різних рівнях. Без детальної класифікації залученого капіталу питання обліково-аналітичного забезпечення втрачають чіткість, що призводить до того, що у системі управління можуть виникати помилки, пов'язані з отриманням неякісної інформації.

Питання класифікації залученого капіталу підприємства, визначення його складу розглянуті лише в деяких працях економістів, більшість з яких вважають, що залучений капітал класифікується лише за джерелами його формування.

Інші автори дотримуються думки, що залучений капітал можна і потрібно класифікувати за різними ознаками для того, щоб найповніше відобразити всі його можливі форми і види, способи залучення.

Наприклад, Тарасюк С. Г. [105] пропонує класифікацію капіталу за джерелами його формування, що охоплює:

- 1) власний капітал (амортизаційні відрахування, чистий прибуток, статутний капітал, емісійний дохід);
- 2) залучений капітал (стійкі пасиви, до складу яких входять мінімальна кредиторська заборгованість із заробітної плати і нарахування на заробітну плату; заборгованість за податками і зборами, за розрахунками з покупцями обігової тари; резерв на покриття майбутніх платежів; а також інші ресурси);

3) позичений капітал (довгострокові кредити банків, облігаційні позики, кошти керівних організацій, отримані підприємством на засадах повернення; кредити інвестиційних фондів на фінансування капітальних інвестицій за умови повернення; кредити іноземних інвесторів; інші позичені кошти).

На нашу думку, поділ капіталу інших юридичних та фізичних осіб, який обслуговує потребу конкретного суб'єкта господарювання не є доцільним, оскільки за економічною природою це капітал, який підлягає поверненню, а от механізм повернення оцінюють відповідно до кожного виду залученого капіталу індивідуально за всією сукупністю потоків залучення, а не за двома групами: залучений і позичений.

Орлов І.В. класифікує позичені джерела коштів підприємств за такими ознаками [66]:

- 1) позикові кошти, які формуються з фондового ринку: різні види облігацій;
- 2) позикові кошти, які формуються з кредитного ринку: довготермінові банківський кредит, довготермінові позики і кредити небанківських установ;
- 3) позикові кошти, які формуються на ринку внесків і депозитів: банківські внески та депозити фізичних і юридичних осіб, внески з довготермінового страхування;
- 4) позикові кошти, які надає держава та її органи: довготермінові позики і кредити держави, довготерміновий податковий кредит і різні податкові пільги;
- 5) інші позикові кошти.

Запропонована класифікація детальніше розкриває форми залученого капіталу лише на стадії його формування, опускаючи стадію використання залученого капіталу.

Інші автори [48, 63] вважають, що залучений капітал треба розглядати в розрізі зобов'язань підприємств. Класифікації зобов'язань підприємств цей колектив авторів майже не приділяє уваги, називаючи лише її головні елементи. Хоча в

умовах ринкової економіки пошук залучених джерел для розвитку підприємства має важливе значення, класифікація залученого капіталу лише за цією ознакою недостатня для повного його аналізу.

На особливу увагу заслуговує запропонована І.О. Бланком класифікація позичених коштів підприємства за такими ознаками: за метою залучення, за джерелами залучення, за періодом залучення, за формою залучення, за формою забезпечення. Перевагами такої класифікації є багатогранність класифікаційних ознак. Проте організація обліку та аналізу потребує детальнішого розподілу інформаційних потоків при залученні капіталу.

Аналіз існуючих підходів до класифікації залученого капіталу з позиції фінансів, економіки й управління свідчить про те, що деталізація його видів є не досить глибокою. Досить часто автори не виділяють важливих класифікаційних ознак або виділяють ті, що не розкривають специфіки управління капіталом. Це в свою чергу не сприяє формуванню інформаційного забезпечення управлінської діяльності.

У П(С)БО також не передбачена класифікація залученого капіталу. Однак, керуючись Планом рахунків активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій та П(С)БО, можна навести ознаки класифікації залученого капіталу в такий спосіб: за джерелами утворення; за термінами залучення. Хоча така класифікація дає змогу використовувати облікову інформацію для цілей управління, аналізу і контролю, вона не враховує особливостей діяльності окремого суб'єкта господарювання [65].

На нашу думку, доцільно виконувати класифікацію залученого капіталу підприємства, дотримуючись таких вимог:

- 1) визначення мети і доцільності розробки класифікації;
- 2) здійснення класифікації за різними ознаками;
- 3) чіткості і лаконічності понятійно-категорійного апарату;
- 4) прив'язаності до джерел інформації.

Залучений капітал підприємства можна класифікувати за визначеними класифікаційними ознаками, які пов'язані з процесом його функціонування.

Вибір класифікаційних ознак визначається економічною суттю залученого капіталу, його призначенням і роллю в економічній системі, структурою, формами створення і використання. З огляду на це головними групами класифікаційних ознак вважають [58]:

- 1) процес формування залученого капіталу підприємства;
- 2) процес використання залученого капіталу підприємства;
- 3) взаємопов'язаний процес формування та використання залученого капіталу підприємства.

Тому для цілей управління залученим капіталом за кожним з процесів функціонування ми пропонуємо класифікацію, відображену на рис. 1.1.

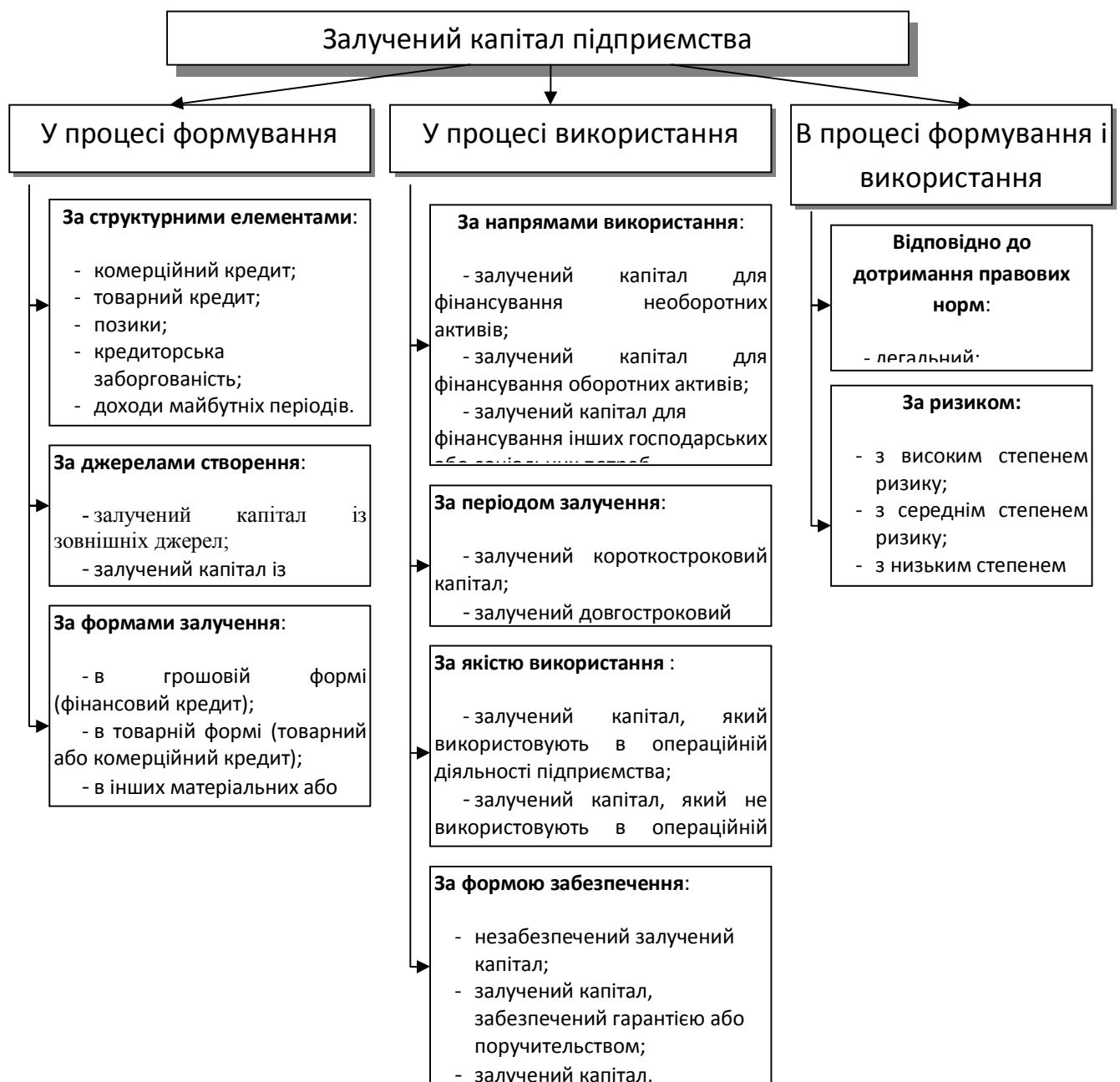

Рис. 1.1. Класифікація залученого капіталу у системі фінансового менеджменту підприємства

Оскільки залучений капітал з погляду облікового процесу характеризує сукупність зобов'язань підприємства, то аналізуючи й узагальнюючи наведені варіанти класифікації залученого капіталу, пропонуємо систематизувати різні його види для обліку з використанням таких класифікаційних ознак: тривалість терміну погашення заборгованості, характер виникнення заборгованості, контрагенти, валюта розрахунків, визначеність терміну та оцінки, забезпеченість, платність, умови виникнення залученого капіталу, виконання умов погашення (додаток А).

Отже, залученому капіталу притаманні такі позитивні риси:

- залучений капітал підприємства дає змогу проводити безперервну фінансово-господарську діяльність суб'єктів господарювання;
- він забезпечує збільшення фінансового потенціалу підприємства за потреби суттєвого прискорення темпів зростання обсягів виробництва;
- підприємство, маючи залучений капітал, забезпечує додаткове одержання прибутку внаслідок зменшення податкового навантаження;
- залучений капітал дає змогу збільшити рентабельність власного капіталу завдяки забезпеченню розширеного відтворення виробництва;
- залучені кошти на підприємстві активізують збереженість і зворотність грошей та ліквідність активів підприємства в цілому [30, 53, 101].

Отже, підприємство, що використовує залучений капітал, має вищий фінансовий потенціал розвитку та кращі можливості збільшення додаткового прибутку на підприємстві.

Залучений капітал підприємства має ряд особливостей.

По-перше, використання залученого капіталу у фінансово-господарській діяльності пов'язане з формуванням грошового потоку, що проходить стадії кругообігу від отримання кредиту чи необумовленого використання кредиторської заборгованості до його повернення. Використання залученого капіталу зумовлює виникнення групи фінансових ризиків, дія яких не залежить від форми й умов залучення капіталу на підприємство [76].

По-друге, кредитоспроможність суб'єктів господарювання безпосередньо пов'язана з залученням фінансових ресурсів на підприємство.

По-третє, стан фінансового ринку, його окремих сегментів пов'язаний з залученням капіталу на підприємство. Розвиток фінансового ринку дає змогу використовувати різні схеми і форми такого залучення. Вартість залученого капіталу залежить від коливань кон'юнктури фінансового ринку.

На сучасному етапі залучення капіталу суб'єктом господарювання відіграє важливу роль як для окремого підприємства, так і для держави в цілому, оскільки виробничо-фінансові відносини не можуть існувати без відтворення фінансових ресурсів у розширеному масштабі. Доводиться залучати капітал на підприємство для безперервності процесу виробництва, що зумовлене потребою покриття розриву між надходженням і використанням коштів. Крім того, існує часовий лаг між нагромадженням фінансових ресурсів і потребами обміну їх на основні засоби виробництва, що постійно зношуються.

Потреба запобігти перебоям у виробництві, а також розширити виробництво в умовах, коли для цього бракує власного капіталу, і одержати додатковий прибуток, свідчить про те, що залучати кошти необхідно тому суб'єкту господарювання, що функціонує. Однак ще більше залучений капітал необхідний тому, хто лише бажає організувати власне виробництво чи іншу фінансово-господарську діяльність [67].

Отже, залучений капітал відіграє важливу роль і має велике значення для нормального процесу функціонування всіх суб'єктів господарювання і цілісної економічної системи. Цінність і призначення залученого капіталу полягає у

тому, що в разі його використання формуються сприятливі умови для розвитку фінансово-господарської діяльності підприємства. В умовах ринкових перетворень виникає багато проблем з залученням фінансових ресурсів, їхнім використанням та ефективним функціонуванням. Вирішення таких проблем дасть змогу раціональніше й ефективно проводити фінансово-господарську діяльність суб'єктів господарювання [67].

На підставі розгляду сутності залученого капіталу, мотивації його залучення у сферу підприємницької діяльності суб'єктів господарювання визначимо, що це господарський процес, який відбувається у правовому полі, яке впливає на обсяг, структуру та ефективність господарювання.

1.2. Оцінка форм залученого капіталу та їх нормативно-правове обґрунтування

З огляду на економічну природу залученого капіталу, його роль в активізації підприємницької діяльності необхідно визначити головні форми залученого капіталу та способи оптимізації джерел для забезпечення конкурентної платоспроможності і стійкого економічного зростання.

Процес залучення капіталу відбувається у правовому полі, що передбачає визначеність відносин з партнерами, правову захищеність контрагентів у позикових відносинах, унаслідок чого зменшується ступінь ризику залучення та стимулюється підприємницька ініціатива активізації грошових потоків на різних рівнях[8].

Комплексна і системна оцінка головних форм залученого капіталу передбачає новий підхід у дослідженні цього поняття. В економічній літературі не приділяють належної уваги обґрунтуванню теоретико-методологічних аспектів обліку й аналізу залученого капіталу. Тому, удосконалення обліку й аналізу залученого капіталу неможливі без відображення залученого капіталу як системи, що характеризує його структуру.

Розвиток ринкових відносин сприяв виділенню нових форм залученого капіталу, хоча більшість з них вже використовувалися у вітчизняній практиці, але в дещо іншому вигляді.

В літературі структур залученого капіталу трактують різнобічно. Водночас багато дослідників одностайно до залученого капіталу відносять довго- та короткотермінові кредити банків, емісію цінних паперів (облігацій, векселів), комерційний кредит, лізинг [8, 18, 19].

Визначення структури залученого капіталу та її комплексна оцінка дають змогу виявити місце різних форм залученого капіталу; вивчити взаємозв'язки між ними, виявити їхні сутнісні характеристики, визначити залучений капітал як комплексну систему, відмінності і спільність якої дають змогу розглядати його як єдиний фінансово-господарський процес [27]. Виділимо головні форми залученого капіталу підприємства з погляду забезпечення управління процесами його залучення та цільового використання (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Структура залученого капіталу підприємства

*Узагальнено на основі [36]

Залучений капітал може бути сформований із довгострокових і короткотермінових кредитів банків, позики, емісії цінних паперів комерційного кредиту, лізингу, іпотечного кредиту, факторингового кредиту, селенгу,

толінгу, кредиторської заборгованості, відстрочених податкових зобов'язань, доходів майбутніх періодів, бюджетних та позабюджетних асигнувань. Результатом залучення цих коштів є виникнення зобов'язань підприємства щодо їхнього повернення [15, 18, 36].

Найзручнішою формою кредитування за умови тривалої співпраці, як для банку, так і для клієнта є кредитна лінія, яку банк відкриває на визначений термін і в певному обсязі. Для підприємств кредитна лінія зручна тим, що вони можуть безперервно погашати заборгованість і так зменшувати суму заборгованості по відсотках. У світовій практиці широко використовують фінансування клієнта у вигляді овердрафту по відкритому рахунку, але знову ж таки у випадку, якщо відомі стійкі показники діяльності підприємства [36].

Головною формою формування залученого капіталу є банківський кредит. Основні принципи кредитування підприємств, прийняті у світовій практиці [7] – забезпеченість, платність, терміновість, поверненість, цільовий характер. Сьогодні комерційні банки, окрім прямого кредиту, який полягає в кредитуванні одноразових контрактів клієнтів кредитних ресурсів банку, надає безліч кредитних послуг підприємствам.

Одним з нетрадиційних джерел формування залученого капіталу підприємств є лізинг. В Україні лізинг розглядають як оренду і як форму кредитування. В правовому полі лізинг регулюється Законом України «Про фінансовий лізинг» [87]. Водночас облік лізингових операцій регламентований П(С)БО 14 «Оренда», Податковим кодексом України [72] та Господарським кодексом (ст. 292) [21].

В основі поділу лізингу на оперативний і фінансовий є термін дії угоди, ступінь окупності предмета лізингу, характер його використання тощо.

Фінансовий лізинг – це господарська операція, яка передбачає придбання орендодавцем за замовленням орендаря основних засобів з подальшою передачею їх у користування орендаря на термін, що не перевищує періоду повної їх амортизації з обов'язковою наступною передачею орендарю права власності на ці основні засоби. Переваги фінансового лізингу [47, 100]:

- задовольняє потребу в довготерміновому позиковому капіталі;
- автоматично формує забезпечення зобов'язань з погашення кредиту, що знижує вартість залучення;
- забезпечує покриття «податковим щитом» усієї суми заборгованості шляхом зменшення розміру оподаткованого прибутку на суму амортизаційних відрахувань;
- забезпечує використання різних форм платежів, пов'язаних з виконанням зобов'язань;
- забезпечує більшу гнучкість у термінах оплати платежів;
- простіший в оформленні порівняно з банківським кредитуванням.

Оперативний лізинг – це вид фінансування, за якого передбачена передача орендарю права користування основними засобами на термін, що не перевищує терміну їхньої повної амортизації, з обов'язковим поверненням цих основних засобів їх власнику після закінчення терміну дії лізингової угоди. Основні засоби, передані в оперативний лізинг, залишаються у складі основних засобів орендодавця. Не зважаючи на існуючі переваги, лізинг в Україні лише на стадії розвитку [47].

На впровадження лізингу значно впливає фінансово-кредитна система. За сприятливих зовнішніх умов лізингові операції відіграватимуть важливу роль у фінансуванні інвестицій, оскільки є надзвичайно перспективною формою залучення коштів.

У грошовому обороті підприємств разом з позиками банків є засоби й інших кредиторів – постачальників. Це так званий комерційний кредит, який надають суб'єкти господарювання у вигляді відтермінування платежу за проданий товар. У разі банківського кредиту основою є операція позики, у випадку комерційного вона є другорядною, а головна – операція купівлі–продажу [108].

Комерційний кредит – це ресурси, які отримує підприємство від постачальників за звичайних умов ведення господарської діяльності. Він є найпоширенішим

джерелом фінансування поточних витрат підприємства.

Залучення капіталу на умовах комерційного кредиту має низку переваг порівняно з іншими джерелами, оскільки [102, 107]:

- є найбільш маневреною формою фінансування;
- дає змогу згладжувати сезонну потребу в інших формах залучення позикових коштів;
- дає змогу вільно розпоряджатися наданими в кредит матеріальними цінностями;
- вартість комерційного кредиту значно нижча від вартості інших позикових ресурсів;
- дає змогу скоротити фінансовий цикл підприємства та потребу в капіталі;
- має простіший механізм оформлення порівняно з іншими видами кредиту.

Комерційний кредит може бути наданий у таких формах:

- комерційний кредит з відтермінуванням платежу за умовами контракту;
- комерційний кредит з оформлення заборгованості векселем;
- комерційний кредит у формі відкритого рахунку;
- комерційний кредит типу «френчайз»;
- комерційний кредит у формі консигнації.

Перші два види є найпоширенішими видами комерційного кредиту. Різниця полягає лиш у тому, що перший не потребує оформлення спеціальних документів, а другий – оформлюють векселем.

Комерційний кредит у формі консигнації – це різновид комісійної операції, за якої постачальник відвантажує на склад підприємства товари з дорученням продати їх. Розрахунки з постачальником проводять лише після продажу товару. Комерційний кредит у формі консигнації є різновидом позабалансового фінансування [67].

Один з найзручніших способів реалізації відтермінування платежу – вексель, він є способом не тільки кредиту, а й платежу, що зменшує потребу у наявності

грошей. В Україні вексель функціонує відповідно до Закону України «Про обіг векселів в Україні». Цим законом визначено нормативні акти, які формують законодавство України про обіг векселів.

Однак, слід пам'ятати, що вексель є подвійним явищем. Подвійність векселя можна розуміти так.

1. Подвійність у конструкції паперів. Наявні дві різні вексельні моделі, тобто існують два види векселів: переказний і простий. Обидва ці різновиди векселя виконують одні й ті ж функції і мають однакову економічну природу, а відмінності, що є між ними, зникають у процесі обігу векселя. До того ж, вексель «у чистому вигляді» на практиці трапляється зрідка, тому що здебільшого він ускладнений авалем та індосаментами.

2. Вексель – це цінний папір., класична ж конструкція цінного паперу передбачає два головні елементи: речовий і зобов'язальний (формальний і змістовний). У юридичній природі дуалізм векселя виявляється у тому, що:

а) вексель – це документ визначеної форми, цінний папір (інструмент здійснення фінансових вкладень, один з різновидів майна в балансі підприємства);

б) його сутність становить зобов'язання, яке пов'язує векселедавця з вексельним кредитором (одна з форм договору позики; спосіб оформлення дебіторсько-кредиторської заборгованості).

Практичне застосування векселя в Україні є таким: навіть якщо підприємство і придбає вексель як цінний папір, то надалі його найчастіше використовує як борговий (розрахунковий) документ. Це можна пояснити тим, що, з урахуванням ситуації неплатежів, в Україні характерним є застосування векселя як засобу платежу, а не як інструменту кредитування.

Векселі зручні для вирішення такої специфічної проблеми, як накопичення взаємних неплатежів підприємств. Вони дають змогу шляхом перепродажу або обліку повертати в обіг заморожені в дебіторській заборгованості засоби.

Питання щодо використання залученого капіталу у формі комерційного кредиту неоднозначне: думки різних вчених суттєво різняться, але хотілося б

вказати, що відносини між підприємством-кредитором і підприємством-боржником з комерційного кредитування рівноправні, взаємовигідні, припускають взаємний контроль та відповідальність і зрештою, укріплюють їхню економічну самостійність. Використання комерційного кредиту підприємствами створює додаткові можливості для налагодження фінансово-господарської діяльності; витрати на обслуговування залученого капіталу значно нижчі, що для багатьох підприємств має важливе значення. В разі комерційного кредитування відсоток нижчий, ніж відсоток за користування банківськими позиками, оскільки він не відіграє в ньому самостійної ролі [63]. Комерційний кредит у вітчизняній практиці можуть надавати не тільки у вигляді вексельного кредиту, й у формі відкритого рахунку. На базі відкритого рахунку підприємства, що мають стабільні контакти, можуть відкривати один одному кредитні лінії, у межах яких виконувати взаємні товарні поставки. У визначені контрактом терміни підприємства погашають кредит або переліком, або шляхом обліку взаємних вимог [70].

Ще однією формою комерційного кредиту є кредитування за контрактом типу «френчайз». У цьому випадку транснаціональні компанії надають допомогу малому і середньому бізнесу у вигляді грошової позики, лізингу, факторингу. Така форма взаємовідносин між підприємствами сприятиме розвитку малих і середніх підприємств, яким звичайно не вистачає грошей на придбання необхідного устаткування, закупівлі товарів, а отримання кредитів дуже проблематичне з огляду на те, що банки не довіряють таким підприємствам. Система «френчайз» дає змогу дрібним власникам з меншими витратами і більшою вигодою організувати свій бізнес, оскільки велика частина організаційних, маркетингових та інших витрат припадає на головну компанію. Не зважаючи на безліч позитивних властивостей, комерційний кредит має і свої недоліки, що полягають у наявності ризику для постачальника, великого впливу на сторони банківської сфери в разі обліку векселів, а також комерційний кредит іноді є вимушеним для постачальника в разі нестійкого фінансового стану покупця.

У країнах з ринковою економікою на зміну простим відносинам прямого боргу і дебіторської заборгованості прийшов вексельний обіг, і на зміну вексельному обігу виникла система факторингових операцій. Тому необхідно детальніше розглянути факторинг і можливості його застосування на підприємствах України. Таку форму кредитування давно і широко використовують у зарубіжній практиці, що зумовлено, перш за все тим, що досягається прискорення оборотності засобів у розрахунках. Це особливо важливо для підприємств, оскільки, одержуючи негайні платежі, вони, відповідно, можуть завчасно розрахуватися з постачальниками й одержати за це цінову знижку [105].

Факторинговий кредит – це фінансова операція передання боргових зобов'язань (рахунків–фактур, векселів тощо) за відповідну плату. Відбувається шляхом проведення факторингових операцій, які є різновидом торгово-комісійних операцій, поєднаних з кредитуванням оборотного капіталу клієнта. Головна мета факторингу полягає у забезпеченні своєчасної оплати товарів, відвантажених постачальником виконаних робіт або наданих послуг. Механізм досягнення цієї мети – надання кредиту під боргові вимоги постачальника або зобов'язання платника. Тому факторинг поєднує в собі багато банківських послуг: розрахунково–платіжних, кредитних, аудиторських, інформаційних, ведення обліку тощо [105].

В Україні факторингові операції почали застосовувати у 1989 – 1991 рр. з початком формування мережі комерційних банків, проте надалі, через розвиток інфляції, їх згорнули. З огляду на суть факторингу деякі економісти розглядають цю форму кредитування як спосіб передання боргу і таким чином зниження ризику підприємницької діяльності.

У факторингових операціях беруть участь три сторони:

- постачальник, клієнт фактор – фірми (банки), які прагнуть одержати кошти за відвантажені товари в мінімально короткий термін з метою залучення їх в обіг і отримання прибутку;
- фактор-фірма або банк, що займається факторинговими операціями,

який купує у постачальника боргові вимоги й оплачує їхню частину для отримання прибутку у вигляді відсотків за надання кредиту;

- покупці, що відіграють у факторингу другорядну роль і не беруть участі в договорі про факторинг, якщо не укладений зустрічний договір про факторинг з покупцем.

У ринковій економіці факторинг є системою фінансового обслуговування клієнта, за клієнтом зберігається тільки його основна діяльність і для підприємств це вигідно не тільки з погляду можливості розрахунку з постачальниками, а й з погляду економії, якої можна досягти шляхом скорочення штату співробітників, що провадять ведення обліку, рекламу, пошук постачальників і покупців, збирання інформації про ринки збуту тощо. Проте одночасно виникає ризик майже повної залежності клієнта від банку, оскільки такі відносини ведуть до повного інформування фактора про справи клієнтів, підпорядкування їх своєму впливу і контролю [11].

Думки про факторинг різні й деколи суперечливі, проблем з його використанням ще дуже багато. Водночас, можна зробити висновок про перспективність застосування факторингу на підприємствах, однак до вирішення цієї проблеми потрібно підходити з урахуванням індивідуальних потреб суб'єктів господарювання.

Залучений капітал підприємства може бути сформований у вигляді іпотечного кредиту. Іпотечний кредит – це позика під заставу нерухомого майна. У разі його застосування ризик кредитора менший, ніж внутрішній підприємницький ризик, оскільки існують матеріальні гарантії повернення капіталу. Об'єктом кредитування і забезпечення виконання зобов'язань є підприємство як єдиний майновий комплекс, що володіє рухомим і нерухомим майном. Іпотечний кредит дає змогу також за допомогою вторинного іпотечного ринку мобілізувати вільні кошти населення для вкладення їх у пріоритетні виробництва [38].

Для підприємства іпотечне кредитування вигідне тим, що підприємство одержує кредит під незначні відсотки й у зв'язку з тривалим терміном

кредитування встигає, налагодивши діяльність, повернути позикові кошти вже з отриманого прибутку. Іпотека неможлива без чіткого механізму. Цей механізм має передбачати [51]:

- формування первинного і вторинного промислових іпотечних ринків, на яких діють підприємства (позичальники), банки і кредитні організації (кредитори), агентства з іпотечного кредитування, інвестори, уряд;

- надання підприємствам (позичальникам), визнаним у передбачуваному порядку, які потребують пріоритетного фінансування, субсидій у розмірі від 5 до 60% ринкової вартості майна підприємства залежно від його фінансового становища;

- надання банками довготермінових кредитів (на 5 – 10 років) на інвестиції, здебільшого у фізичні активи, а також коротко- (на 3 – 6 місяців) і середньотермінових (на 1 – 2 роки) на інвестиції в оборотні і нематеріальні активи;

- реалізацію програм субсидування підприємств через обрані на контрактних засадах банки залежно від рівня захисту цих коштів від інфляції;

- можливість процедури укладання договору поручительства влади окремого регіону з кредитором для зниження ризику неповернення кредиту і підвищення привабливості іпотечного кредитування для кредитора, а також контроль за погашенням кредиту;

- укладання підприємствами договору страхування відповідальності за невиконання зобов'язань перед кредитором і договору про майнове страхування на весь термін дії кредитного договору в обов'язковому порядку;

- формування правової основи для чіткого і налагодженого функціонування механізму іпотечного кредитування.

Однією з форм фінансування підприємницької діяльності є ведення діяльності з давальницькою сировиною – толінг. У такому разі постачальник надає підприємству матеріали безкоштовно. Після обробки готову продукцію передають назад постачальнику, а підприємство отримує оплату у вигляді коштів або частки готової продукції. Толінг належить до позабалансових

джерел фінансування діяльності підприємства.

Формою залученого капіталу підприємства є також емісія облігацій. Відповідно до Закону України «Про цінні папери та фондову біржу» [88] цією формою залученого капіталу можуть скористатися підприємства усіх передбачених законом форм власності, об'єднання підприємств, акціонерні та інші товариства. Рішення про випуск облігацій підприємство ухвалює самостійно. Облігація, як інструмент додаткового залучення капіталу суб'єктами економічної діяльності, має такі аспекти:

- 1) проценти за використання кредитних ресурсів визначає емітент;
- 2) обсяг кредитних коштів, що можуть бути залучені підприємством, визначають на фондовому ринку на підставі попиту;
- 3) обсяг капіталу, що може бути залучений, визначають на підставі попиту, але не більше 25% від статутного капіталу (згідно з максимальним обсягом емісії, що передбачений законодавством);
- 4) відсотки за облігаціями не менші від рівня відсотків за ОВДП;
- 5) у разі настання терміну платежу щодо зобов'язань за облігаціями підприємство може запропонувати її власнику замість коштів власні акції на еквівалентну суму;
- 6) напрями використання залучених коштів не є цільовими і значно ширші, ніж у разі використання кредитних ресурсів;
- 7) власники облігацій не мають безпосереднього впливу на діяльність підприємства та права отримувати конфіденційну, на погляд емітента, інформацію про підприємство.

Розрізняють довго- та короткотермінові облігації. Механізм реалізації довготермінових облігацій та їхні характеристики суттєво відрізняються від аналогічного механізму залучення капіталу підприємства шляхом емісії короткотермінових (до одного року) облігацій на фондовому ринку.

Пристосування підприємств до розробки механізму емісії та розміщення власних облігацій на фондовому ринку є потенційним кроком до поліпшення процесу залучення капіталу. Залучення капіталу за допомогою такого інструменту, як облігації, забезпечує альтернативне формування залученого капіталу на підприємстві, оскільки його метою є зменшення ризику неотримання суб'єктами господарювання достатнього обсягу грошових ресурсів, що необхідні для розширення діяльності.

Із розвитком вітчизняного фондового ринку, а саме такого сегмента, як ринок облігацій, залучення капіталу підприємствами поліпшить не лише ступінь надходження їх до підприємств, а й дасть змогу створити конкуренцію банківському кредитуванню, що приведе до [63]:

- 1) зниження відсоткової ставки за банківськими кредитами;
- 2) поліпшення умов кредитування, зокрема механізму надання в заставу майна, моніторингу та впливу кредитних установ на діяльність підприємств тощо;
- 3) створення передумов до розвитку довготермінового банківського кредитування та інших видів залучення капіталу на підприємство.

Кредиторська заборгованість, на відміну від згаданих вище форм залученого капіталу, належить до внутрішніх джерел. Нарахування коштів за різними видами цих рахунків підприємством виконує щоденно (в міру здійснення господарських операцій), а погашення зобов'язань з цієї внутрішньої заборгованості – у певні терміни в діапазоні до одного місяця. З моменту нарахування кошти, що входять є внутрішньою кредиторською заборгованістю, перестає бути власністю підприємства, підприємство їх використовує до настання терміну погашення зобов'язань [64, 74].

Характерні рисами внутрішньої кредиторської заборгованості такі:

- 1) внутрішня кредиторська заборгованість є практично безоплатним джерелом позикових коштів;

- 2) розмір внутрішньої кредиторської заборгованості впливає на тривалість фінансового циклу;
- 3) внутрішня кредиторська заборгованість прямо залежить від обсягу господарської діяльності підприємства.
- 4) розмір внутрішньої кредиторської заборгованості за окремими видами і підприємства в цілому залежить від періодичності погашення зобов'язань.

До внутрішньої кредиторської заборгованості зараховують: заборгованість з оплати праці, заборгованість з відрахувань до позабюджетних фондів, заборгованість за податковими платежами, заборгованість з перерахунку внесків на страхування майна підприємства, заборгованість з перерахунку внесків на особисте страхування персоналу, заборгованість по розрахунках з дочірніми підприємствами, інші види нарахувань [56].

Відстрочені податкові зобов'язання – це часто використовувана форма залученого капіталу, яку створюють для подолання різниць, що виникають через використання різних методів амортизації основних засобів для оподаткування та фінансової звітності. Відстрочені податкові зобов'язання – це різниця, яка виникає між сумою податку на прибуток відповідно до податкового обліку і сумою податку на прибуток відповідно до фінансового обліку. Багато підприємств, наприклад, у податковому обліку нараховують амортизацію основних засобів швидшими темпами, ніж у фінансовому, хоча в тривалому періоді обидва методи забезпечують повне списання вартості основних засобів. Це дає змогу вивільнити певну суму капіталу у вигляді резерву відстрочених податкових платежів.

Доходи майбутніх періодів – це залучений капітал у формі зобов'язання щодо повернення коштів, якщо не будуть виконані умови угоди. До них відносять суми доходів, нарахованих протягом поточного або попередніх звітних періодів, які будуть визнані лише в наступних звітних періодах. Водночас доходи майбутніх періодів – це форма залученого капіталу, що утворюється тимчасово та іноді слугує засобом для вирівнювання доходу протягом

декількох років.

Отже, існує велика різноманітність форм залученого капіталу, проте сьогодні застосовують короткотерміновий банківський кредит і комерційний. Нові форми і різновиди кредитів використовують мало. Це зумовлено макроекономічними змінами, низькою платоспроможністю підприємств, неготовністю банків. Однак їхнє використання на підприємствах аграрного, безперечно, дало б позитивний економічний ефект.

1.3. Тенденції та динаміка зміни форм та видів залученого капіталу як об'єкту обліку і аналітичної оцінки

Капітал, залучений на підприємство для фінансово-господарської діяльності, має різноманітність форм створення і вираження. За умов ефективного управління залучений капітал є джерелом доходу і здатний давати додатковий прибуток підприємству. З огляду на природу залученого капіталу, його участь у виробничо-фінансовій діяльності суб'єкта господарювання, треба визначити його особливості як об'єкта обліку, аналізу, контролю та інших ознак, що впливають на систему управління ним у цілому. У спеціальній літературі залучений капітал як об'єкт бухгалтерського обліку розглядають з кількох позицій [7, 23, 28]:

- як зобов'язання;
- як грошові потоки;
- як джерело формування господарських засобів .

Сучасна економічна наука головною метою залучення капіталу вважає забезпечення максимізації добробуту власників, що зумовлює зростання ринкової вартості підприємства. Тому залучення капіталу, організація його фінансового й управлінського обліку, ефективне управління ним, аналіз і контроль за його використанням відіграють важливу роль у забезпеченні економічного зростання суб'єкта господарювання. При трактуванні сутності залученого капіталу ми визначили його як джерело формування господарських засобів суб'єкта господарювання з властивими йому характеристиками й

ознаками. Отже, залучений капітал – об'єкт бухгалтерського обліку, який взаємодіє з іншими об'єктами. Наприклад, залучений капітал прямо залежить від майна підприємства - необоротних і оборотних активів як їх джерело. Це виявляється в одночасній і рівномірній зміні зазначених об'єктів, тобто зі збільшенням залученого капіталу, збільшується майно суб'єкта господарювання, і навпаки [29].

Залучений капітал перебуває в зворотному зв'язку з іншими об'єктами бухгалтерського обліку, такими як власний капітал. Тобто зі зменшенням розміру власного капіталу обсяг залученого капіталу збільшується, і навпаки. Водночас, розглядаючи залучений капітал як об'єкт обліку й аналізу, треба виділити його обліково-аналітичні параметри [36, 42,]:

- обсяг залученого капіталу;
- структура капіталу;
- джерела залучення капіталу;
- термін залучення;
- умови залучення;
- вартість залученого капіталу.

Визначена взаємодія об'єкта залученого капіталу з іншими об'єктами та його аспекти виявляються в процесі бухгалтерського обліку, що складається з декількох етапів [105, с.21].

Розглянемо особливості обліку залученого капіталу на всіх його етапах: спостереження, вимірювання, реєстрація, групування й узагальнення інформації в грошовому вираженні.

На початковому етапі під час спостереження фактів і явищ господарської діяльності отримують якісну характеристику про залучений капітал. Однак, такі відомості не дають повної інформації про об'єкт і не можуть задовольнити процес управління. В процесі спостереження використовуються кількісні характеристики, які одержують на етапі вимірювання фактів і явищ фінансово-господарської діяльності. Вимірювання залученого капіталу відбувається не тільки в грошовому вираженні, а й у натуральному.

Облікова інформація передається в просторі і в часі. Тому виникає необхідність зберігати відомості, отримані на етапі спостереження і вимірювання. Цього можна досягти шляхом реєстрації даних про кількісні та якісні характеристики фактів і явищ фінансово-господарської діяльності підприємства. На цьому етапі відомості про залучений капітал відображають у договорах, платіжних документах, бланках цінних паперів тощо. У результаті групування забезпечують накопичення даних про факти і явища, розкриття їхнього взаємозв'язку, виявлення закономірностей їхньої взаємодії, групування відомостей про залучений капітал на синтетичних рахунках і в реєстрах бухгалтерського обліку.

Завершальним етапом процесу бухгалтерського обліку є узагальнення інформації в грошовому вираженні, яке є перетворенням зареєстрованих і згрупованих даних у корисну для користувачів інформацію. З огляду на сказане вище можна констатувати, що на цьому етапі формуємося зміст показників звітності підприємства, тобто визначають відмінні риси й ознаки об'єктів обліку, відображені у цих показниках. У чинних формах звітності розмір залученого капіталу не виділяють в окремий показник, що вважаємо недоліком. Проте кожен з елементів залученого капіталу відображений у звітності суб'єкта господарювання. Формування показників ф. 1 Баланс, що характеризує стан залученого капіталу на початок і кінець звітного періоду показано в табл. 1.3.

Практичне використання пропонованої схеми дає чітке розуміння змісту окремих показників балансу, забезпечує повноту і достовірність обліково-аналітичної інформації в процесі управління, у тому числі й під час загального аналізу фінансового стану підприємства та окремих показників його діяльності. Формування показників у балансі дасть змогу під час управління процесом залучення капіталу створити основу оптимізації складу його джерел та забезпечити оптимізацію форм залучення з урахуванням специфіки господарської діяльності підприємств та умов її провадження.

Таблиця 1.3

Склад інформації про стан залученого капіталу і її показники в бухгалтерському балансі

Види залученого капіталу	Структура пасиву балансу
Забезпечення наступних витрат і платежів (розділ 2 пасиву балансу)	
Залучений капітал у вигляді забезпечень витрат персоналу	Забезпечення витрат персоналу
Залучений капітал у вигляді інших видів забезпечень	Інші види забезпечень
Залучений капітал від використання коштів цільового фінансування	Цільове фінансування
Довгострокові зобов'язання (розділ 3 пасиву балансу)	
Залучений капітал від використання довгострокових кредитів банків	Довгострокові кредити банків
Залучений капітал від використання довгострокових зобов'язань	Довгострокові фінансові зобов'язання
Залучений податковий капітал	Відстрочені податкові зобов'язання
Залучений капітал від використання інших довгострокових фінансових позик	Інші довгострокові зобов'язання
Поточні зобов'язання (розділ 4 пасиву балансу)	
Залучений капітал від використання короткострокових кредитів банків	Короткострокові кредити банків
Залучений капітал від використання довгострокових позик, що підлягають виплаті у поточному періоді	Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями
Залучений капітал від використання векселів	Векселі видані
Залучений капітал від використання кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги	Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги
Залучений капітал від використання поточних зобов'язань	Поточні зобов'язання за розрахунками
Залучений капітал від використання інших поточних зобов'язань	Залучений капітал від використання поточних зобов'язань
Залучений капітал від використання коштів, що ймовірно будуть в майбутньому визнані як доходи	Доходи майбутніх періодів (розділ 5 пасиву балансу)
Залучений капітал від позабалансових джерел фінансування	Джерела фінансування, що обліковуються на позабалансових рахунках

Інформацію про досліджуваний об'єкт обліку узагальнюють у показниках інших форм звітності, зокрема у ф. №2 Звіт про фінансові результати, накопичують інформацію про витрати в разі залучення капіталу, у ф. №3 Звіт про рух грошових коштів узагальнюють інформацію про рух залученого капіталу – джерела коштів підприємства. Узагальнення інформації про рух

елементів залученого капіталу можна отримати за показниками ф. 5 Примітки до фінансової звітності.

Отже, ми виділили характерні особливості інформації про об'єкт обліку – залучений капітал у процесі бухгалтерського обліку. Суб'єкт господарювання має право змінювати пріоритети в разі використання окремих форм залученого капіталу, унаслідок чого розмір залученого капіталу на цей період буде сталим. Змінюючи елементи залученого капіталу, можна визначити якість цього комплексного об'єкта.

Раціональність та правильність методичного забезпечення обліку залученого капіталу, методи та прийоми впливу на залучений капітал створюють фінансовий механізм управління залученим капіталом підприємства. Фінансовий механізм підприємства через контроль за рухом залученого капіталу дає змогу реагувати на змінні умови господарської діяльності й управляти діяльністю підприємства за допомогою адекватної фінансової політики.

Залучений капітал, як специфічний об'єкт фінансових відносин є інструментом фінансового управління. Фінансовий аналіз – це складова частина фінансового менеджменту, він ґрунтується на даних фінансової звітності та імовірних оцінках майбутніх фактів господарського життя. З огляду на значення та роль залученого капіталу в діяльності підприємства його виділяють як важливий об'єкт аналізу.

У ринковій економіці зростає роль і значення фінансового аналізу, оскільки він є невід'ємною складовою ефективної господарської діяльності. Фінансовий аналіз, з використанням облікової інформації, дає змогу оцінити поточний та перспективний стан підприємства, можливі темпи його зростання, виявити доступні джерела для додаткового залучення капіталу, їхньої мобілізації, прогнозування місця підприємства на ринку капіталів.

Отже фінансовий аналіз допоможе оцінити фінансовий стан підприємства, визначити доцільність та необхідність залучення капіталу, забезпечити оптимізацію структури капіталу, дослідити альтернативні можливості його

зростання та спрогнозувати фінансовий стан підприємства за умови додаткового залучення капіталу.

На підставі викладеного вище можна стверджувати, що залучений капітал, як об'єкт бухгалтерського обліку і як об'єкт аналізу, має спільні характеристики, обґрунтовані сутністю цього поняття і його роллю у фінансово-господарській діяльності підприємства (взаємодія з іншими об'єктами, зміна в часі і тощо). Проте необхідно наголосити, що кожна з цих наук вивчає свої особливі аспекти залученого капіталу.

В додатку Б показано відмінності між залученим капіталом – об'єктом бухгалтерського обліку і залученим капіталом – об'єктом економічного аналізу. Всебічне дослідження визначає вибір різновидів аналітичного процесу, а також методичних прийомів і способів здійснення аналітичних процедур, що залежить від характерних особливостей залученого капіталу.

Ми вважаємо за доцільне розглядати залучений капітал підприємства як самостійний об'єкт економічного аналізу, оскільки в кінцевому підсумку ефективність діяльності визначається його здатністю залучати джерела фінансування і забезпечувати їхнє прибуткове використання.

Вимоги економічного аналізу залученого капіталу суб'єкта господарювання за сучасних умов зумовлені можливостями використання й інтерпретації одержаних під час аналізу даних:

- у разі визначення потреби в залученому капіталі;
- у разі вибору альтернативних джерел можливого покриття потреби;
- у разі оцінки фінансового стану та кредитоспроможності підприємства;
- у разі вибору контрагентів (постачальників, підрядчиків) тощо.

Отже, визначено взаємодію об'єкта бухгалтерського обліку з іншими об'єктами; з'ясовано етапи процесу бухгалтерського обліку та їхній вплив на залучений капітал, обґрунтовано характеристику залученого капіталу як об'єкта економічного аналізу, а також доцільність та необхідність проведення аналітичної оцінки залученого капіталу.

РОЗДІЛ 2

ОБЛІК ЗАЛУЧЕНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ

2.1. Організація обліку залученого капіталу

Визначення залученого капіталу як специфічного об'єкта облікової системи вимагає певної специфіки організації облікових процедур. Незважаючи на існуючі напрацювання в даній сфері далеко на всі проблеми організації та ведення обліку операцій по залученню капіталу вирішені. Це стосується визначення залученого капіталу як об'єкта бухгалтерського обліку, внесення коректив щодо його визнання та оцінки, методики обліку деяких його складових елементів, організації обліку залученого капіталу тощо [59].

Якщо розглянути залучений капітал з позиції бухгалтерського обліку, то можна стверджувати, що весь механізм облікових робіт, пов'язаний із залученим капіталом, повністю підпадає під облік зобов'язань [66].

Загальні засади обліку залученого капіталу (зобов'язань) регульовані нормативно-правовими актами, зокрема законами, міжнародними і національними стандартами. Наприклад, у Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», у НП(С)БО 1, П(С)БО 11 надано визначення зобов'язань як категорії бухгалтерського обліку та фінансової звітності [81, 91, 92].

Національні П(С)БО складені з урахуванням вимог Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ) і не суперечать їм. Багато визначень запозичено з міжнародних стандартів. З огляду на це розглянемо визначення зобов'язання в МСФЗ. Можна стверджувати, що воно, по суті, відповідає визначенню, наведеному в національних стандартах.

Отже, міжнародні стандарти розглядають зобов'язання як елемент фінансової звітності, а національні – як обліковий та як звітний. Тому, трансформуючи це поняття у сферу обліку залученого капіталу, можемо констатувати, що зобов'язання – це залучений капітал підприємства, тобто його

заборгованість, яка виникає внаслідок минулих подій, і погашення якої, як очікують приведе до зменшення активів підприємства, а отже і зменшення економічних вигод. Важливість цього визначення впливає на з'ясування сутності зобов'язання з погляду використання не власних ресурсів у забезпеченні господарських потреб. Залежно від зміни характеристик зобов'язань заборгованість може бути визнана і відображена як зобов'язання або ні, можуть змінюватись оцінка та характеристика зобов'язань на момент здійснення бухгалтерських записів і складання фінансової звітності та в майбутньому. З іншого боку, правила обліку зобов'язань дуже тісно пов'язані з іншими положеннями бухгалтерського обліку. Тому уникнути проблем з обліком залученого капіталу неможливо, не побудувавши відповідно інші елементи облікової системи [102, 68].

З огляду на викладене вище на підприємствах аграрного сектору доцільно визначити єдині засади ведення фінансового обліку залученого капіталу. Дослідження фінансового обліку залученого капіталу треба проводити на підставі загальної моделі, що показана на рис. 2.1.

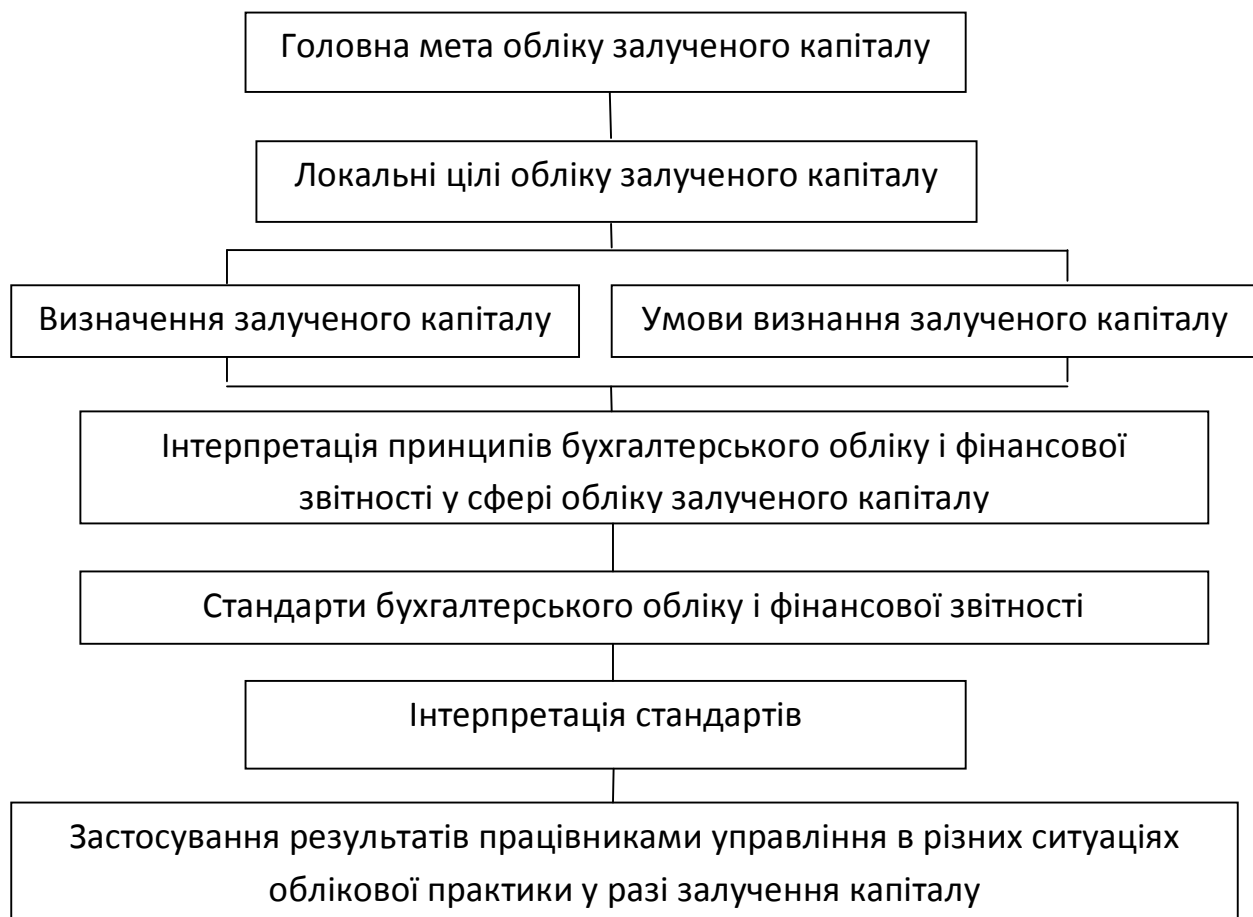

Рис. 2.1. Загальна модель обліку залученого капіталу

Збільшення ринкової вартості підприємства в разі залучення капіталу підприємствами визначає головну мету обліку залученого капіталу. Така організація обліку залученого капіталу необхідна для формування власності, глобального фінансового результату, ефективного використання залученого капіталу суб'єкта господарювання.

Локальні цілі обліку залученого капіталу спрямовані на визначення рахунків, субрахунків, системи звітності про залучений капітал підприємства, у разі використання яких можна організувати ефективну систему обліку залученого капіталу підприємств. Для правильної побудови системи обліку залученого капіталу важливими є [75, 102]:

- визначення моменту залучення;
- дотримання умов визнання своїх зобов'язань;
- параметризація облікових процедур.

У разі визначення моменту залучення загальновідомо, що зобов'язання відображається в обліку тільки тоді, коли господарська операція, у зв'язку з якою виникає заборгованість, здійснена. Зобов'язання за операціями, які ще не виконано і які підлягають виконанню в майбутньому, не є заборгованістю і їх не відображають в обліку. Це зумовлено тим, що юридичний та економічний аспекти виникнення зобов'язання не збігаються.

Відповідно до п.5 П(С)БО 11 зобов'язання визнається, якщо його оцінка може бути достовірно визначена та існує ймовірність зменшення економічних вигод у майбутньому внаслідок його погашення [92].

Умови визнання зобов'язань підприємства перед іншими суб'єктами господарювання є єдиними як для міжнародної, так і для вітчизняної практики. Головні з них полягають у такому [66]:

- повинне бути результатом минулих фактів господарського життя;
- зобов'язання пов'язане з необхідністю майбутніх платежів для збереження господарських зв'язків або відповідно до нормальної підприємницької діяльності;

- повинно бути виконане обов'язково;
- має певний термін виконання, хоча точна дата може бути невідома;
- суб'єкт, щодо якого виникло зобов'язання, повинен бути ідентифікований як окрема особа або група осіб, якщо не в момент ухвалення зобов'язання, то у момент його виконання.

Зобов'язання можна погашати шляхом:

- сплати кредиторів коштів;
- відвантаження готової продукції, товарів або надання послуг на суму одержаного авансу від покупця або в порядку заліку заборгованості;
- переведення зобов'язань у корпоративні права, які належать кредитору (елементи капіталу) тощо.

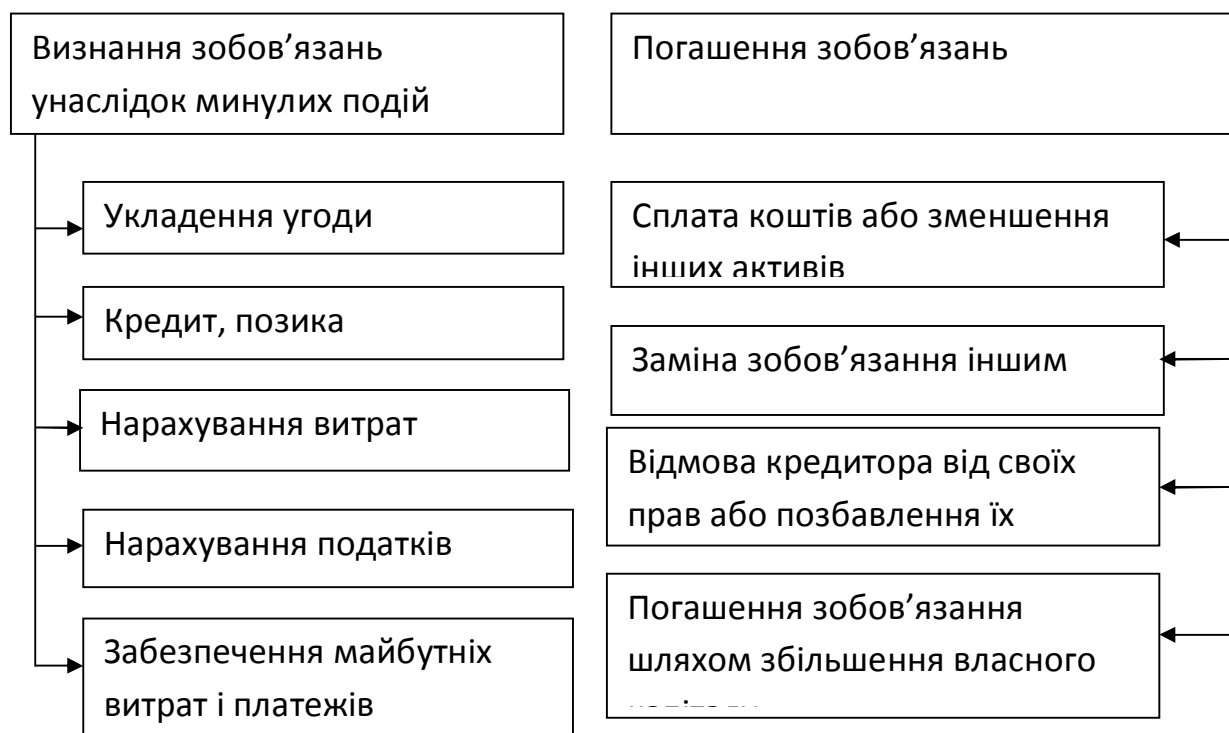
Отже, погашення зобов'язання пов'язане з вибуттям активів, а тому зменшення майбутніх економічних вигод унаслідок вибуття ресурсів підприємства.

Іноді погашення одного зобов'язання призводить до виникнення іншого. Однак остаточне погашення зобов'язання пов'язане з вибуттям у майбутньому ресурсів підприємств, тобто зі зменшенням майбутніх економічних вигод. Водночас значна частина зобов'язань підприємства виникає при нарахуванні витрат. Підприємство визнає – нараховує – витрати і у відповідних сумах одночасно повинно визнати зобов'язання. Також зобов'язання можна погашати шляхом збільшення власного капіталу підприємства.

З урахуванням специфіки діяльності підприємств аграрного сектору, загальну схему операцій, пов'язаних з виникненням та погашенням залученого капіталу, можна зобразити схематично (рис. 2.2).

Отже є дві необхідні умови відображення заборгованості як зобов'язань певної балансової категорії: можливість достовірної оцінки і вірогідність зменшення економічних вигод, витрачання активів підприємства у майбутньому. Тому ухвалення рішення стосовно відображення заборгованості як зобов'язання у бухгалтерському обліку повинно ґрунтуватись на чіткому визначенні цих умов визнання.

Принципи обліку залученого капіталу пов'язані з сукупністю головних правил, базових положень, у відповідності до яких організований процес обліку залученого капіталу підприємств.

*сформовано на основі узагальнення літературних джерел

Рис. 2.2. Операції, що впливають на побудову системи обліку залученого капіталу

При організації обліку будь-якого об'єкта, в т.ч. залученого капіталу, необхідно дотримуватися принципів обліку. Розглянемо їх більш детально стосовно обліку зобов'язань [65].

1. Принцип цілісності обліку залученого капіталу підприємства передбачає, що система бухгалтерського обліку на підприємстві повинна відповідати визначеним цілям управління залученим капіталом підприємства, тобто таким цілям, які на цей момент є пріоритетними для стратегічного розвитку підприємства (збільшення обсягу реалізації продукції, освоєння нових ринків збуту, оздоровлення фінансового стану тощо).

2. Принцип обачності зумовлює застосування в бухгалтерському обліку методів оцінки, які повинні запобігати заниженню оцінки залученого капіталу та витрат на його обслуговування.

3. Принцип майнової самостійності (автономності) визначає розмежування залученого капіталу підприємства і його власника, майно і зобов'язання яких виокремлюють.

4. Принцип безперервності полягає в тому, що підприємство буде продовжувати свою діяльність у майбутньому, не скорочуючи обсягів діяльності і зобов'язується сплачувати зобов'язання, що утворилися в процесі залучення капіталу.

5. Принцип періодичності передбачає, що факти господарської діяльності, які впливають на розмір залученого капіталу, належать до відповідного звітного періоду.

6. Принцип превалювання сутності над формою припускає відображення господарських операцій, які виконують у процесі залучення капіталу підприємства, виходячи з економічної природи.

7. Принцип єдиного грошового вимірника ґрунтується на використанні кількісних вимірників у разі вимірювання й узагальнення фактів господарської діяльності, аналогічно, як і самого залученого капіталу підприємств.

8. Принцип своєчасності потребує оперативного відображення на рахунках бухгалтерського обліку всіх господарських операцій про залучений капітал підприємств.

9. Принцип повноти передбачає суцільність і безперервність бухгалтерського спостереження, що забезпечує врахування всіх об'єктів. З огляду на це реєстрації підлягають усі господарські операції, що впливають на розмір залученого капіталу підприємства.

10. Принцип інтерпретації полягає у використанні інформації бухгалтерського обліку різними групами користувачів (кредиторами, позичальниками банками, страховими компаніями та ін.), що сприятиме задоволенню їхніх потреб.

11. Принцип контролю забезпечує адекватність даних бухгалтерського обліку, завдяки застосуванню таких прийомів, як інвентаризація і зустрічна

перевірка розрахунків, що дає змогу уточнити відповідність облікових даних фактичному стану розрахунків з кредиторами.

12. Принцип комунікації передбачає, що в процесі передавання даних від одного користувача до іншого виникає певне інформаційне середовище, в якому відповідно до чітко визначених процедур відбувається формування й ухвалення управлінських рішень. У цьому разі облікові реєстри і процедури передавання облікової інформації від однієї ланки користувачів до іншої повинні забезпечувати максимальний ступінь достовірності, повноти, відповідності даних, виключення можливості спотворення інформації.

Окрім перерахованих принципів, традиційних для системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності, треба враховувати й принципи, що визначають системний підхід у процесі організації обліку й аналізу залученого капіталу підприємства [12, 65].

13. Принцип єдності передбачає розгляд категорії залученого капіталу як єдиного цілого і як сукупності окремих частин.

14. Принцип розвитку враховує мінливість системи, здатність розвиватися, накопичення інформації з урахуванням динаміки зовнішнього і внутрішнього середовища.

15. Принцип глобальної мети передбачає відповідальність за вибір глобальної мети розвитку підприємства, проте оптимум окремої підсистеми (системи обліку залученого капіталу) не обов'язково є оптимальним для всієї системи бухгалтерського обліку суб'єкта господарювання.

Всі принципи бухгалтерського обліку і фінансової звітності взаємопов'язані. Системне і послідовне їх застосування дасть змогу забезпечити формування єдиної системи облікових даних, які мають кількісні і якісні показники необхідні для вирішення питань удосконалення бухгалтерського обліку залученого капіталу.

Розвиток методики й організації бухгалтерського обліку залученого капіталу в аграрному секторі безпосередньо залежить від оцінки її стану в сучасних умовах господарювання. Така оцінка сприяє виявленню найбільш

суттєвих проблем у цій системі, наукове і практичне її осмислення забезпечить удосконалення чинної системи обліку [12].

Основою ведення бухгалтерського обліку є План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу зобов'язань та господарських операцій підприємств і організацій, Інструкція про його застосування. Проте групування рахунків для обліку залученого капіталу та їхня структура в чинному плані рахунків мають такі недоліки: створюють проблеми бухгалтеру в разі вибору бухгалтерського рахунку для відображення в обліку елементів залученого капіталу; припускають можливість помилок під час формування балансу; ускладнюють процес підготовки оперативної інформації для потреб управління [32]. Водночас в Інструкції містяться рекомендації щодо використання рахунків для відображення в обліку руху елементів залученого капіталу, що не відповідають реальним процесам, які відбуваються у практиці господарської діяльності суб'єктів господарювання. У цьому документі нема важливих, на наш погляд, вимог щодо організації аналітичного обліку, які б дали змогу групувати інформацію щодо протермінованих кредитів, позик, кредиторської заборгованості. Також в Інструкції не враховані окремі положення інших нормативно-правових актів, що регулюють відображення в обліку руху залученого капіталу, визначення реальної вартості залученого капіталу, облік витрат на обслуговування залученим капіталом.

Усе це не сприяє формуванню повної і достовірної інформації про одне з важливих джерел формування засобів суб'єктів господарювання. Тому, в разі формування рахунків та побудови плану рахунків для обліку залученого капіталу необхідно враховувати можливість взаємозв'язків між ними, тобто передбачати кореспонденції або бухгалтерські проведення з приводу їхньої коректності та раціональності. У деяких нормативних актах, що забезпечують системність обліку залученого капіталу, є невідповідності, які ускладнюють процес організації обліку залученого капіталу.

Процес ухвалення рішень ґрунтується на наявності необхідної інформації в заданих аналітичних розрізах. Залучення капіталу не є винятком з усіх

процесів господарювання підприємства, що потребують ефективного управління, чого можна досягти за умови повної та детальної інформації для різних рівнів управління.

Принципи та методи організації обліку на практиці поєднують у формі наказу про облікову політику, який є головним внутрішньогосподарським нормативно-правовим актом підприємства в разі організації бухгалтерського обліку. Зміст облікової політики щодо залучення капіталу зводиться до такого: вона повинна містити розкриття бухгалтерської процедури опрацювання даних про факти залучення капіталу підприємством з дотриманням принципів фінансової звітності. Облікова політика щодо залученого капіталу підприємства передбачає цілісність в організації обліку залученим капіталом й охоплює всі його складові: методичну, технічну, організаційну.

Методичний аспект полягає в розробці правил та порядку ведення обліку залученого капіталу. У разі формування облікової політики з конкретного питання ведення й організації обліку підприємство вибирає спосіб, дозволений у законодавчих і нормативних актах.

Однак на практиці підприємства не мають чітко визначеного підходу до розкриття методичного аспекту облікової політики. Якщо підприємства і формують облікову політику, то питання методичного забезпечення облікових робіт щодо залучення капіталу є невирішеним.

Отже, формуючи облікову політику щодо залученого капіталу суб'єктові господарювання доцільно розкрити такі її елементи [65]:

- класифікація залученого капіталу та порядок його відображення в балансі;
- методи оцінки зобов'язань та порядок їхнього визнання;
- порядок відображення в обліку витрат на обслуговування залученого капіталу;
- склад, порядок формування та використання забезпечень майбутніх витрат і платежів;
- порядок обліку оренди та ін.

Технічний аспект облікової політики передбачає вибір форми ведення

обліку, організації бухгалтерської служби та її взаємозв'язок з іншими службами, робочий план рахунків, технологію обробки даних тощо.

Головними складовими техніки облікової політики щодо обліку залученого капіталу є:

- рахунки обліку залученого капіталу;
- форма бухгалтерського обліку;
- технологія опрацювання даних (послідовність збирання, фіксування, опрацювання інформації щодо обліку залученого капіталу та записування їх у реєстрах);
- порядок проведення інвентаризації залученого капіталу;
- інші різновиди робіт.

У системі чинного плану рахунків не передбачено такого об'єкта обліку, як залучений капітал. У чинному плані рахунків інформація про залучений капітал представлена рахунками таких класів: 4 «Власний капітал», 5 «Довгострокові зобов'язання», 6 «Поточні зобов'язання».

Облік операцій у разі залучення капіталу можна показати у вигляді схеми відображення на рахунках бухгалтерського обліку (рис. 2.3).

Залучений капітал	Банківський кредит	501-504	Довгострокові кредити банків
		601-604	Короткострокові кредити банків
		507	Іпотечний кредит
		508	Довготерміновий факторинговий кредит
		607	Короткотерміновий факторинговий кредит
	Комерційний (товарний) кредит	51	Довгострокові векселі видані
		621	Короткострокові векселі видані
		52	Довгострокові зобов'язання за облігаціями
		623	Зобов'язання за короткотерміновими облігаціями
		53	Лізинговий кредит
		63	Розрахунки з постачальниками та підрядниками
		68	Розрахунки за іншими операціями
	Позики	505, 506	Інші довгострокові позики
		54	Відстрочені податкові зобов'язання
		50, 55	Інші позики (окрім банківських)
	Кредиторська	64	Розрахунки за податками й платежами

	заборгованість	65	Розрахунки за страхуванням
		66	Розрахунки за виплатами працівників
		67	Розрахунки з учасниками
	Доходи майбутніх періодів	69	Доходи майбутніх періодів

Рис. 2.3. Система рахунків бухгалтерського обліку, що характеризують наявність та рух елементів залученого капіталу [32]

Рисунок 2.3 не тільки розкриває структуру залученого капіталу, а й містить інформацію про те, на якому рахунку бухгалтерського обліку треба відображати стан і рух кожного його елементу.

Організаційний аспект облікової політики полягає в розкритті способів обліку з погляду побудови бухгалтерської служби, її складу та підпорядкованості окремих облікових підрозділів і робітників, визначення місця бухгалтерії в системі управління, взаємодії з іншими службами.

Організація обліку залученим капіталом повинна охоплювати:

- визначення схем документообігу в разі залучення капіталу суб'єктом господарювання;
- визначення обов'язків працівника бухгалтерії та головного бухгалтера щодо організації обліку залученим капіталом в посадовій інструкції;
- технічне забезпечення щодо обліку залученим капіталом підприємства;
- інші рішення, необхідні для організації обліку залученого капіталу підприємства.

Облікову політику щодо обліку залученого капіталу можна формувати за окремими напрямками (рис. 2.4.).

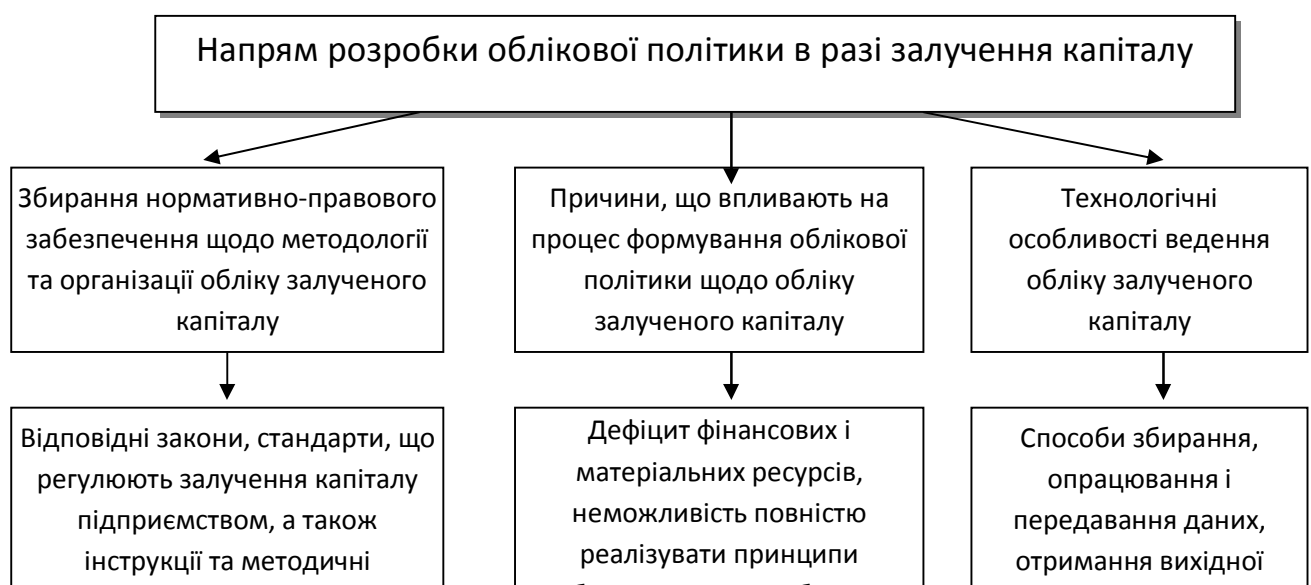

Рис. 2.4. Розробка облікової політики підприємства щодо обліку залученого капіталу

У разі формування облікової політики передбачена майнова відокремленість і безперервність діяльності підприємства, послідовність застосування облікової політики, а також тимчасова визначеність фактів господарської діяльності. Облікова політика повинна відповідати вимогам повноти, обачності, принципам превалювання сутності над формою, послідовності, безперервності, періодичності та іншим принципам, що передбачено законодавством України.

У широкому розумінні облікову політику щодо обліку залученого капіталу підприємства необхідно оформляти наказом за різними ділянками облікової роботи. Розкриття бухгалтерської процедури обробки даних про операції з залучення капіталу суб'єктом господарювання є однією зі складових частин облікової політики підприємства.

Звичайно, перелік складових організаційної роботи в разі залучення капіталу не може бути відображений в одному наказі про облікову політику підприємства, це зумовлює потребу розробки системного пакета внутрішньогосподарських бухгалтерських стандартів, регламентів, інструкцій.

Використання нових інформаційних технологій, орієнтованих на збирання відомостей, накопичення, зберігання, опрацювання та передавання даних за допомогою новітніх технічних засобів, – перспективний напрям удосконалення первинного обліку. Це дає змогу створювати раціональніші схеми підготовки та проходження документів і зменшувати час на їхнє опрацювання. У перспективі інформаційні технології допоможуть перейти від паперового документа до машинного носія інформації. Однак за умов сучасного господарювання повністю відмовитись від паперового документа не

МОЖЛИВО.

Оскільки залучений капітал підприємства фінансовий і товарний, то й документи в разі залучення капіталу міститимуть такі складові: фінансові й товарно-розрахункові.

Бланки фінансових документів мають відповідати формі, затвердженій НБУ. Тому в обліковій політиці стосовно них треба зазначити лише спосіб створення: ручний чи машинний.

Суб'єкти електронного документообігу зобов'язані зберігати електронні документи на електронних носіях інформації в тому форматі, в якому вони створені, щоб була змога перевірити їхню цілісність на цих носіях.

Тобто це особиста справа керівництва кожного підприємства, яке на власний розсуд повинно визначити форму первинних документів – тільки в тому вигляді, в якому вони були створені, тільки на папері, або на папері й електронному носії одночасно. У разі ухвалення такого рішення необхідно звернути увагу на обов'язковість виконання паперових копій документів на вимогу інших учасників господарських операцій, а також правоохоронних, контрольних або судових органів. Проте для контрольних органів підтвердженням законності та достовірності виконаних операцій є документ лише на паперовому носії. Тому рекомендуємо підприємствам одразу робити паперові копії документів для відображення їх у бухгалтерському обліку, а оригінали документів на магнітних та електронних носіях зберігати у первинному вигляді з дотриманням вимог, передбачених законодавством [99].

Організаційний аспект документування – це розробка та видання графіка документообігу за кожною ланкою облікової роботи, для кожного бухгалтера та в цілому по підприємству.

Графік документообігу запроваджують з метою упорядкованості руху та своєчасного одержання первинних документів для записів у бухгалтерському обліку. В ньому зазначають дату створення або одержання від інших підприємств та установ документів, прийняття їх до обліку, передання в обробку та до архіву.

Для того, щоб рух документів був упорядкований, у графіку

документообігу необхідно передбачити якомога більше позицій щодо процесу створення і опрацювання первинних документів. Особливо це важливе із впровадженням електронних документів, з огляду на що виникла потреба у висвітленні нових позицій проходження документів, які стосуються особливостей створення та передавання електронних документів, а також використання електронного цифрового підпису.

Пропонується в графіку документообігу відображати такі позиції:

- 1) назва документа;
- 2) вид документа (внутрішній / зовнішній) та структурний підрозділ, що його створює;
- 3) кількість примірників;
- 4) підстава для створення документа;
- 5) відповідальна особа, що створює документ;
- 6) посадова особа, що підписує документ;
- 7) умови використання цифрового підпису, сертифіката ключа та посиленого сертифіката ключа;
- 8) термін створення документа;
- 9) термін відправлення/одержання документа (за умовами договорів);
- 10) умови відправлення/одержання/передачі документа (засоби інформаційно-телекомунікаційного зв'язку: факс, електронна пошта, мережа Інтернет, пошта);
- 11) термін проведення в обліку;
- 12) структурний підрозділ, до якого передають документ;
- 13) обліковий реєстр, в якому відображають або з яким зіставляють документ;
- 14) термін збереження документа (бухгалтерія/архів).

Важливішою умовою правильної організації бухгалтерського обліку є застосування найбільш раціональної його форми. Облікові реєстри є проміжними між документами і звітністю підприємства. За допомогою облікових реєстрів усю інформацію відповідно групують, накопичують

протягом місяця й узагальнюють за місяць. Тому облікові реєстри є підставою для складання балансу та визначених форм звітності.

Облік з одержання довго- і короткотермінових позик, відображають у журналі 2, облік розрахунків з постачальниками і підрядчиками, заборгованості за податками і платежами, облік отриманих коротко- і довготермінових векселів, довготермінових і поточних зобов'язань (крім зобов'язань, облік яких ведуть у журналі 2), відтермінованих податкових зобов'язань – в журналі 3 і відомостях аналітичного обліку 3.3 - 3.6.

Відомість 3.3 призначена для аналітичного обліку розрахунків з постачальниками та підрядчиками. Зазначимо, що до складання відомості 3.3 є низка зауважень, а саме: ведення аналітики в розрізі, передусім, номерів запису, потім – дати та номера документа, і взагалі без зазначень найменування постачальника; неможливість виділення двох сальдо; недостатня кількість граф для відображення кореспонденції рахунків. Як впливає з наведених недоліків, найприйнятнішим є ведення Відомості за лінійно-позиційним способом, тобто в кожному рядку відображати стан розрахунків з одним контрагентом, а всю детальну інформацію накопичувати в спеціальному реєстрі аналітичного обліку. Отже, розробка спеціального реєстра аналітичного обліку та рекомендації щодо внесення змін до реєстрів синтетичного обліку: журналу №3 та відомостей до нього, допоможе зробити облік залученого капіталу підприємства простішим, зрозумілішим, ефективнішим та менш трудомістким.

Головне призначення бухгалтерського обліку полягає в забезпеченні системи управління інформацією. Кожен обліковий процес завершується складанням звітності, показники якої характеризують кінцеві результати діяльності підприємства. Аналіз цих показників є одним з головних завдань великого кола працівників – фінансових менеджерів, аналітиків, бухгалтерів.

Найбільше значення для підприємства має саме внутрішня звітність, головне призначення якої – задоволення потреб управлінців усіх рівнів у повній, достовірній та необхідній для ухвалення оперативних рішень інформації про діяльність

Потреба в розробці системи внутрішньої звітності про залучений капітал зумовлена зростанням обсягів операцій з цим об'єктом обліку. Саме це й обумовлює необхідність розробки внутрішньої звітності, яка б надавала керівнику інформацію про ефективність та доцільність проведення таких операцій. Точність та обсяг відображених даних повинен змінюватися залежно від організаційно-технологічних та економічних особливостей, які характеризують конкретне підприємство та конкретний об'єкт управлінського обліку, цілі управління щодо цього об'єкта обліку, зміст повноважень і відповідальності, що делеговані конкретному структурному підрозділу та його менеджеру. Звичайно з огляду на це розробка внутрішньої звітності є прерогативою кожного підприємства. Проте можливе створення системи внутрішньої звітності за певним переліком операцій, яка б охоплювала головні спільні характеристики таких операцій. На сучасному етапі управління нема форми внутрішньої звітності про залучений капітал. Система внутрішньої звітності повинна бути побудована так, щоб її дані містили фактичні, планові, прогнозні дані про залучений капітал для забезпечення можливості планування, аналізу та контролю за процесом залучення капіталу і забезпечення його ефективної реалізації.

У разі залучення капіталу суб'єкт господарювання несе відповідні витрати на його отримання й обслуговування. Законодавчо визначено, що витрати, пов'язані з залученням капіталу, є фінансовими.

П(С)БО 31 «Фінансові витрати» передбачає застосування альтернативного методу обліку фінансових витрат, який передбачає, що відсотки за залучений капітал повинні включатися в собівартість об'єкта. Списання відсотків на поточні витрати може призвести до зниження прибутку звітного періоду. Отже, використання альтернативного підходу забезпечить достовірність формування фінансового результату підприємства в цілому.

2.2. Особливості обліку залученого капіталу за видами та напрямки його удосконалення

2.2.1. Облік кредитів та операцій, що здійснюються під гарантії банків

Кредити відповідно до П(С)БО 11 «Зобов'язання» належать до поточних і довгострокових зобов'язань. Відмінною особливістю обліку такого елемента залученого капіталу є відображення в балансі. Довгострокові кредити банку, на які нараховують відсотки, відображають у балансі за теперішньою вартістю, а короткострокові – за сумою погашення [92].

Аналітичний облік ведуть по кредиторам (банках) у розрізі кожного кредиту окремо і по термінах їхнього погашення. Підставою для відображення в обліку сум одержаного кредиту є виписки з позикового рахунка позичальника [12].

Особливе значення в разі отримання кредиту має забезпечення кредитного проекту. Забезпеченням кредиту може бути застава, майнове поручення, гарантія. Вартість предмета застави визначає банк на підставі ринкових цін на момент видачі кредиту, найчастіше з залученням незалежного експерта. Якщо позичальник є власником предмета застави, то суму вартості предмета застави обліковують на його балансі. Крім того, вартість предмета застави, зазначену в договорі застави, відображають на позабалансовому рахунку 05 «Гарантії і забезпечення надані». Аналітичний облік ведуть окремо по кожному наданому забезпеченню [12].

На підприємствах наданими забезпеченнями можуть бути заготівля сировини – для короткострокових кредитів, майно підприємства – для довгострокових кредитів. У міжнародній практиці залучення капіталу підприємством на довготермінових засадах, поряд з відомими інструментами кредитування, такими як вексель, облігація, є й інші боргові цінні папери, такі як заставні (іпотека). Для підприємств аграрного напрямку такий різновид залучення капіталу сприятиме отриманню довготермінових кредитів для оновлення майна [7].

Заставні – це різновид цінних паперів підприємства, що забезпечений його майном (активами). Оформлення заставної передбачене умовами іпотечного договору. У цьому разі перевагу надають положенням заставної,

якщо зміст іпотечного договору та договору за основним зобов'язанням не відповідає змісту заставної. Єдиною перешкодою в оформленні заставної є неможливість визначення суми боргу за основним зобов'язанням на момент складання іпотечного договору. Новому власнику (індосату) заставну передають шляхом передатного напису (індосаменту), причому попередній власник (індосант) зобов'язаний письмово повідомити про це боржника. Предметом іпотеки є нерухоме майно. Вартість основного зобов'язання складається з ціни зобов'язання та доходу кредитора. Ціною зобов'язання є сума коштів, надана кредитором боржнику, а її розмір не може перевищувати 70 % від оцінної вартості іпотеки. Основне зобов'язання підлягає амортизації через поступове зменшення його вартості внаслідок внесення платежів за договором про іпотечний кредит. Ціна основного зобов'язання зменшується на суму таких платежів, яку кредитор зарахував на погашення заборгованості боржника за ціною зобов'язання [104].

Отже, платежі по заставних складаються з двох частин: суми амортизації зобов'язання – погашення кредиту, та відсоткової суми – плати за користування іпотечним кредитом.

В обліку підприємства будь-який фінансовий кредит, незалежно від його виду, умов отримання, розміру процентної ставки, характеру забезпечення, призначення, визнається зобов'язанням і регламентується ПСБО 11 «Зобов'язання». Крім цього, заборгованість підприємства за одержаними фінансовими кредитами є одним із видів фінансових інструментів – фінансовими зобов'язаннями [92].

Для того, щоб правильно обліковувати кредити важливо виділити основні складові обліку:

- облік основної суми боргу – суми одержаного кредиту;
- облік суми процентів, які нараховуються за користування кредитом.

Потреба у виділенні таких елементів обумовлена тим, що вони відображаються на різних бухгалтерських рахунках, визнаються та оцінюються за різними принципами. Хоча по економічній суті заборгованість за процентами, як і за основною сумою боргу, в обліку підприємства також

визнається зобов'язанням.

Крім основної суми боргу та процентів за кредитом у підприємства виникає ще декілька об'єктів обліку, які безпосередньо пов'язані з отриманням кредиту та користуванням кредитними ресурсами. Це зокрема:

- комісія за відкриття позичкового рахунку та інші послуги банку, пов'язані з наданням кредиту;
- витрати на нотаріальне посвідчення та/або державну реєстрацію договорів застави;
- оплата юридичних, консультаційних, бухгалтерських та аудиторських послуг (підготовка документів для банку з техніко-економічним обґрунтуванням проекту, бухгалтерської звітності, аудиторських висновків тощо);
- витрати на експертну оцінку (предметів застави, об'єкта інвестування – у випадку, коли банк надає кредит під інвестиційний проект, тощо);
- забезпечення кредиту (виникнення відносин забезпечення зобов'язань – застави, гарантії, поруки);
- страхування предмета застави або відповідальності позичальника.

Але на відміну від суми кредиту і процентів, усі перелічені витрати (операції) мають разовий характер і виникають лише на етапі отримання та оформлення кредиту.

При організації та веденні обліку кредитів на першому етапі обліку – первинному визнанні, істотними будуть лише три умови [14]:

- валюта кредиту (гривня або іноземна валюта);
- строк, на який надається кредит;
- спосіб надання кредиту – банківський рахунок, на який зараховується сума кредиту, механізм надання.

Щодо валюти кредиту варто зазначити, що загальний принцип побудови Плану рахунків полягає в поділі активів та зобов'язань, номінованих в національній та іноземній валютах. Тому ведення окремого обліку кредитів у

національній та іноземній валютах є реалізацією цього загального принципу.

Спосіб надання кредитів впливає на те, як буде обліковуватися кредит на етапі його надання (рахунок, на який будуть зараховуватися кошти) та як буде відображатися в обліку витрачання цих коштів.

За умовами кредитного договору сума кредиту може бути зарахована на:

- поточний рахунок підприємства (при контокорентному кредиті або кредитній лінії, відкритій до поточного рахунку). Тоді в обліку такі суми відображаються на рахунках 311 «Поточні рахунки в національній валюті» 312 «Поточні рахунки в іноземній валюті» залежно від виду кредиту [13].

- Спеціально відкритий для надання кредиту позичковий рахунок.

Для обліку й узагальнення інформації про зобов'язання за короткостроковими кредитами банку передбачено рахунок 60 «Короткострокові позики». На ньому ведеться облік розрахунків в національній та іноземній валютах, за кредитами банків, термін повернення яких не перевищує 12 місяців від дати балансу, та за позиками, термін погашення яких минув. Це рахунок пасивний, балансовий, основний, призначений для обліку позикових джерел фінансування підприємства [13].

За кредитом рахунку відображаються суми одержаних кредитів (позик), за дебетом – сума їх погашення та переведення до довгострокових зобов'язань у разі відстрочення кредитів (позик). Рахунок 60 «Короткострокові позики» має такі субрахунки [13, 32].:

601 «Короткострокові кредити банків у національній валюті»;

602 «Короткострокові кредити банків в іноземній валюті»;

603 «Відстрочені короткострокові кредити банків у національній валюті»;

604 «Відстрочені короткострокові кредити банків в іноземній валюті»;

605 «Прострочені позики в національній валюті»;

606 «Прострочені позики в іноземній валюті».

Аналітичний облік ведеться за позикодавцями (банками) в розрізі кожного кредиту (позики) окремо та термінів їх погашення. Такий порядок організації аналітичного обліку найбільш інформативний та пристосований для потреб управління та контролю за кредитними ресурсами. Типову

кореспонденцію за рахунком 60 наведено в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Типова кореспонденція з обліку короткострокових кредитів

№ п/п	Зміст господарської операції	Дебет	Кредит
1	2	3	4
1.	Отримано короткострокові позики	301, 311	601
2	Відкрито акредитив для розрахунків з постачальниками за рахунок короткострокового кредиту	313	601
3.	Видано аванс постачальнику під поставку запасів за рахунок позики	371	601
4.	Оплачено рахунки постачальників за рахунок короткострокового кредиту	631	601
5.	Нараховані % за короткостроковими позиками	951	684

Продовження табл. 2.1

1	2	3	4
6.	Погашено короткострокові позики	601	301, 311
7.	Відображено суму відстроченого короткострокового кредиту (продовжено кредит)	601	311
8.	Погашено відстрочений кредит	603	311, 312
9.	Неоплачений у термін короткостроковий кредит переведено у прострочену позику	601	605, 606

Однією з умов оформлення кредиту є застава майна. В таблиці 2.2. наведемо порядок відображення в обліку заставодавця операцій з передачі майна у заставу та його реалізації (на прикладі передачі основних засобів). Згідно законодавства відчуження об'єкта застави прирівнюється для заставодавця до продажу такого об'єкта.

Таблиця 2.2

Відображення в заставодавця операцій із заставленими активами

№ п/п	Зміст бухгалтерського запису	Дебет	Кредит
1	2	3	4
1.	Зараховано на поточний рахунок підприємства кредит	311	601
2.	Відображено передачу основних засобів у заставу	1051	105
3.	Нараховані проценти за кредитом	951	684
4.	Відображено часткове погашення кредиту	601	311
5.	Перераховано суму нарахованих процентів за кредит	684	311

6.	Нараховані проценти	951	684
7.	Після закінчення строку погашення кредиту заборгованість за ним переведено до простроченої	601	605
Варіант 1. Передача заставленого майна у власність банку			
8.	Відображено дохід від реалізації заставленого майна (за сумою заборгованості)	377	742
9.	Нараховано податкові зобов'язання з ПДВ	742	641
10.	Відображено суму зносу, накопиченого на момент	131	1051
11.	Списано залишкову вартість автомобілів	972	1051
12.	Відображено залік заборгованості за кредитом у рахунок заборгованості	605	377
13.	Відображено залік заборгованості за нарахованими процентами у рахунок заборгованості за продані засоби	684	377
14.	Відображено фінансовий результат	742 793	793 972

Продовження табл. 2.2

1	2	3	4
Варіант 2. Реалізація заставленого майна через аукціон			
15.	Відображено дохід від реалізації заставленого майна (за сумою заборгованості)	377	742
16.	Нараховано податкові зобов'язання з ПДВ	742	641
17.	Відображено суму зносу, накопиченого на момент	131	1051
18.	Списано залишкову вартість засобів	972	1051
19.	Відображено залік заборгованості за кредитом у рахунок заборгованості за продані засоби	605	377
20.	Відображено залік заборгованості за нарахованими процентами у рахунок заборгованості за продані засоби	684	377
21.	Отримано різницю між сумою заборгованості та продажною вартістю заставленого майна	311	377
22.	Відображено фінансовий результат	742 793	793 972

Отже, у тому звітному періоді, в якому відбувається відчуження майна, при визначенні об'єкта оподаткування податком на прибуток підприємство повинне зменшити балансову вартість відповідної групи основних фондів на погашену суму кредиту.

Поширеним видом короткострокового кредиту є овердрафт. Під овердрафтом розуміють дебетовий залишок за рахунком клієнта. Можливість кредитування рахунку клієнта за відсутності на ньому грошових коштів, що її передбачають в договорі, встановлено ст. 1069 ЦКУ. На практиці можна стверджувати про існування, як мінімум, двох видів овердрафту [109]:

- овердрафт, що виникає, як дебетовий залишок за поточним рахунком клієнта;

- овердрафт, що виникає при перевищенні встановленого ліміту кредитування. Такий кредит пов'язаний з кредитними платіжними картками.

Овердрафт за картрахунком є одним із перспективних способів кредитування підприємств. Його перевагою є зручність, простота використання, швидкість кредитування та інше. Використання карток забезпечує швидкість розрахунків. Можливість виникнення овердрафту в обох випадках має бути передбачена в договорі з банком, і не може раптом виникнути за якимось рахунком підприємства. Будь-яких облікових особливостей, які були б встановлені бухгалтерськими стандартами для овердрафту немає [105].

Облік першого із наведених різновидів овердрафту аналогічний обліку кредитної лінії. Нюанси для другого випадку овердрафту, що виникає за картрахунком, розглянемо в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Бухгалтерський облік овердрафту за картрахунком підприємства

№ п/п	Зміст господарської операції	Дебет	Кредит
1.	Перераховано кошти на відкритий картрахунок у гривнях	313	311
2.	Оплачено комісійні банку за відкриття картрахунку і вартість емісії картки	92	311
3.	Отриману картку відображено поза балансом за вартістю її емісії	081*	-
* Позабалансовий рахунок 081 „Платіжні картки” ведеться у розрізі держателів за вартістю емісії			
4.	Відображено витрати на відрядження працівника (на підставі авансового звіту, без ПДВ)	93,92	372
5.	Відображено податковий кредит з ПДВ у сумі витрат на відрядження	641	372
6.	На підставі виписки банку списано кошти з картрахунку: - на суму залишку за рахунком - на суму кредиту	372 372	313 601
7.	Нараховані проценти за кредитом у межах ліміту і за овердрафтом	951	684
8.	Перераховано з поточного рахунку кошти: - у погашення кредиту овердрафту - в оплату нарахованих процентів	601 684	311 311
9.	Повернено картрахунок	313	311

Довгострокове залучення кредитних ресурсів має свої особливості, що позначається на специфіці обліку. Довгострокові кредити надаються банками-позичальникам переважно для формування основних фондів. Об'єктами кредитування при цьому є капітальні витрати на реконструкцію, модернізацію та розширення вже діючих основних фондів, на нове будівництво, приватизацію та інше.

Довгострокові позики банку належать до довгострокових зобов'язань. Зобов'язання, на яке нараховуються відсотки та яке підлягає погашенню протягом дванадцяти місяців з дати балансу, слід розглядати як довгострокове, якщо первісний термін погашення був більше ніж 12 місяців та до затвердження фінансової звітності існує угода про переоформлення цього зобов'язання.

Довгостроковий кредит банку може перейти в розряд поточного зобов'язання, якщо позичальник порушить умови кредитного договору і позикодавець до затвердження фінансової звітності вимагатиме довгострокового погашення зобов'язання. Довгострокові позики банків, на які нараховуються відсотки, відображаються в балансі за їх теперішньою вартістю у складі довгострокових зобов'язань.

Сума довгострокового кредиту, яка підлягає погашенню протягом 12 місяців від дати балансу, вважається поточним зобов'язанням і відображається у балансі в рядку «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями».

Для обліку даних і узагальнення інформації про заборгованість підприємства банкам за одержаними від них кредитами, які не є поточними зобов'язаннями передбачений рахунок 50 «Довгострокові позики». Це рахунок пасивний, балансовий, основний, призначений для обліку позикових джерел фінансування підприємства. За кредитом даного рахунка відображаються суми одержаних довгострокових позик, а також переведення короткострокових (відстрочених) кредитів в довгострокові, за дебетом – погашення заборгованості за ними та переведення до поточної заборгованості за довгостроковими зобов'язаннями.

Рахунок 50 «Довгострокові позики» має субрахунки [13]:

501 «Довгострокові кредити банків у національній валюті»;

502 «Довгострокові кредити банків в іноземній валюті»;

503 «Відстрочені довгострокові кредити банків у національній валюті»;

504 «Відстрочені довгострокові кредити банків в іноземній валюті»;

505 «Інші довгострокові позики в національній валюті»;

506 «Інші довгострокові позики в іноземній валюті».

На субрахунках 501 і 502 відображено суми довгострокової заборгованості банкам за наданий кредит відповідно до валют.

На субрахунках 503, 504 відображено суми відстроченої заборгованості банкам за кредит, термін погашення якого відстрочено відповідно до валют.

На субрахунках 505, 506 відображено суми довгострокової заборгованості щодо зобов'язання із залучення позикових коштів (крім кредитів банків), відповідно до валют.

Аналітичний облік ведеться за позикодавцями (банками) в розрізі кожного кредиту (позики) окремо та термінів погашення кредиту [13].

При обліку довгострокових кредитів необхідно врахувати, що бухгалтеру необхідно постійно відстежувати та відображати поточну частину довгострокового боргу – ту частину заборгованості, яку необхідно буде погашати протягом найближчих 12 місяців, починаючи з дати балансу. План рахунків передбачає для обліку такої заборгованості відокремлений рахунок 61 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями», субрахунки якого призначені для відображення поточної частини довгострокового боргу в розрізі валют [13].

Якщо при отриманні довгострокового кредиту перший платіж для погашення основної суми боргу припадає на найближчі 12 місяців, то відобразивши одержаний кредит у складі довгострокових зобов'язань (Дт 313 (314) Кт 501 (502)), слід буде одразу виділити поточну частину боргу (Дт 501 (502) Кт 611 (612)). Отже, на відміну від короткострокових кредитів, погашення довгострокових кредитів відображається в обліку не прямою проводкою, а

через рахунок 601 [12].

П(С)БО 11 визначає деякі особливості визнання та відображення в обліку довгострокових зобов'язань. Зокрема, довгострокові зобов'язання, на які нараховують відсотки і які мають потрапити до розділу поточної заборгованості за довгостроковими зобов'язаннями, продовжують залишатися довгостроковими, якщо первісний строк погашення становив період більший 12 місяців і якщо до затвердження фінансової звітності існує угода про переоформлення цього зобов'язання на довгострокове [92].

Друга особливість організації обліку довгострокових кредитних зобов'язань зумовлена специфічною формою кредитних угод, які передбачають можливість дострокового повернення кредиту в разі різкого погіршення платоспроможності боржника за вимогою кредитора. Іншими словами, кредитор може вимагати від позичальника дострокового погашення довгострокового кредиту.

Третя особливість обліку довгострокових зобов'язань за кредитами – їх відображення за теперішньою вартістю – дисконтованою сумою майбутніх платежів (за вирахуванням суми очікуваного відшкодування), яка, як очікується, буде необхідна для погашення зобов'язання у процесі звичайної діяльності підприємства. Застосування тих чи інших способів розрахунку теперішньої вартості залежить від характеру платежів (грошових потоків). При розрахунку необхідно врахувати, що для визначення вартості має значення не дата нарахування заборгованості, а дата вибуття (надходження) коштів, тому що саме їх рух формує грошовий потік, який підлягає дисконтуванню.

$$PV_1 = \sum_{k=1}^n \left(C_k : (1+r)^k \right), \quad (2.1)$$

де: C_k – грошові виплати в період k ;

k – номер періоду;

r – ставка проценту;

n – кількість періодів.

$$PV_2 = \sum_{k=1}^n \left(C_k : (1+r)^{k-1} \right),$$

$$PV_3 = A \cdot \sum_{k=1}^n \left(1 : (1+r)^k\right),$$

де: А – регулярна грошова виплата (однакова у всіх періодах n) – ануїтет.

$$PV_4 = A \cdot \sum_{k=1}^n \left(1 : (1+r)^{k-1}\right).$$

Для кожної з наведених формул існують фінансові таблиці, що дозволяють визначити будь-яку величину залежно від періоду, ставки процентів та регулярності платежів.

Облік одержання і погашення довгострокового кредиту відображається наступними бухгалтерськими операціями наведеними в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Облік одержання і погашення довгострокового кредиту

№ п/п	Зміст господарської операції	Дебет	Кредит
1.	Одержано довгостроковий кредит банку на поточний рахунок	311	501
2.	Передано до складу поточної заборгованості частину суми кредиту, що підлягає сплаті	501	611
3.	Нараховано відсотки банку	951	684
4.	Сплачено відсотки банку	684	311
5.	Списано на фінансові результати суму відсотків	792	951
6.	Погашено частину кредиту банку	611	311
7	Переведено до складу поточної заборгованості частину суми кредиту, що підлягає сплаті	501	611
8	Переведено до складу поточної заборгованості частину суми кредиту, що залишився	501	611

Залишок непогашеної позики на кінець кожного року є теперішньою вартістю наступних платежів, яка відображається у балансі як довгострокова кредиторська заборгованість підприємства банку.

Облік господарських операцій, що відображаються по рахунках 50, 60, 61, здійснюється в журналі-ордері №4 с.-г., який відкривають на місяць. Для кожного рахунку виділені окремі розділи. Підставою для запису господарських операцій протягом місяця в журнал-ордер є виписки банку з позикового рахунку додані до них первинні документи.

Залучений капітал підприємства може бути сформований у вигляді

іпотечного кредиту. Іпотечний кредит – це позика під заставу нерухомого майна. У разі його застосування ризик кредитора менший, ніж внутрішній підприємницький ризик, оскільки існують матеріальні гарантії повернення капіталу. Об'єктом кредитування і забезпечення виконання зобов'язань є підприємство як єдиний майновий комплекс, що володіє рухомим і нерухомим майном. Іпотечний кредит дає змогу також за допомогою вторинного іпотечного ринку мобілізувати вільні кошти населення для вкладення їх у пріоритетні виробництва. Одна відмітна особливість договорів про іпотечне кредитування, яка буде відображена в бухгалтерському обліку, полягає в тому, що вони здебільшого укладаються на тривалий термін, який перевищує один рік. Тому в обліку іпотечні кредити класифікуються як довгострокові [38, 51].

У бухгалтерському обліку підприємства-іпотекодавця не відображається включення до договору іпотеки умови про випуск банком-кредитором заставної. Навіть якщо така закладна буде реалізована її емітентом, тобто банком, підприємств-іпотекодавець відобразить цю операцію тільки в аналітичному обліку, перевівши основну суму боргу до нового кредитора. Так, як іпотека є видом застави, предмет якої залишається у володінні та користуванні іпотекодавця, в обліку вартість майна, оформленого в іпотеку, відображається на забалансовому рахунку 05 «Гарантії та забезпечення надані».

Особливості обліку операцій іпотечного кредитування відображені в табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Облік операцій іпотечного кредитування

№ п/п	Зміст господарської операції	Дебет	Кредит
1.	Отримано довгостроковий іпотечний кредит	313	501
2.	Сплачено державне мито за нотаріальне посвідчення договору іпотеки	9512	311
3.	Оплачено послуги нотаріального посвідчення договору іпотеки	9512	311
4.	Оплачено послуги державної реєстрації обмеження майнових прав на предмет іпотеки	9512	311
5.	Оплачено страхування предмета іпотеки	9512	311
6.	Відображено надання приміщення складу в іпотеку	05	-

7.	Відображено поточну частину довгострокової заборгованості за іпотечним кредитом, що підлягає погашенню	501	611
8.	Нараховано проценти за кредит	951	684
9.	Погашено частину основного зобов'язання з іпотечного кредиту	611	311
10.	Сплачено проценти за кредитом	684	311

Подальші операції щодо обслуговування та погашення кредиту відображаються в обліку в такому ж порядку аж до повного погашення заборгованості. Після погашення основного зобов'язання дія договору припиняється. Залишки на кінець місяця за рахунками позик, визначених в аналітичних даних, підсумовують і зіставляють із залишками в Головній книзі. В кінці місяця кредитові обороти рахунків 50, 60 переносять в Головну книгу.

2.2.2. Облік факторингових операцій та операцій з цінними паперами

З розвитком ринкових відносин вітчизняні суб'єкти господарювання використовують щораз нові шляхи для залучення фінансових ресурсів у господарський процес, одним з таких шляхів є факторинг. Тому необхідно детальніше розглянути факторинг і можливості його застосування на підприємствах України [11].

Факторинговий кредит – це фінансова операція передання боргових зобов'язань (рахунків–фактур, векселів тощо) за відповідну плату. Відбувається шляхом проведення факторингових операцій, які є різновидом торгово-комісійних операцій, поєднаних з кредитуванням оборотного капіталу клієнта. Головна мета факторингу полягає у забезпеченні своєчасної оплати товарів, відвантажених постачальником виконаних робіт або наданих послуг. Механізм досягнення цієї мети – надання кредиту під боргові вимоги постачальника або зобов'язання платника. Тому факторинг поєднує в собі багато банківських послуг: розрахунково–платіжних, кредитних, аудиторських, інформаційних, ведення обліку тощо [11].

Суть факторингу полягає у передачі боргу і таким чином зниженні ризику підприємницької діяльності.

У факторингових операціях беруть участь три сторони:

- постачальник, клієнт фактор–фірми (банки), який прагне одержати

кошти за відвантажені товари в мінімально короткий термін з метою залучення їх в обіг і отримання прибутку;

- фактор-фірма або банк, що займається факторинговими операціями, який купує у постачальника боргові вимоги й оплачує їхню частину для отримання прибутку у вигляді відсотків за надання кредиту;

- покупці, що відіграють у факторингу другорядну роль і не беруть участі в договорі про факторинг, якщо не укладений зустрічний договір про факторинг з покупцем.

У ринковій економіці факторинг є системою фінансового обслуговування клієнта, за клієнтом зберігається тільки його основна діяльність і для підприємств це вигідно не тільки з погляду можливості розрахунку з постачальниками, а й з погляду економії, якої можна досягти шляхом скорочення штату співробітників, що провадять ведення обліку, рекламу, пошук постачальників і покупців, збирання інформації про ринки збуту тощо. Проте одночасно виникає ризик майже повної залежності клієнта від банку, оскільки такі відносини ведуть до повного інформування фактора про справи клієнтів, підпорядкування їх своєму впливу і контролю.

Факторинг, по суті, є реалізацію дебіторської заборгованості, який для ведення бухгалтерського обліку класифікуємо на продаж дебіторської заборгованості без регресу (з правом наступного викупу) і з регресом. У першому випадку банк або спеціалізована організація бере на себе ризик неплатежу платника й отримує право вимоги заборгованості, а також отримання вигоди. Все це означає операцію продажу дебіторської заборгованості. В іншому випадку постачальник зобов'язується повернути банку-посереднику гроші, якщо покупець відмовиться платити. Тому реалізацію дебіторської заборгованості з правом регресу доцільно вважати кредитом. Отже, у випадку проведення суб'єктом господарювання факторингових операцій відображення в обліку доцільно виконувати відповідно до кореспонденції рахунків, яка наведена в табл. 2.6.

Таблиця 2.6

Відображення в обліку факторингових операцій

№ п/п	Зміст операції	Кореспонденція рахунків		Сума
		Д-т	К-т	
1	Передано факторові документи, що засвідчують відносини боргу		05 «Гарантії та забезпечення надані»	На суму факторингового кредиту
2	Перераховано фінансування	311 «Поточні рахунки в національній валюті»	607 «Короткостроковий факторинговий кредит»	На суму факторингового кредиту
3	Нараховано відсотки	951 «Фінансові витрати»	684 «Розрахунки за нарахованими відсотками»	На суму нарахованих відсотків
4	Погашено заборгованість за відсотками	607 «Короткостроковий факторинговий кредит»	311 «Поточні рахунки в нац. валюті»	На суму нарахованих відсотків
5	Повернено суму фінансування і документи, що засвідчують відносини факторингу	05 «Гарантії та забезпечення надані»		На суму факторингового кредиту

Перехід права вимоги може виникати не тільки між банком (спеціалізованою організацією), й між підприємствами. У цьому випадку для відображення в обліку таких операцій факторингу без регресу доцільно використовувати субрахунок 685 «Розрахунки з іншими дебіторами і кредиторами». Щодо операцій, які виникають у разі переходу права вимоги з правом регресу, то між підприємствами виникають кредитні відносини [13].

Підприємство-кредитор зберігає за собою можливість повернути надані позичальнику ресурси в разі нестягнення боргу з дебіторської заборгованості, тому позичальник має право відображати реалізацію цього різновиду заборгованості на рахунках бухгалтерського обліку лише після повідомлення кредитором про стягнення заборгованості в позичальника. На нашу думку, таку операцію в короткостроковому періоді в позичальника доцільно відображати як отримання кредиту з використанням субрахунку 607 «Короткостроковий факторинговий кредит» (у довгостроковому – субрахунок 508 «Довгостроковий факторинговий кредит»), у цьому разі зарахування факторингового кредиту відображати за дебетом 311 «Поточні рахунки в національній валюті» і кредитом 607 «Короткостроковий факторинговий кредит» [12].

Спеціальною формою факторингу є форфейтинг, за якого підприємство-експортер продукції продає товарні векселі, акцептовані зарубіжними

покупцями. За умовою такої операції експортер отримує відразу від посередника (форфейтора) всю суму заборгованості за векселем з вирахуванням комісійних. Посередник, відповідно, отримує від експортера право вимоги за векселем.

Формою залученого капіталу підприємства є також емісія облігацій.

Рішення про випуск облігацій підприємство ухвалює самостійно. Облігація, як інструмент додаткового залучення капіталу суб'єктами економічної діяльності, має такі аспекти:

- 8) проценти за використання кредитних ресурсів визначає емітент;
- 9) обсяг кредитних коштів, що можуть бути залучені підприємством, визначають на фондовому ринку на підставі попиту;
- 10) обсяг капіталу, що може бути залучений, визначають на підставі попиту, але не більше 25% від статутного капіталу (згідно з максимальним обсягом емісії, що передбачений законодавством);
- 11) відсотки за облігаціями не менші від рівня відсотків за ОВДП;
- 12) у разі настання терміну платежу щодо зобов'язань за облігаціями підприємство може запропонувати її власнику замість коштів власні акції на еквівалентну суму;
- 13) напрями використання залучених коштів не є цільовими і значно ширші, ніж у разі використання кредитних ресурсів.

Із розвитком вітчизняного фондового ринку, а саме - такого сегмента, як ринок облігацій, залучення капіталу підприємствами поліпшить не лише ступінь надходження їх до підприємств, а й дасть змогу створити конкуренцію банківському кредитуванню, що приведе до:

- 4) зниження відсоткової ставки за банківськими кредитами;
 - 5) поліпшення умов кредитування, зокрема механізму надання в заставу майна, моніторингу та впливу кредитних установ на діяльність підприємств;
- створення передумов до розвитку довготермінового банківського кредитування та інших видів залучення капіталу на підприємство.

Одним з важливих елементів залученого капіталу є облігації, методика відображення яких в обліку не позбавлена недоліків. Для обліку розрахунків з

іншими особами за випущеними та сплаченими власними облігаціями терміном погашення понад 12 місяців з дати балансу призначений рахунок 52 «Довгострокові зобов'язання за облігаціями».

Оскільки випущені облігації можуть бути й короткостроковими, а чинним Планом рахунків не передбачено спеціального рахунку для обліку операцій з облігаціями з терміном погашення до 12 місяців, то їхній облік треба вести на рахунку 685 «Розрахунки з іншими кредиторами». Проте відображення операцій з названим різновидом цінних паперів на цьому рахунку не дасть змогу отримувати своєчасну інформацію про випуск та порядок погашення заборгованості за власними випущеними облігаціями, а також викривлюватиме значення фінансових показників, які розраховують на підставі даних щодо короткострокових облігацій і використовують для ухвалення управлінських рішень. Надання ж зазначеної інформації необхідне для оперативних рішень. Це зумовлює потребу відображення цих операцій на окремому рахунку.

Методика відображення короткострокових зобов'язань за облігаціями повинна відповідати методиці обліку довгострокових зобов'язань: за кредитом випуск облігацій, а за дебетом – погашення заборгованості за короткостроковими облігаціями.

Один з найзручніших способів реалізації відтермінування платежу – вексель, є способом не тільки кредиту, а й платежу, що зменшує потребу у наявності грошей. Переважна більшість суб'єктів вексельних відносин переконалися у тому, що за допомогою векселя можуть бути вирішенні будь-які питання забезпечення або погашення різноманітних видів заборгованостей. При цьому різноманітність використовуваних схем може викликати складності з документальним забезпеченням, оподаткуванням і бухгалтерським обліком здійснюваних операцій. Переважна більшість схем з використанням векселів найчастіше складається з операцій, автономних по відношенню одна до одної. Незалежно від складності ланцюжка операцій будь-яка схема розбирається на складові (етапи), які мають самостійний вплив на бухгалтерський та

податковий облік, і тільки їх сукупність формує кінцевий фінансовий результат і демонструє доцільність та ефективність обраного способу розрахунків.

У разі визначення поняття векселя виникають ускладнення, які значно зумовлені тим, що вексель є подвійним явищем. Подвійність векселя можна розуміти так.

1. Подвійність у конструкції паперів.

Наявні дві різні вексельні моделі, тобто існують два види векселів: переказний і простий. Ці різновиди виконують однакові функції і мають однакову економічну природу, а відмінності між ними зникають у процесі обігу векселя. До того ж, вексель «у чистому вигляді» на практиці трапляється зрідка, тому що здебільшого він ускладнений авалем та індосаментами

2. Вексель – це цінний папір, класична ж конструкція цінного паперу передбачає два головні елементи: речовий і зобов'язальний (формальний і змістовний).

Оскільки видача або одержання векселя в забезпечення заборгованості за товари, роботи, послуги лише змінює «товарне» зобов'язання на вексельне, то й у бухгалтерському обліку не відбувається нічого, крім зміни одного виду зобов'язання на інший, що і відображено в таблицях 2.7 і 2.8 [14].

Таблиця 2.7

Видача векселя в забезпечення заборгованості за товари (роботи, послуги) *(суми умовні)

№ пп	Зміст операції	Бухгалтерський облік		Сума, грн.	Податковий облік	
		Дебет	Кредит		Доходи	Витрати
1	Оприбутковано одержані:					
	- товари, продукція	281, 27	631	1000	-	1000
	- роботи, послуги	23, 91,	631	1000	-	1000
		92, 93	631	1000	-	-
2	Відображено суму податкового кредиту	641	631	200	-	-
3	Виписано і передано вексель постачальнику	631	511, 621	1200	-	-

Початкова видача й одержання векселя не тягнуть за собою змін у порядку визначення податкових зобов'язань і валового доходу – для

векселедержателя і податкового кредиту та валових витрат – для векселедавця. Перелічені показники вже були збільшені за першою з подій, що відбулася, - відвантаженням або оприбуткуванням відповідно.

Таблиця 2.8

Одержання векселя в забезпечення заборгованості за товари (роботи, послуги)

№ пп	Зміст операції	Бухгалтерський облік		Сума, грн.	Податковий облік	
		Дебет	Кредит		Доходи	Витрати
1	Відображено продаж продукції	361	702	1200	1000	-
2	Списано собівартість продукції	902	27	700	-	-
3	Нарахована сума податкових зобов'язань	702	641	200	-	-
4	Одержано вексель за продану продукцію	341, 162	361	1200	-	-
5	Визначено фінансовий результат від продажу товарів	791 702	902 791	700 1000	- -	- -

В таблиці 2.9 відображено операції підприємства-платника з одержання ним товарів від підприємства-векселедавця і при акцепті векселя, виданого векселедержателю. У бухгалтерському обліку акцепт можна прирівняти до видачі власного векселя, що в результаті відображається шляхом переведення частини звичайної заборгованості за субрахунком 631 у вексельну, яка відображається за субрахунками 511 або 621 [14].

Таблиця 2.9

Бухгалтерські операції при розрахунку векселем * суми умовні

№ пп.	Зміст операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн.	Податковий облік	
		Дебет	Кредит		Доходи	Витрати
1	Оприбутковано одержану продукцію	27	631	2500	-	2500
2	Нарахована сума податкового кредиту з ПДВ	641	631	500	-	-
3	При акцепті векселя проведено взаємозалік	631	511, 621	1200	-	-

Податкові і бухгалтерські наслідки видачі та одержання переказного векселя для векселедавця аналогічні тим, які розглянуті нами в розділі «Передача та одержання векселя в забезпечення за отримані (відвантажені) товари (роботи, послуги)». Однак такі наслідки слід розглядати з урахуванням тих обставин, що тягнуть за собою участь у схемі третьої особи.

Для векселедавця це означає, що його кредиторська заборгованість перед постачальником-векселедержателем погашається шляхом проведення її заліку з дебіторською заборгованістю підприємства-платника, що виникла раніше. Загальний порядок оподаткування господарської операції з купівлі-продажу товару, продукції від здійснюваного заліку не змінюється. Для векселедавця одержання у забезпечення оплати саме переказного векселя, крім необхідності отримання надалі акцепту, не відрізняється від одержання простого векселя, у тому числі і для цілей бухгалтерського та податкового обліку.

На операцію з відчуження векселя першим векселедержателем поширюється порядок оподаткування, передбачений пунктом 7.6 ст.7 Закону про прибуток для операцій з торгівлі цінними паперами [88].

При цьому під торгівлею цінними паперами розуміються:

- будь-які операції з придбання або продажу цінних паперів або фондових деривативів торговцями цінними паперами, статус яких встановлюється відповідним законодавством про цінні папери і фондовий ринок;
- будь-які операції з придбання або продажу товарних деривативів членами товарних бірж, статус яких встановлюється законодавством про товарні біржі;
- будь-які операції з купівлі і продажу цінних паперів особами, що не мають статусу торговців цінними паперами.

2.2.3. Облік кредиторської заборгованості

Кредиторська заборгованість, на відміну від згаданих вище форм залученого капіталу, належить до внутрішніх джерел. Нарахування коштів за різними видами цих рахунків підприємством виконує щоденно (в міру

здійснення господарських операцій), а погашення зобов'язань з цієї внутрішньої заборгованості – у певні терміни в діапазоні до одного місяця. З моменту нарахування кошти, що входять є внутрішньою кредиторською заборгованістю, перестає бути власністю підприємства, підприємство їх використовує до настання терміну погашення зобов'язань [17].

Характерні рисами внутрішньої кредиторської заборгованості такі [22]:

- 5) внутрішня кредиторська заборгованість є практично безоплатним джерелом позикових коштів;
- 6) розмір внутрішньої кредиторської заборгованості впливає на тривалість фінансового циклу;
- 7) внутрішня кредиторська заборгованість прямо залежить від обсягу господарської діяльності підприємства.
- 8) розмір внутрішньої кредиторської заборгованості за окремими видами і підприємства в цілому залежить від періодичності погашення зобов'язань.

До внутрішньої кредиторської заборгованості зараховують заборгованість з оплати праці, заборгованість з відрахувань до позабюджетних фондів, заборгованість за податковими платежами, заборгованість з перерахунку внесків на страхування майна підприємства, заборгованість з перерахунку внесків на особисте страхування персоналу, заборгованість по розрахунках з дочірніми підприємствами, інші види нарахувань. Оскільки характеристика кожного виду заборгованості є достатньо об'ємною, розглянемо лише окремі види кредиторської заборгованості.

Заборгованість кредиторська – 1) суми заборгованості даного підприємства. Вона є одним із джерел позикових (тимчасово залучених) засобів підприємства. Підприємство може одночасно мати кредиторську і дебіторську заборгованість. Перекривати одну заборгованість іншою забороняється. 2) Дійсне (фактичне) зобов'язання підприємства, що виникло в результаті минулих подій, розрахунки по якому повинні привести до вилучення майна підприємства і зменшення певних ресурсів. Отже, будь-яка заборгованість

одночасно буде активами (чи оборотними коштами) для одного і зобов'язаннями (чи позиковими засобами) для іншого суб'єкта господарських відносин. Природно, що кожний з них переслідує свої цілі при керуванні ними, що, як правило, суперечать одна одній [14].

Як свідчить практика, в господарській діяльності підприємств факт надходження товарно-матеріальних цінностей та момент їх оплати у більшості випадків не співпадають за часом. Крім того, вартість товарно-матеріальних цінностей та, відповідно, величина грошових перерахувань постачальникам за придбані цінності не завжди бувають рівні за сумами протягом певного відрізка часу. Отже, в бухгалтерському обліку надходження і оплата розглядаються як дві різні події. Інформація щодо величини боргових зобов'язань підприємства перед постачальниками та підрядниками за одержані товарно-матеріальні цінності, виконані роботи надані послуги (кредиторської заборгованості) накопичується на рахунку 63 «Розрахунки з постачальниками і підрядниками», який має два субрахунки: 631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»; 632 «Розрахунки з іноземними постачальниками». На цьому рахунку відображаються безготівкові розрахунки між підприємствами й організаціями за продукцію, товарно-матеріальні цінності, роботи і послуги [14].

Побудова аналітичного обліку розрахунків з постачальниками має забезпечити можливість отримання необхідних даних по: акцептування та інших розрахункових документів, термін оплати яких не настав; не оплата в строк розрахункових документів постачальника за невідфактурованими поставками; виданих векселях, термін оплати яких не настав; прострочених оплатою векселях, отриманих комерційних кредитах. Аналітичний облік на досліджуваному господарстві ведеться окремо за кожним постачальником та підрядником в розрізі кожного документа (рахунку) на оплату [12].

На субрахунку 632 аналітичний облік ведеться в гривнях та в валюті, обумовленій в договорі. Аналітичний облік розрахунків по імпортних операціях можна здійснювати в розрізі країн, а всередині їх – в розрізі постачальників або номерів контрактів. В будь-якому випадку повинен бути забезпечений чіткий контроль своєчасності розрахунків по кожній поставці товарів. Аналітичний

облік ведеться за місцями зберігання і обліковими (товарними) партіями, при визначенні ознак яких береться до уваги: характер товару, можливість зберігання партій в процесі перевезення, зберігання вантажу. Синтетичний облік розрахунків з постачальниками відобразимо в табл. 2. 10.

Таблиця 2.10

Відображення на в обліку розрахунків з постачальниками і підрядчиками

№ п/п	Зміст господарських операцій	Кореспонденція	
		Дебет	Кредит
1.	Списано кредиторську заборгованість внаслідок браку, здійснено з вини постачальника	631	24
2.	Погашено кредиторську заборгованість грошовими коштами	631	301, 311
3.	Зараховано заборгованість за відвантажену продукцію на погашення кредиторської заборгованості	631	361
4.	Проведено розрахунки по купівлі продукції через підзвітну особу	631	372
5.	Відображення кредиторської заборгованості за поставку матеріальних цінностей	201	631
6.	Виконана робота та надані послуги постачальнику	231	631
7.	Виконані роботи з ліквідацією наслідків надзвичайних подій підрядчиками	99	631

В кінці звітнього періоду дані із журналів – ордерів переносять до Головної книги і залишок заборгованості переносять у Баланс. В господарському житті будь-якого підприємства наявність певних сум дебіторської та кредиторської заборгованостей є закономірним явищем. Такі величини характеризують природний рівень заборгованості і не справляють негативного впливу на фінансово-майновий стан підприємства та його партнерів. Їх розмір залежить від умов функціонування кожного окремого господарюючого суб'єкта та може бути визначений на підставі аналізу договірних відносин, оскільки укладання господарських договорів передбачає:

1) погодження сторонами строків виконання умов договору (при цьому враховуються специфічні умови підприємства – його технологічні особливості, тривалість виробничо-фінансового циклу тощо);

2) визначення умов розрахунку;

3) визначення ціни договору.

Відтерміновані податкові зобов'язання — це часто використовувана форма залученого капіталу, яку створюють для подолання різниць, що виникають через використання різних методів амортизації основних засобів для оподаткування та фінансової звітності. Відтерміновані податкові зобов'язання — це різниця, яка виникає між сумою податку на прибуток відповідно до податкового обліку і сумою податку на прибуток відповідно до фінансового обліку. Багато підприємств, наприклад, у податковому обліку нараховують амортизацію основних засобів швидшими темпами, ніж у фінансовому, хоча в тривалому періоді обидва методи забезпечують повне списання вартості основних засобів. Це дає змогу вивільнити певну суму капіталу у вигляді резерву відтермінованих податкових платежів.

Інформація про цей різновид залученого капіталу міститься в бухгалтерському обліку на рахунках класу 6 «Поточні зобов'язання». У дисертаційному дослідженні не можливо детально розглянути проблеми кожного елемента кредиторської заборгованості. Проте важливим, на нашу думку, є питання організації аналітичного обліку на рахунках, що характеризують кредиторську заборгованість. Аналітичний облік повинен забезпечувати отримання необхідної інформації для заповнення форм звітності. Наприклад, для відображення в аналітичному обліку треба виділити коротко- і довготермінову кредиторську заборгованість. Така організація аналітичного обліку забезпечить додаткову систему контролю за своєчасністю розрахунків з кредиторами, з такою ж якістю і достовірністю інформації, яку відображають у звітності підприємства [32].

У випадку, якщо суб'єкт господарювання використовує засоби одержаних позик і кредитів для попередньої оплати матеріально-виробничих запасів, інших цінностей, робіт, послуг або видачі авансів, то витрати з обслуговування залученого капіталу підприємством-позичальником відносить на збільшення дебіторської заборгованості, що утворилася внаслідок попередньої оплати і (або) видачі авансів на відповідні цілі. У разі надходження на підприємство позичальника матеріально-виробничих запасів та інших цінностей, виконання

робіт і надання послуг, нарахування відсотків і здійснення інших витрат, пов'язаних з обслуговуванням залучення капіталу, відображають у бухгалтерському обліку в загальному порядку – з віднесенням цих витрат на фінансові витрати підприємства-позичальника.

2.2.4. Облік операцій з використанням аграрних розписок

В умовах стрімкого знецінення національної валюти та на тлі подорожчання іноземної виникає питання належного забезпечення інтересів виробників сільськогосподарської продукції, з метою уникнення ситуацій масової відмови від ведення агробізнесу. Наразі для більшості аграріїв умови кредитування (від 35% річних і більше) мають непосильний, ймовірно, навіть і кабальний характер, змушуючи їх працювати у кращому випадку на собівартість, якщо не на збиток. Ситуація ускладнюється й тим, що банки, як правило, вимагають забезпечення кредиту (заставу, поруку від іншої особи тощо). Усе це не сприяє розвитку належного рівня кредитування на ринку агробізнесу, який вкрай залежить від сезонних явищ, часто змушений погоджуватися на не вигідні для себе умови, з метою появи примарної надії на отримання прибутку та вчасного розрахунку з кредиторами.

За такого розвитку подій, коли банківську систему України лихоманить, можливим виходом з ситуації може стати такий механізм кредитування агробізнесу, за якого аграрії будуть убезпечені від ризику зростання відсоткових ставок, коливання курсу іноземних валют, що так часто люблять передбачати банки у договорах кредиту. Подібним виходом з ситуації може слугувати застосування на практиці механізму аграрних розписок.

Варто зазначити, що поняття «аграрна розписка» вперше з'явилася в українському законодавстві саме у зв'язку прийняттям Закону України «Про аграрні розписки» (далі – Закон) від 06.11.2012 р., який набув чинності 19.03.2013 р. Саме цим законом для аграріїв було запроваджено новий механізм залучення коштів для ведення агробізнесу – аграрні розписки [78].

Варто зазначити, що інститут аграрних розписок походить з країн

латинської Америки (Бразилія, Аргентина), де також у свій час була слабо розвинена система банківського кредитування, й перевага віддавалася системі «гроші – товар», а не «гроші – товар – гроші». Це, так ми мовити, квазібартерна система розрахунків, яка допомогла аграріям відносити власне сільськогосподарське виробництво. Так, наприклад, у Бразилії це так звані розписки-договори CPR (Cedula de Produto Rural), що були запроваджені Федеральним законом від 22.08.1994 р. В результаті, більш ніж за 20-річний досвід існування аграрних розписок у Бразилії ця країна перетворилася на одного з лідерів галузі.

Відповідно до приписів ст. 1 Закону, аграрна розписка – товаророзпорядчий документ, що фіксує безумовне зобов'язання боржника, яке забезпечується заставою, здійснити поставку сільськогосподарської продукції або сплатити грошові кошти на визначених у ньому умовах [78].

Закон виділяє 2 види аграрних розписок: товарну та фінансову. Під товарною аграрною розпискою Закон розуміє таку аграрну розписку, що встановлює безумовне зобов'язання боржника за нею здійснити поставку узгодженої сільськогосподарської продукції, якість, кількість, місце та строк поставки якої визначені аграрною розпискою (ст. 3 Закону). У свою чергу, фінансовою аграрною розпискою визнається така аграрна розписка, що встановлює безумовне зобов'язання боржника сплатити грошову суму, розмір якої визначається за погодженою боржником і кредитором формулою, з урахуванням цін на сільськогосподарську продукцію у визначеній кількості та якості (ст. 5 Закону). Відповідно до Закону, «механізмом кредитування» за допомогою аграрних розписок можуть скористатися лише ті аграрії, яким на праві власності або на відповідному речовому праві належить земельна ділянка с/г призначення [78].

Також необхідно відзначити, що аграрна розписка (незалежно від того товарна вона чи фінансова) підлягає обов'язковому нотаріальному посвідченню та не може бути знерухомлена, тобто переведена у бездокументарну форму. З одного боку, нотаріальна форма аграрної розписки зміцнює впевненість

учасників операції в її законності, непорушності дійсності, а з іншого – здорожчання такого механізму, адже аграрій або кредитор (залежно від того, як останні домовляться) повинні будуть заплатити 1% податку від вартості цієї розписки. В нинішніх умовах навіть 1% інколи може стати перепорою для укладання правочину та, відповідно, зменшити привабливість використання аграрної розписки агровиробниками. Проте, все ж таки, наразі таку «турботу» законодавця можна зрозуміти, враховуючи новизну способу використання невідомого раніше цінного паперу.

Разом з тим, варто пам'ятати, якщо агровиробник вирощує декілька видів сільськогосподарської продукції, то на кожен з цих видів він зобов'язаний видати окрему аграрну розписку (ст. 9 Закону). Варто зауважити, що таке «розпорошування сил» навряд чи видається за доцільне, оскільки сприяє подорожчання механізму кредитування, вимагаючи додаткових затрат на нотаріальні послуги.

В цілому, механізм кредитування за аграрною розпискою включає мінімум двох суб'єктів, однак, як правило, їх може бути й три.

Так, сторонами правовідносин можуть бути безпосередньо аграрії, дистриб'ютори та трейдери. Як правило, дистриб'ютори надають аграріям товари, необхідні для вирощування продукції (насіння, добрива, засоби боротьби зі шкідниками тощо). Звичайно, дистриб'ютору, якому первісно видається аграрна розписка (у разі видачі саме товарної аграрної розписки), не потрібна с/г продукція. Для нього цінність мають кошти, які він бажає отримати за той товар, що був наданий аграрію. У цьому разі дистриб'ютор може, керуючись приписами ст. 11 Закону, відступити своє право третій особі. Такою особою стає трейдер, який восени або в інший час після збору урожаю звернеться до аграрія з вимогою поставити товар [78].

Подібна схема взаємовідносин надає аграрію суттєву перевагу над кредитом у тому, що зобов'язання з поставки товару або сплати коштів у будь-якому разі прив'язано до збору урожаю. А у разі неврожаю дата виконання зобов'язань за погодженням з кредитором може бути перенесена на наступний

маркетинговий рік.

Однак на сьогодні аграрні розписки більше позиціонуються як певний феномен, запроваджений всього у декількох областях України (Вінницькій, Черкаській, Полтавській та Харківській) з метою апробації їх корисності.

Аграрні розписки можуть стати для українського агробізнесу саме тим інструментом, який допоможе подолати системну кризу у сфері виробництва та збуту с/г продукції, відкриє нові можливості для розвитку галузі.

Предметом операцій з агророзписками є надання кредитором за агророзпискою грошових коштів та/або здійснення ним поставки товарів (робіт, послуг), за які він отримує агророзписку. Інакше кажучи, агророзписка — це документ, який лише закріплює зобов'язання боржника та встановлює забезпечення такого зобов'язання заставою майбутнього врожаю, який буде зібраний з певної земельної ділянки, зазначеної в агророзписці. Сам факт видачі чи повернення агророзписки не підтверджує здійснення поставки (перехід права власності на товари чи кошти від однієї особи до іншої), а виступає гарантією для здійснення певної дії в майбутньому.

Щоб розмежувати заборгованість, закріплену агророзписками, з іншою заборгованістю, радимо вести облік такої заборгованості на допоміжних рахунках. Дебіторську заборгованість, забезпечену агророзпискою, кредитор може обліковувати на субрахунку 377 «Розрахунки з іншими дебіторами». Кредиторську заборгованість за виданою розпискою сільгоспприємство може обліковувати на субрахунку 685 «Розрахунки з іншими кредиторами». Крім того, оскільки агророзписки виступають лише гарантією здійснення зобов'язання, то радимо факт їх видачі (отримання) та погашення відображати на позабалансових рахунках:

- сільгоспприємство (боржник) — на позабалансовому рахунку 05 «Гарантії та забезпечення надані». Аналітичний облік на цьому рахунку потрібно вести за кожною наданою гарантією та забезпеченням (агророзпискою);

- кредитор за агророзпискою — на позабалансовому рахунку 06 «Гарантії та забезпечення отримані». Аналітичний облік теж ведеться за кожною отриманою агророзпискою.

Операції з видачі агророзписок чинним законодавством прирівняні до операцій з валютними цінностями. Пояснюється це тим, що предметом операцій з агророзписками є надання кредитором в борг грошових коштів та/або здійснення ним поставки товарів, робіт, послуг в обмін на агророзписку. Таким чином, аграрна розписка є борговим інструментом та різновидом боргової розписки. До валютних цінностей відносяться в тому числі і боргові розписки, виражені у валюті України.

Операції з обігу банківських металів, інших валютних цінностей (крім банкнот і монет, що використовуються для нумізматичних цілей) не є об'єктом обкладення ПДВ [72]. Тому операція з видачі агророзписки не є об'єктом для обкладення ПДВ.

Водночас оскільки в межах виконання агророзписки відбувається постачання (передача товарів та сплата грошових коштів), то нараховувати податкові зобов'язання з ПДВ доведеться. При цьому, на думку контролерів, робити це потрібно за загальними правилами на дату «першої події»:

- або відвантаження товарів, за які кредитор отримує агророзписку;
- або оплати вартості товарів, що будуть відвантажені в подальшому, виникнення боргових зобов'язань за якими оформлюється агророзпискою. При цьому база обкладення ПДВ визначається відповідно до п. 189.7 ПКУ, тобто виходячи з договірної вартості, без урахування дисконтів або інших знижок з номіналу агророзписки [72].

Якщо мова йде про фінансову агророзписку, за якою кредитор передає грошові кошти, а сільгосп підприємство-боржник має повернути йому також гроші після реалізації свого урожаю, то тут про поставку взагалі не йдеться. По факту ми маємо справу з поворотною фіндопомогою, повернення якої забезпечене майбутнім урожаем за агророзпискою. Тому, в разі отримання фінансової агророзписки, то ні отримання коштів за нею від кредитора, ні їх

повернення після продажу вирощеного урожаю не викликають обов'язку нараховувати податкові зобов'язання.

Товарні агророзписки видаються в обмін на грошові кошти або товарно-матеріальні цінності. Від того, в обмін на що була видана агророзписка, залежатиме і порядок її обліку.

видача аграрної розписки може бути пов'язана з одержанням від кредитора коштів або з постачанням кредитором боржникові товарів (робіт, послуг).

Якщо за аграрною розпискою боржник отримав кошти, операцією виконання зобов'язань за нею буде:

- за фінансовою аграрною розпискою – повернення коштів, отриманих раніше в позику (свого роду поворотна фінансова допомога);
- за товарною аграрною розпискою – постачання сільгосппродукції із зарахуванням зобов'язань із повернення коштів.

У ситуації, коли за аграрною розпискою боржник одержав від кредитора товари (роботи, послуги), операцією виконання зобов'язань за аграрною розпискою буде:

- за фінансовою аграрною розпискою – оплата за раніше поставлені товари (роботи, послуги);
- за товарною аграрною розпискою – постачання сільгосппродукції із зарахуванням зобов'язань з оплати отриманих товарів (робіт, послуг).

В обмін на товари. Якщо мова йде про товарну агророзписку, видану в обмін на товарно-матеріальні цінності, потрібні для ведення виробництва, то облік таких операцій за своєю економічною суттю дуже схожий на облік бартерних операцій. Річ у тім, що в цьому випадку відбувається обмін товарів на вирощену сільгосппродукцію відповідної якості та кількості. Водночас оскільки це бартерна операція не в чистому виді (вартість активів, що отримані, і які слід передати після отримання урожаю, вже визначена), то особи, які здійснюють такий обмін, уникають проблем із визначенням справедливої

вартості, як у випадку з бартерними операціями. В усьому іншому правила відображення в обліку таких операцій схожі.

НВК Ялтушкіська НДСС Інституту біоенергетичних культур і цукрових буряків НААН України в практиці діяльності поки що не використовує аграрних розписок, тому їх відображення на рахунках обліку покажемо на умовному прикладі в табл. 2.11.

Таблиця 2.11

Відображення на в обліку операцій з товарною агророзпискою за отримані товарні цінності

№ п/п	Зміст господарських операцій	Кореспонденція	
		Дебет	Кредит
1	2	3	4
	Облік у боржника		
1	Отримано міндобрива від кредитора за агророзпискою	20	631
2	Відображено податковий кредит з ПДВ (за наявності зареєстрованої ПН)	641/ПДВ	631
3	Видано агророзписку	631 -	685 05
4	Відображено дохід на дату переходу права власності на вирощену продукцію до кредитора	361	701
5	Відображено ПДВ	701	641/ПДВ
6	Списано собівартість переданої продукції	901	271
7	Відображено виконання зобов'язань за агророзпискою (отримано агророзписку від кредитора з відміткою про виконання)	685 05	361 -
	Облік у кредитора		
1	Відображено дохід на дату відвантаження боржнику міндобрив під агророзписку	361	702
2	Відображено ПДВ	702	641/ПДВ

Продовження табл. 2.11

1	2	3	4
3	Списано собівартість переданого товару (902	281
4	Отримано агророзписку	377 -	361 06
5	Отримано озиму пшеницю від боржника	281	631
6	Відображено податковий кредит (за наявності зареєстрованої ПН)	641/ПДВ	631

7	Відображено виконання зобов'язань за агророзпискою (повернено виконану агророзписку боржнику)	631 06	377 -
---	---	-----------	----------

В обмін на гроші. Якщо мова йде про товарну агророзписку, яку видає сільгоспприємство в обмін на кошти, то в обліку таку операцію можна відображати як звичайне отримання авансу під операцію з поставки продукції, яка буде вирощена в майбутньому. Відмінність цієї операції від звичайного придбання товарів з передоплатою буде полягати в тому, що зобов'язання поставити вирощену продукцію в рахунок цієї оплати буде закріплено агророзпискою.

Облік фінансових агророзписок, як і товарних, залежить від того, під які зобов'язання вони видані.

В обмін на товари. Коли сільгосптоваровиробник видає фінансову агророзписку в обмін на отримані товари, то в обліку таку операцію слід відображати, як звичайне придбання товарів, тільки з відстроченням оплати до дати продажу вирощеного урожаю. Специфікою цієї операції буде те, що агропідприємство має погасити заборгованість після продажу урожаю, вирощеного на відповідній площі. При цьому продавати вирощений урожай воно буде за ринковими цінами, а розраховуватися з постачальником — за ціною, яка вказана в агророзписці. Якщо мова йде про фінансову агророзписку, яку видає сільгоспприємство в обмін на отримані кошти, то така операція за своєю суттю є поворотною фіндопомогою. Особливість полягає лише в тому, що повернення коштів гарантується агророзпискою. Показати таку операцію в обліку можна як поворотну фіндопомогу. Відмінність полягатиме лише в тому, що необхідно показати в обліку не лише рух коштів, а й рух агророзписки.

Таблиця 2.12

Відображення на в обліку операцій, коли агророзписка видана в рахунок поставки товарів

№ п/п	Зміст господарських операцій	Кореспонденція	
		Дебет	Кредит
1	2	3	4

Облік у боржника			
1	Отримано міндобрива від кредитора за агророзпискою	20	631
2	Відображено податковий кредит з ПДВ (за наявності зареєстрованої ПН)	641/ПДВ	631
3	Видано агророзписку	631 -	685 05
4	Відображено дохід на дату переходу права власності на вирощену продукцію до кредитора	361	701
5	Відображено ПДВ	701	641/ПДВ
6	Списано собівартість переданої продукції	901	271
7	Отримані кошти від покупця	311	361
8	Перераховані кошти кредитору за агророзпискою	377	311
9	Відображено виконання зобов'язань за агророзпискою (отримано агророзписку від кредитора з відміткою про виконання)	685 05	361 -
Облік у кредитора			
1	Відображено дохід на дату відвантаження боржнику міндобрив під агророзписку	361	702
2	Відображено ПДВ	702	641/ПДВ
3	Списано собівартість переданого товару (902	281
4	Отримано агророзписку	377 -	361 06
5	Отримані кошти за агророзпискою	311	685
6	Повернено виконану агророзписку боржнику	685 06	377 -

У разі видачі аграрна розписка підлягає нотаріальному посвідченню в державного або приватного нотаріуса. Місцем посвідчення аграрної розписки є місце вираження волі боржника [109]. Зазвичай аграрні розписки засвідчують за місцем розташування земельної ділянки, на якій вирощується сільгосппродукція, що підлягає майбутній поставці за аграрною розпискою.

Аграрна розписка вважається виданою з дня її реєстрації в Реєстрі аграрних розписок. Відомості ж про аграрну розписку до вказаного Реєстру вносить особа, яка вчиняє нотаріальні дії, у момент її посвідчення. Ведення такого Реєстру забезпечує Мінагрополітики. Реєстраторами є державні нотаріальні контори та приватні нотаріуси.

Наділення нотаріусів повноваженнями реєстраторів здійснюється через подання ними власникові Реєстру відповідної заяви, до якої потрібно додати укладений з адміністратором Реєстру договір про надання доступу до Реєстру.

Передбачено можливість нотаріального посвідчення аграрної розписки нотаріусом, який не підключений до Реєстру аграрних розписок. У цьому випадку нотаріус, що не є реєстратором, не пізніше наступного робочого дня після нотаріального посвідчення аграрної розписки надсилає два її примірники реєстраторові, який у день їх надходження вносить відповідний запис до Реєстру й протягом одного робочого дня після внесення такого запису повертає один примірник аграрної розписки нотаріусу, що здійснив її нотаріальне посвідчення, а другий передає кредиторів за аграрною розпискою.

Відомості про предмет застави за аграрною розпискою також вносить нотаріус до Державного реєстру обтяжень рухомого майна. У разі наявності додаткового забезпечення аграрної розписки інформацію про таке забезпечення може бути внесено до відповідних реєстрів згідно із законодавством.

Застава майбутнього врожаю сільгосппродукції наділяє кредитора правом у разі невиконання боржником зобов'язання за аграрною розпискою в порядку примусового виконання зобов'язання боржника отримати задоволення вимог за рахунок заставленого майбутнього врожаю сільгосппродукції переважно перед іншими кредиторами цього боржника.

Задоволення вимог кредитора за аграрною розпискою за рахунок заставленого майбутнього врожаю сільгосппродукції здійснюється на вибір кредитора будь-яким способом, не забороненим законом, зокрема й шляхом:

- передання йому права власності на предмет застави в рахунок погашення майнового зобов'язання боржника за товарною аграрною розпискою,

- наділення кредитора за аграрною розпискою правом доростити заставлений майбутній урожай сільгосппродукції, зібрати врожай сільгосппродукції самостійно або вповноваженою ним особою та погасити майнове зобов'язання боржника за товарною аграрною розпискою шляхом

набуття права власності на таку зібрану (вирощену) сільгосппродукцію або

– погашення грошового зобов'язання боржника за фінансовою аграрною розпискою шляхом укладання договору купівлі-продажу заставленої сільгосппродукції з іншою особою – покупцем (у тому числі шляхом укладання договору на публічних торгах) з одержанням плати за таким договором у рахунок виконання зобов'язань боржника за аграрною розпискою.

Витрати, які здійснив кредитор за аграрною розпискою на дорошування та збір урожаю заставленої сільгосппродукції, відшкодовує боржник за аграрною розпискою окремо в порядку, передбаченому в законодавстві для відшкодування майнової шкоди.

Предмет застави кредитор або боржник за аграрною розпискою можуть застрахувати. Кредитор і боржник можуть домовитися про загальне здійснення витрат на страхування предмета застави за аграрною розпискою.

Таким чином, аграрні розписки розглядають як одну із альтернативних форм залучення капіталу в аграрних підприємствах.

2.2.5. Облік інших операцій по залученню капіталу в господарську діяльність підприємства

Однією з форм міжнародного поділу праці є операції з давальницькою сировиною або, як їх ще називають, толінгові операції. Як правило, давальницькою сировиною називають товари, розміщені в митний режим переробки, а послуги, що забезпечують процес переробки, – толінгом. В умовах економічної кризи в Україні склалась така ситуація, що найактуальнішим способом здобуття досвіду, залучення сучасних технологій, максимізації прибутку і розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств є толінгові операції

Толінг – це спосіб організації переробки сировини і матеріалів замовника на готову продукцію іншим підприємством і способом розрахунку за таку переробку, за умовами яких сировина і матеріали передаються переробнику без

компенсації їх вартості, де враховуються на позабалансовому рахунку до передачі давальнику зробленої з неї продукції.

Давальницький договір і давальницька операція – різні поняття. В давальницькій операції можуть брати участь багато суб'єктів і працювати при цьому за різними договорами.

Цесія – похідне від основного зобов'язання, що зазнало широкого застосування у сучасному діловому обігу; правочин, на підставі якого відбувається передача права вимоги (до боржника) від первісного кредитора (цедента) до нового кредитора (цесіонарія). Операція відступлення права вимоги є одним з поширених способів вирішення проблем, пов'язаних з погашенням заборгованості.

Цивільний Кодекс України (ст.512) визначає відступлення права вимоги, - одним із способів заміни кредитора у зобов'язанні. Податковий Кодекс України (ст.153) визнає під відступленням права вимоги - операцію з переуступки кредитором прав вимоги боргу третьої особи новому кредитору з попередньою або наступною компенсацією вартості такого боргу кредитору або без такої компенсації [72, 109].

Найчастіше цесія розглядається як уступка права на отримання оплати за реалізовані товари (роботи, послуги) іншій особі. Хоча предметом цесії можуть бути й іншого виду борги. Причому передаватися вони можуть як у порядку добровільної уступки, так і в порядку, передбаченому законом. Зазвичай цесія як добровільна уступка здійснюється безоплатно, тобто особа — набувач прав вимоги оплачує уступку.

Якщо договір цесії не містить жодних обмежень, права початкового кредитора переходять до нового кредитора у тому обсязі і на тих умовах, які були визначені до моменту переходу прав. Так, до нового кредитора разом із правами на основну суму боргу переходять і права на суми, що супроводжують цей борг, наприклад відсотки за кредит (відстрочення). Однак, разом з тим, новий кредитор у такій операції придбаває всі ризики, пов'язані з невиконанням боржником своїх зобов'язань. Учасниками цесії виступають три

сторони: боржник, cedent і cesionarій. Cedent – кредитор, який уступає право вимоги; cesionarій – особа, яка придбаває право вимоги, новий кредитор боржника. Про «уступку боргових вимог можна говорити лише у випадках, коли борги, що передаються (продаються), є простроченими. Стосовно строкових боргів більш прийнятним для застосування видається термін «уступка боргових прав».

Договір відступлення права вимоги укладається в такій самій формі, що і договір, на підставі якого виникло зобов'язання, право вимоги за яким передається новому кредиторіві [108].

За договором відступлення права вимоги можуть бути відступлені права вимоги за **будь-якими** договорами (купівля-продаж, поставка, позика, позичка, кредит тощо) **будь-яким** кредитором, зокрема, у договорі купівлі-продажу:

– кредитором – продавцем товару (за вимогами щодо оплати поставленого товару);

– кредитором – покупцем товару (за вимогами щодо поставки товару в рахунок перерахованої передоплати).

Кредитор у зобов'язанні **не може бути замінений** тільки в тому випадку, коли таку заборону встановлено договором або законом, при цьому згода боржника на заміну кредитора не потрібна, якщо інше не встановлено договором або законом) [108].

Після укладення договору відступлення права вимоги новому кредиторіві передаються всі документи, що підтверджують зобов'язання боржника, і далі йому необхідно в **письмовій формі** повідомити боржника про перехід до нього відповідних прав. Якщо боржник не був письмово повідомлений про заміну кредитора у зобов'язанні, новий кредитор несе ризик настання для нього небажаних наслідків, а боржник вважається таким, що належно виконав свої зобов'язання [108].

З правової позиції договори відступлення права вимоги охарактеризувати складно. Заслуговує на увагу підхід, відповідно до якого договори cesії не є самостійним договором, а виступають предметом певного договору (договору

купівлі-продажу, міни, дарування права вимоги тощо).

Зустрічається також позиція, що за такими договорами кредитор продає іншій особі своє право вимоги, вчиняє відступлення права вимоги, а той, що придбав це право (новий кредитор), намагається здійснити набуте право.

Якщо інкасація боргових вимог здійснюється на основі примусової уступки (тобто уступки, зробленої на користь кредиторів цедента), при умові банкрутства цедента. Це особливий випадок, за яким треба передбачити особливий механізм передачі боргів (як прав, так і зобов'язань, у тому числі податкових). Борги можуть передаватися за цінами, що перевищують їх вартість на балансі цедента. Тоді з суми перевищення (доходів, нарахованих за договором цесії, над початково нарахованими дами від реалізації товарів) слід нарахувати зобов'язання з ПДВ. Але платником за цими зобов'язаннями виступає не інкасатор боргів – цесіонарій, а продавець, але вже не як продавець товару, а як продавець боргів – цедент.

Порядок відображення у бухгалтерському обліку операцій уступки права вимоги офіційно не роз'яснений, в П(С)БО 10 спеціальних вказівок на цей рахунок немає. При укладенні договору цесії дебіторська заборгованість покупця товарів (робіт, послуг), що значиться у бухгалтерському обліку початкового кредитора, погашається новим кредитором, у зв'язку з чим новий кредитор визнає цю операцію фінансовим вкладенням. В обліку боржника після отримання ним повідомлення про те, що з такої-то дати його кредитором вважається не продавець отриманого ним товару, а певна третя особа – цесіонарій, по суті нічого не змінюється. Виконується внутрішнє проведення за рахунком 631 у зв'язку зі зміною кредитора. Тобто, облік цесії в боржника зрозумілий. У відносинах між цедентом та цесіонарієм можуть бути варіанти:

- коли сума за договором цесії дорівнює сумі дебіторської заборгованості, яка уступається;
- коли сума за договором цесії нижча за суму дебіторської заборгованості, яка уступається;

- коли сума за договором цесії перевищує суму дебіторської заборгованості, яка уступається;
- коли сума за договором цесії дорівнює сумі дебіторської заборгованості, яка уступається, але до цесіонарія одночасно переходить право й на отримання відсотків за боргами, що інкасуються.

Розглянемо приклади відображення операцій в обліку цесіонарія та цедента в таблиці 2.13.

Таблиця 2.13

Відображення в обліку операцій цесії

№ п/п	Зміст операції	Кореспонденція рахунків	
		дебет	кредит
Облік у цесіонарія: Відображення вартості придбаного права			
1	На суму перерахованих цеденту коштів	35	311
2	Боржнику пред'явлено документи до сплати	377	733
Після надходження платежів від дебіторів			
1	Списано витрати на придбання дебіторської заборгованості	952	35
2	Погашення боргів дебіторами (поступово, у міру надходження грошей)	311	377
Облік у цедента: Відображення переуступки (продажу) боргових прав			
1	На суму, зазначену в договорі цесії	377	361
2	на суму коштів, перерахованих цесіонарієм	311	377

Доходи майбутніх періодів – це залучений капітал у формі зобов'язання щодо повернення коштів, якщо не будуть виконані умови угоди. До них відносять суми доходів, нарахованих протягом поточного або попередніх звітних періодів, які будуть визнані лише в наступних звітних періодах. Водночас доходи майбутніх періодів – це форма залученого капіталу, що утворюється тимчасово та іноді слугує засобом для вирівнювання доходу протягом декількох років.

Одним із способів залучення капіталу є лізинг – це підприємницька діяльність, яка спрямована на інвестування власних та залучених фінансових коштів полягає у наданні лізингодавцем у виключне користування на визначений строк лізингоодержувачу майна, що є власністю лізингодавця або набувається ним у власність за дорученням і погодженням з

лізингоодержувачем у відповідного продавця майна, за умови сплати лізингоодержувачем періодичних лізингових платежів. Лізинг здійснюється за договором і може бути двох видів — оперативний та фінансовий. На підставі розрахунків орендодавець і орендар розмежовують суму плати за об'єкт і суми фінансових доходів (витрат), що включені в орендну плату. Так, в першому періоді орендодавець відобразить фінансові доходи: дебет субрахунку 377 «Розрахунки з іншими дебіторами» і кредит субрахунку 732 «Відсотки одержані» або 733 «Інші доходи від фінансових операцій» (залежно від видів фінансових доходів). Орендар на цю ж суму показує фінансові витрати : дебет субрахунку 952 «Інші фінансові витрати» і кредит субрахунку 684 «Розрахунки за нарахованими відсотками» [13].

Затрати орендаря на поліпшення об'єкта фінансової оренди (модернізація, модифікація, добудова, дообладнання, реконструкція тощо), що приводять до збільшення майбутніх економічних вигод, які первісно очікувалися від його використання, відображаються як капітальні інвестиції, тобто відносяться в дебет рахунку 15 «Капітальні інвестиції». На суму цих витрат збільшується вартість об'єкта фінансової оренди: дебет рахунку 10 «Основні засоби» і кредит рахунку 15 [12].

Одним із критеріїв підвищення інформативності обліку є необхідність організації обліку розрахунків з чітким розмежуванням поточних та довгострокових зобов'язань. Це має важливе значення при визначенні черговості погашення заборгованості у суб'єктів орендних відносин, оскільки різниця в класифікації такої заборгованості безпосередньо впливає на порядок і умови формування та обліку орендних операцій. Для цього орендодавцю необхідно до рахунку 37 відкрити субрахунок 378 «Розрахунки з фінансової оренди», а орендарю – 684 «Розрахунки з фінансової оренди». Вони надаватимуть широкий спектр інформації про реальний стан заборгованості. Це дає можливість оцінити ступінь гарантії погашення зобов'язань та контролювати суми оборотного капіталу підприємств. Рівень розвитку орендних відносин залежить від їх організації, однією із ознак якої є узгодження розміру орендної плати та порядку її оплати. Він з однієї сторони забезпечується гарантією

дотримання прав суб'єктів орендних відносин, з іншої - достовірністю і своєчасністю облікового процесу.

З метою підвищення аналітичності інформації про орендовані об'єкти позабалансовий облік необхідно здійснювати аналогічно первинному та інвентарному обліку власних основних засобів.

Сучасна практика обліку не передбачає відображення непередбачених зобов'язань з оренди адже завжди існує ймовірність їх виникнення. Представлення такої інформації зменшує ризик їх неповернення та сприятиме зміцненню договірної і платіжної дисципліни між суб'єктами орендних відносин. Для вирішення цієї проблеми можливим є ведення обліку непередбачених зобов'язань на окремому за балансовому субрахунку.

Сьогодні у світовому бухгалтерському обліку є багато різновидів резервів і способів резервного захисту підприємства. Різні аспекти резервної системи підприємства є сукупністю заходів, що забезпечують господарювання й успішне функціонування підприємства.

Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання» передбачено, що підприємства можуть створювати забезпечення для відшкодування наступних (майбутніх) операційних витрат на [92]: виплату відпусток працівникам; додаткове пенсійне забезпечення; виконання гарантійних зобов'язань; реструктуризацію; виконання зобов'язань щодо обтяжливих контрактів тощо.

Підприємство може створювати з витрат виробництва й обігу резерви:

- на наступну виплату відпускних та винагород за вислугу років з відрахуванням на державне соціальне страхування від цих сум;
- на виробничі затрати для підготовчих робіт на підприємствах промисловості з сезонним виробництвом;
- на майбутні затрати для ремонту предметів прокату.

Створення будь-яких інших резервів з витрат виробництва й обігу чи з віднесенням на валові витрати заборонене. Створення ж фондів за рахунок прибутку, що залишається в розпорядженні підприємств, не обмежене.

Усі міжнародні системи обліку і звітності звертають увагу на резервні статті, оскільки вони забезпечують стабільний розвиток економіки підприємства і країни. В балансах європейських підприємств є до 65 резервних статей

Ефективна резервна система діє в Чехії, де резерви створюють в основному з прибутку до оподаткування; це захищає повністю всіх дебіторів, прострочені позики, банківські внески, спеціальні страхові резерви, і, як наслідок цього, економіка розвивається ефективно й динамічно.

У бухгалтерському фінансовому обліку відображають резервування на рахунках резервів 38 «Резерв сумнівних боргів», 43 «Резервний капітал», 47 «Забезпечення майбутніх витрат і платежів». Однак немає жодного рахунку резерву для забезпечення захисту залученого капіталу [13].

Також резерви виконують функцію захисту підприємства від різних видів ризиків: ділового, фінансового, майнового та ін.

Фінансовий ризик відрізняється від ділового ризику таким: якщо діловий ризик визначений рішеннями фірми з приводу інвестицій, то фінансовий – фінансовими рішеннями фірми. Він має два аспекти: ризик можливої неплатоспроможності та мінливість доходів, які доступні акціонеру.

Водночас необхідно створити резервну систему підприємства, яка б гарантувала захист підприємства від фінансового ризику. Такі резерви доцільні на випадок виникнення ризиків за операціями з середньо- і довготермінового кредитування, що слугуватимуть попереднім захистом від фінансового ризику. Створювати такий резерв доцільно щорічно з коштів прибутку.

Питання про визначення розміру резерву на виплату довготермінового кредитування підприємство вирішує самостійно, проте, на нашу думку, резерв необхідно розраховувати так:

$$P = N_p \times K_{дп} \quad (2.2)$$

$$N_p = Z_{п} / K_{дм} \quad (2.3)$$

Де, P - сума резерву (забезпечення),

N_p - норма резерву на виплату довготермінового кредитування,

K_{дп} - довготермінові кредити, позики у поточному періоді,

Зп - заборгованість за простроченими довготерміновими кредитами, позиками у попередньому періоді,

Кдм - довготермінові кредити, позики у попередньому періоді.

Для відображення в бухгалтерському обліку резерву на виплату довготермінового кредитування доцільно до рахунку 47 «Забезпечення майбутніх витрат і платежів» створити субрахунок 475 «Забезпечення на виплату довготермінового кредитування», по кредитом якого слід відображати суму нарахованого резерву, за дебетом – його використання. Створення такого типу резерву оптимізує ризик неповернення кредитів і забезпечує ефективну фінансово-господарську діяльність [13].

Отже, визначення рахунків бухгалтерського обліку, на яких відображають інформацію про наявність та рух кожного з елементів залученого капіталу, сприятиме достовірності та повноті облікової інформації.

З метою удосконалення обліку залученого капіталу необхідно удосконалити систему внутрішньої звітності. Потреба в розробці системи внутрішньої звітності про залучений капітал зумовлена зростанням обсягів операцій з цим об'єктом обліку. Точність та обсяг відображених даних повинен змінюватися залежно від організаційно-технологічних та економічних особливостей, які характеризують конкретне підприємство та конкретний об'єкт управлінського обліку, цілі управління щодо цього об'єкта обліку, зміст повноважень і відповідальності, що делеговані конкретному структурному підрозділу та його менеджеру. Розробка внутрішньої звітності є прерогативою кожного підприємства. Проте можливе створення системи внутрішньої звітності за певним переліком операцій, яка б охоплювала головні спільні характеристики таких операцій. На сучасному етапі управління нема форми внутрішньої звітності про залучений капітал. Система внутрішньої звітності повинна бути побудована так, щоб її дані містили фактичні, планові, прогнозні дані про залучений капітал для забезпечення можливості планування, аналізу та контролю за процесом залучення капіталу і забезпечення його ефективної реалізації.

РОЗДІЛ 3

АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА ЗАЛУЧЕНОГО КАПІТАЛУ З МЕТОЮ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ

3.1. Організаційне забезпечення аналізу залученого капіталу

Нові підходи в управлінні залученим капіталом підприємств передбачають організацію інформаційних потоків, достатніх і якісних для системних аналітичних досліджень за всіма векторами ухвалення управлінських рішень. Ефективність функціонування системи аналізу залученого капіталу підприємств можна досягти за умови постійного пошуку шляхів його розвитку та вдосконалення.

Інформаційне забезпечення – це детальний опис документів, які використовують під час аналітичних розрахунків. Спеціалісти з управління розглядають інформаційне забезпечення в ширшому розумінні: відокремлюють такі поняття, як інформаційне забезпечення, інформаційний потік, інформаційна система, інформаційна технологія, комунікативне середовище; канали руху інформації; носії та передавачі інформації.

Інформаційні потоки надходять до системи аналізу залученого капіталу та забезпечують її функціонування. Склад та взаємозв'язки вхідних інформаційних потоків зумовлюють потребу в їхній класифікації:

- за місцем формування – внутрішні та зовнішні стосовно підприємства;
- за організаційним регулюванням – формальні та неформальні;
- за періодичністю надходження – систематичні та випадкові;
- за ступенем значущості – суттєві та несуттєві;
- за формою надання інформації – систематизовані та несистематизовані;
- за джерелами формування – правові, нормативні, довідкові, планові, фактографічні.

Класифікація за місцем формування є важливою в разі визначення впливу на ухвалення управлінських рішень, визначає лише найголовніші види інформаційних потоків, які надходять до системи аналізу залученого капіталу.

Інформаційні потоки, показані на рис 3.1, розглянуті лише за місцем формування: внутрішні та зовнішні.

Взаємозв'язок між підсистемами в інформаційній системі підприємства, що організовані за функціональною класифікацією процесу управління підприємством, можна простежити завдяки інформаційним потокам. Аналіз таких взаємозв'язків свідчить, що на підставі інформації, отриманої від підсистеми аналізу залученого капіталу, регулюють подальшу діяльність підприємства.

Внутрішня інформація накопичується на підприємстві в процесі фінансово-господарської діяльності й містить планові та фактичні дані щодо ресурсного потенціалу, фінансового стану, результатів діяльності.

Вплив суб'єктів господарювання на внутрішню інформацію простежується через ухвалення управлінських рішень, зокрема планові показники залежать від пріоритетів стратегічного розвитку та напрямів їхньої реалізації, на фактографічну інформацію впливають зміни щодо додаткового залучення капіталу впровадження новітніх технологій виробництва, усунення виявлених недоліків тощо.

Зовнішня інформація характеризує правові та соціально-економічні умови, які впливають на діяльність підприємства і спонукають керівництво до ухвалення управлінських рішень відповідно до умов зовнішнього середовища. Зовнішні інформаційні потоки не залежать від підприємства в момент їхнього надходження. Вплив зовнішньої інформації виявляється з часом, на відміну від внутрішньої інформації, яка може змінюватися в процесі управління підприємством, зовнішня інформація сама зумовлює зміни фінансово-господарської діяльності і так впливає на внутрішні інформаційні потоки.

Аналіз залученого капіталу досліджує господарські явища і процеси через сукупність різної інформації, тому аналітичний процес складається з низки послідовних, взаємопов'язаних дій її опрацювання з метою внесення пропозиції щодо ухвалення управлінських рішень.

Аналітичний процес відбувається шляхом опрацювання інформації, яка надходить з інформаційної системи управління суб'єктом господарювання.

Висновки і пропозиції, у тому числі й можливі прогностичні варіанти подальшого розвитку об'єкта аналітичної оцінки, підприємство передає в систему управління з метою ухвалення науково обґрунтованих рішень та безпосередньої реалізації функції регулювання, що призначена для досягнення об'єктом управління запланованого (бажаного) стану. Це відображає тісний взаємозв'язок між інформаційним забезпеченням та вирішенням проблем і завдань, які постають перед системою управління підприємством.

Аналіз залученого капіталу досліджує господарські явища і процеси через сукупність різної інформації, тому аналітичний процес складається з низки послідовних, взаємопов'язаних дій її опрацювання з метою внесення пропозиції щодо ухвалення управлінських рішень.

В системі управління залученим капіталом підприємства аналіз посідає проміжне місце між збиранням первинної інформації та ухваленням рішень. У цьому разі економічний аналіз — це інструмент опрацювання інформації, засіб обґрунтування управлінських рішень, що визначені потребами управління. Визначення рівнів ухвалення рішень в разі управління залученим капіталом підприємства і, відповідно, розподілення аналітичної інформації за такими рівнями показано на рис. 3.2.

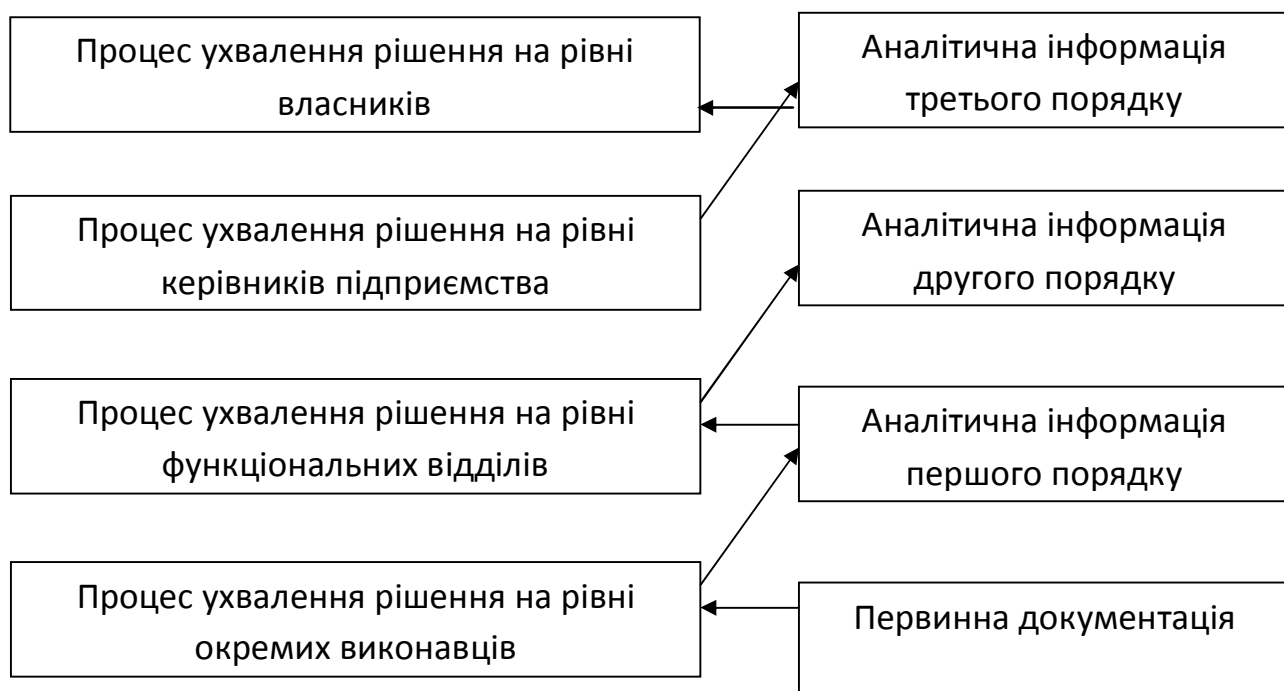

Рис. 3.2. Рівні ухвалення рішень для управління залученим капіталом підприємства відповідно до рівнів інформації

Одержання аналітичної інформації на кожному рівні ухвалення рішень для управління залученим капіталом підприємства потребує дотримання порядку робіт, зображеного у вигляді певної послідовності реалізації окремих на рис. 3.3.

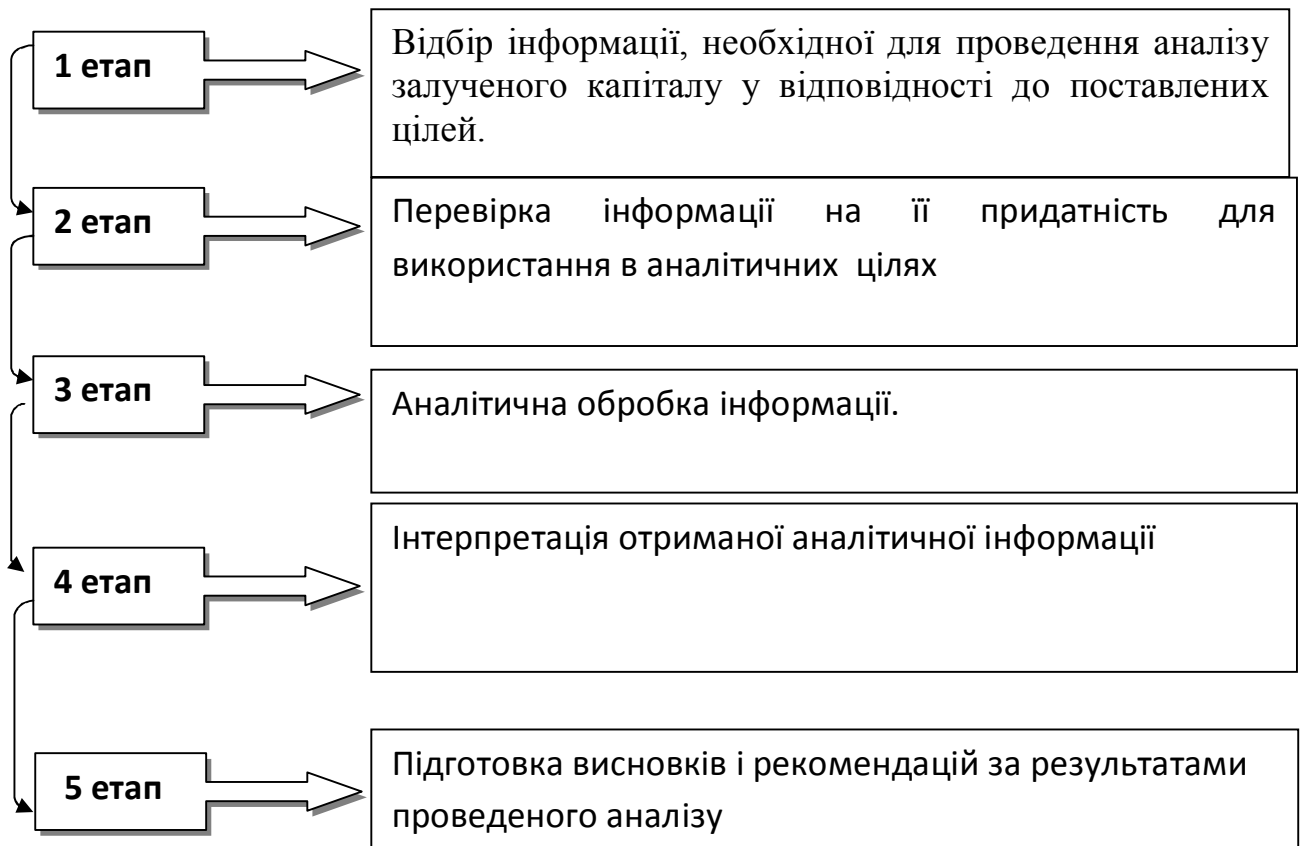

Рис. 3.3. Послідовність процедур інформаційного забезпечення при аналізі залученого капіталу

Дотримання зазначеної послідовності процедур дає змогу в стислий термін і з мінімальними затратами відібрати необхідну інформацію і зробити висновки для ухвалення управлінських рішень про залучений капітал підприємства. У разі організації аналізу залученого капіталу доцільно виділити такі головні якісні характеристики інформації, які дають змогу їй бути корисною: аналітичність інформації, сутність, повнота, достовірність, своєчасність, оперативність, відповідність, зрозумілість, раціональність.

Аналітичність інформації означає, що вся система економічної інформації повинна відповідати потребам аналізу, тобто забезпечувати потік даних про залучений капітал підприємств з тією деталізацією, яка потрібна для всебічного вивчення економічних явищ і процесів, виявлення впливу основних чинників і визначення внутрішньогосподарських резервів підвищення ефективності виробництва. Тому всю систему інформаційного забезпечення аналізу потрібно постійно удосконалювати відповідно до потреб управління.

Інформаційне забезпечення аналізу залученого капіталу доцільно перевірити на цілісність і достовірність. Повнота аналітичних даних характеризує завершеність кола інформативних показників, що необхідні для проведення аналізу й ухвалення оперативних управлінських рішень за всіма аспектами формування і використання залученого капіталу підприємства.

Оперативність інформації залежить від швидкості надходження інформації про виконані господарські процеси, що забезпечує швидкість проведення аналізу, виявлення й усунення недоліків. Підвищення оперативності інформації досягають завдяки застосуванню новітніх засобів зв'язку, опрацювання її на комп'ютері тощо.

Одна з вимог до якості інформації — забезпечення її відповідності предмету й об'єктам дослідження, періоду, методиці нарахування показників та іншим ознакам. Забезпечення відповідності показників приводить до зменшення трудомісткості аналізу залученого капіталу. Крім того, відповідність дає змогу виконати порівняльну оцінку ефективності формування і використання залученого капіталу в розрізі окремих видів діяльності підприємства, визначає можливість проведення порівняльного аналізу головних показників формування і використання залученого капіталу кількох аналогічних підприємств аграрного сектору. Таку відповідність можна забезпечити шляхом наведення аналітичної інформації відповідно до вимог стандартів фінансової звітності, послідовного і стабільного застосування методів обліку фінансових показників на підприємствах.

Зрозумілість інформації визначена простотою її побудови, відповідністю стандартам і доступністю для різних користувачів. Під час організації інформаційного забезпечення для аналізу в цілому та аналізу залученого капіталу доцільно згрупувати дані для їхньої простоти у використанні.

Також, інформаційні потоки повинні бути економічними. Їхньої економічності досягають тоді, коли вони потребують мінімуму витрат на збирання, зберігання і використання даних. З одного боку, для комплексного аналізу будь-якого економічного явища або процесу потрібна різнобічна інформація, оскільки без неї аналіз буде неповним. З іншого боку, надлишок інформації продовжує процес її пошуку, збирання й ухвалення управлінських рішень. З огляду на це доцільним є вивчення корисності інформації й на цій підставі вдосконалення інформаційних потоків шляхом усунення зайвих даних і визначення необхідних. Отже, інформаційну систему потрібно формувати й удосконалювати з урахуванням перелічених вище якісних вимог, що є необхідною умовою підвищення ефективності аналізу формування і використання залученого капіталу суб'єктів господарювання в цілому, і в аграрного сектору зокрема.

Інформаційні потоки, які що використовують під час аналізу залученого капіталу, у разі розподілу відповідно до джерел формування вважаємо за необхідне розділити на чотири групи (рис.3 4).

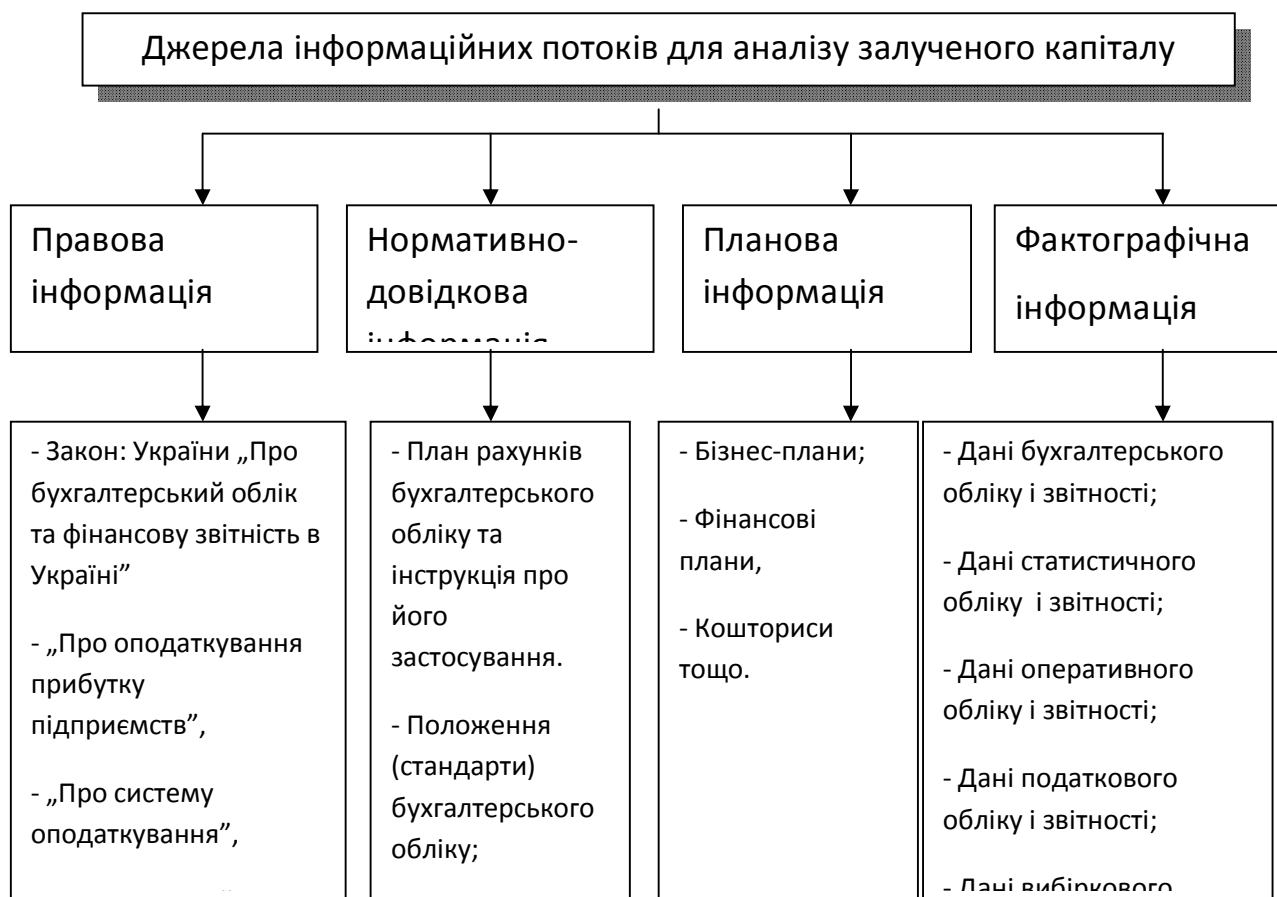

Рис. 3.4. Джерела утворення інформаційних потоків для аналізу залученого капіталу

Основою для аналізу залученого капіталу підприємства є інформація, яка, по-перше, утворена в процесі залучення капіталу й фінансової діяльності підприємства, по-друге, може бути відкоректована і деталізована залежно від потреб, а, по-третє, впливає на швидкість, якість і ефективність реалізації функції аналізу в системі управління підприємством. До такого інформаційного забезпечення належить уся фактографічна інформація і частково планова та довідкова.

Планову інформацію використовують в розрізі бізнес-плану, фінансового плану, кошторису, а також оптимальних значень аналітичних коефіцієнтів і тенденцій їхньої зміни. Наведені дані є базою для порівняння в разі вивчення ступеня виконання плану; у випадку оцінювання фактичних значень показників.

Найбільша група інформаційного забезпечення – фактографічна інформація, що є основоположною під час аналізування фінансового стану, а також його

підсистеми – аналізу залученого капіталу. Фактографічна інформація відображає фактичний стан підприємства щодо наявності та руху, що потрібно для ухвалення управлінських рішень. Головними джерелами фактографічної інформації є бухгалтерський облік.

Відповідно до процесу опрацювання інформацію поділяють на первинну (дані первинного обліку, інвентаризацій, обстежень) і вторинну (інформація, що пройшла певну стадію опрацювання даних – реєстри аналітичного і синтетичного обліку, звітність).

Особливе місце в аналізі залученого капіталу посідає позаоблікова фактографічна інформація, джерелами якої є технічна документація, інформація про головних контрагентів, інформація про конкурентів, аудиторські висновки тощо. Поєднання інформаційних потоків дає змогу комплексно характеризувати стан та розвиток залучених джерел фінансування.

Класичним підходом до аналізу залученого капіталу підприємства вважають аналіз на підставі даних бухгалтерської та фінансової звітності. Але бухгалтерська звітність – не єдине джерело інформації для проведення аналізу. У цьому разі необхідно брати до уваги той факт, що можливості аналізу фінансової звітності обмежені, оскільки його успіх залежить від достовірності й повноти аналізованої облікової інформації. Та оскільки серед інших бухгалтерські дані мають високий ступінь достовірності, то бухгалтерський баланс вважають основоположним джерелом для такого аналізу.

Необхідність використання тієї чи іншої фактографічної інформації зумовлена метою аналізу залученого капіталу. Якщо для внутрішніх користувачів можливе одержання всієї фактографічної інформації, то інформація, якою володіють зовнішні аналітики, часто обмежена лише різними формами звітності.

Отже, фінансова звітність є найповнішим інформаційним забезпеченням аналізу залученого капіталу як одного з напрямів підвищення ефективності процесу управління підприємством і заслуговує на особливу увагу з таких причин [63]:

- на управління підприємством впливають як безпосередньо внутрішні фахівці, так і зовнішні контрагенти, а фінансова звітність відповідає потребам більшості з них;

- з усіх інших видів звітності підприємства саме фінансова звітність містить інформацію, яка забезпечує реальну характеристику фінансового стану, а також має великі аналітичні можливості;

- поширення комп'ютерних технологій у обліку суттєво прискорює терміни отримання форм фінансових звітів та унеможливорює виникнення арифметичних і логічних помилок;

- більшість суб'єктів господарювання, діяльність яких вивчають, ведуть облік за допомогою комп'ютерних програм, використання яких розкриває нові можливості як в організації інформаційної системи підприємства, так і в її розширенні.

Інші звітні форми мають значні обмеження того або іншого плану та не можуть повністю задовольнити потреби користувачів у відповідній інформації про діяльність суб'єкта господарювання.

Визначають такі головні принципи формування раціональних потоків, які доцільно застосовувати й під час аналізу залученого капіталу [63]:

- 1) виявлення інформаційних потреб і засобів їхнього ефективного забезпечення;
- 2) об'єктивність відображення фінансово-господарських процесів, активів, власного капіталу та зобов'язань підприємства;
- 3) єдність інформації, що надходить з різних джерел;
- 4) оперативність надходження інформації;
- 5) усебічна розробка первинної інформації з метою підвищення коефіцієнта її використання;
- 6) кодування первинних даних для підвищення ефективності використання каналів зв'язку;
- 7) обмеження первинної інформації абсолютними показниками;
- 8) мінімізація введення і максимізація виведення інформації;

9) розробка цільових програм використання первинної інформації в аналізі та контролі.

Отже, використання показників, що формуються як із зовнішніх, так і з внутрішніх джерел інформації, дасть змогу створити на підприємстві цілеспрямовану систему обліково-аналітичного забезпечення з управління залученим капіталом, що допоможе ухвалювати тактичні і стратегічні управлінські рішення.

Вивчення впливу інформаційного забезпечення на аналітичний процес та визначення критеріїв його раціоналізації в сучасних умовах дозволило виділити його складові елементи, які пов'язані між собою саме поняттям інформація: інформаційна система; інформаційні технології та взаємозв'язки в інформаційному середовищі [71].

Методична основа аналітичного процесу, поряд з інформаційним забезпеченням, – один з головних елементів аналізу фінансового стану.

На підставі аналізу стану методичної основи аналітичного процесу можна зробити висновок, що у вітчизняній практиці фінансового аналізу існують методики аналізу використання капіталу та майже зовсім нема напрацювань у сфері формування залученого капіталу. Немає також систематизованої методики аналізу залученого капіталу.

Аналіз формування та використання залученого капіталу дає змогу визначити напрями розміщення коштів, ступінь залежності підприємства від кредиторів, ефективність використання залученого капіталу та підтримання необхідного рівня ліквідності, а також платоспроможності суб'єкта господарювання.

Кінцева мета аналізу формування залученого капіталу – оцінка його руху, що є необхідною умовою для ефективної господарської діяльності та визначення адекватності вибору шляхів її фінансування.

Наслідком аналізу залученого капіталу є визначення відповідності обраних форм фінансування та напрямів розміщення коштів стратегічним цілям підприємства. Отримані результати слугують підґрунтям для якісного оперативного управління, фінансового планування та контролю.

У процесі формування і використання залученого капіталу підприємствам доцільно застосовувати комплексну методика аналізу залученого капіталу, що ґрунтуватиметься на основоположних принципах аналітичних досліджень – системності та комплексності.

Аналіз залученого капіталу структурують на два основних аспекти, властиві будь-якому системному дослідженню: вивчення процесу формування капіталу (генетична складова) та вивчення процесу його використання (функціональна складова), що узагальнюють підсистемою аналізу ефективності використання залученого капіталу.

Процес формування залученого капіталу вивчають шляхом оцінки та детального дослідження всієї сукупності джерел утворення залученого капіталу підприємства, визначення структури та інших якісних показників формування залученого капіталу і визначення його вартості.

Методика аналізу залученого капіталу обмежена загальною оцінкою фінансового стану, структури джерел формування капіталу, фінансової стійкості без видимого зв'язку з іншими елементами системи аналізу. Зазначимо, що сьогодні на практиці не забезпечено комплексності аналізу залученого капіталу на підприємстві, оскільки практично нема відповідних методик. Наявні ж методики аналізу залученого капіталу, на нашу думку, є майже ідентичні за порядком і дають лише оцінку фінансового стану, що є окремим етапом аналізу залученого капіталу. Такі методики не є достойні для управління підприємством, їхнє використання дає змогу лише констатувати генетичне походження капіталу.

Оцінка нормативної бази, за допомогою якої розкривають методики аналізу фінансового стану підприємств, у тому числі й ті що стосуються аналізу залученого капіталу підприємств свідчить, що [77]:

- більшість методик аналізу містить надмірно велику кількість показників та коефіцієнтів;
- окремі методики, незважаючи на те, що введені в дію після ухвалення Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в

Україні», мають застарілі назви форм фінансової звітності та, відповідно, використовують посилання на вже не чинні статті [107];

- наведені методики спрямовані на ретроспективний аналіз, але метою деяких з них є оцінка майбутнього стану підприємств, що стає неможливою, оскільки нема відповідного наукового обґрунтування [1];

- відбувається ототожнення різних напрямів оцінки фінансового стану, наприклад фінансової стійкості та платоспроможності. Ці напрями справді взаємопов'язані, але в жодному разі не однакові;

- запропоновані оптимальні значення коефіцієнтів залучені з зарубіжного досвіду, тобто не відповідають практичній ситуації в Україні, а також не враховують галузевих особливостей;

- окремі методики, з одного боку, враховують галузеві особливості діяльності підприємств, а з іншого, оцінка фінансового стану зводиться до порівняння темпів зростання окремих показників.

Розглянуті підходи до розуміння сутності комплексного аналізу залученого капіталу дають змогу дійти висновку, що метою аналізу залученого капіталу є вивчення стану та структури аналізованого об'єкта, тобто визначення джерел формування, оцінка виявлених у них змін з позиції впливу на фінансовий стан і ліквідність підприємства та обґрунтування управлінських рішень у сфері фінансування його господарської діяльності.

Перед аналізом залученого капіталу ставлять завдання, які дозволяють конкретизувати мету аналізу з урахуванням організаційних, інформаційних, технічних і методичних можливостей його проведення, а саме:

- обґрунтування доцільності операцій залучення капіталу та оцінка спроможності в подальшому виконати свої зобов'язання;

- виявлення потенційних способів залучення капіталу;

- оцінка ефективності способів залучення капіталу;

- вивчення структури капіталу та напрямів його використання;

- визначення оптимальної структури капіталу, яку використовує підприємство;

- оцінка варіантів диверсифікації способів залучення капіталу;
- обґрунтування потреби підприємства в додатковому залученні капіталу в майбутніх періодах.

Дотримуючись методичних засад проведення аналітичного дослідження першочерговими треба вважати такі блоки аналітичних завдань:

- 1) аналіз потреби і доцільності залучення капіталу;
- 2) аналіз фінансового стану об'єктів залученого капіталу;
- 3) аналіз ефективності залучення капіталу.

При аналізі доцільності залучення капіталу треба визначити об'єкти залучення, дати їм рейтингову оцінку, визначити доцільність (недоцільність) використання альтернативних джерел (власного капіталу, фінансової допомоги, кредитів та ін.). Надалі необхідно виконати загальний аналіз фінансового стану, що дозволить оцінити можливі наслідки залучення капіталу в досягненні перспективних і тактичних цілей виробничо-фінансової діяльності в цілому. У цьому секторі досліджень пріоритетним є аналіз кредитоспроможності й аналіз грошових потоків за залученим капіталом.

В подальшому слід оцінити наслідки та порівняти результативність участі залученого капіталу в обслуговуванні потреб суб'єкта господарювання. Загальну модель аналітичних досліджень схематично показано на рис.3.5.

Особливе місце в системі комплексного аналізу залученого капіталу посідає модель внутрішнього і зовнішнього аналізу, що характеризує взаємозумовленість аналітичних досліджень внутрішнього середовища окремого підприємства, та аналіз зовнішніх чинників впливу на об'єкт дослідження.

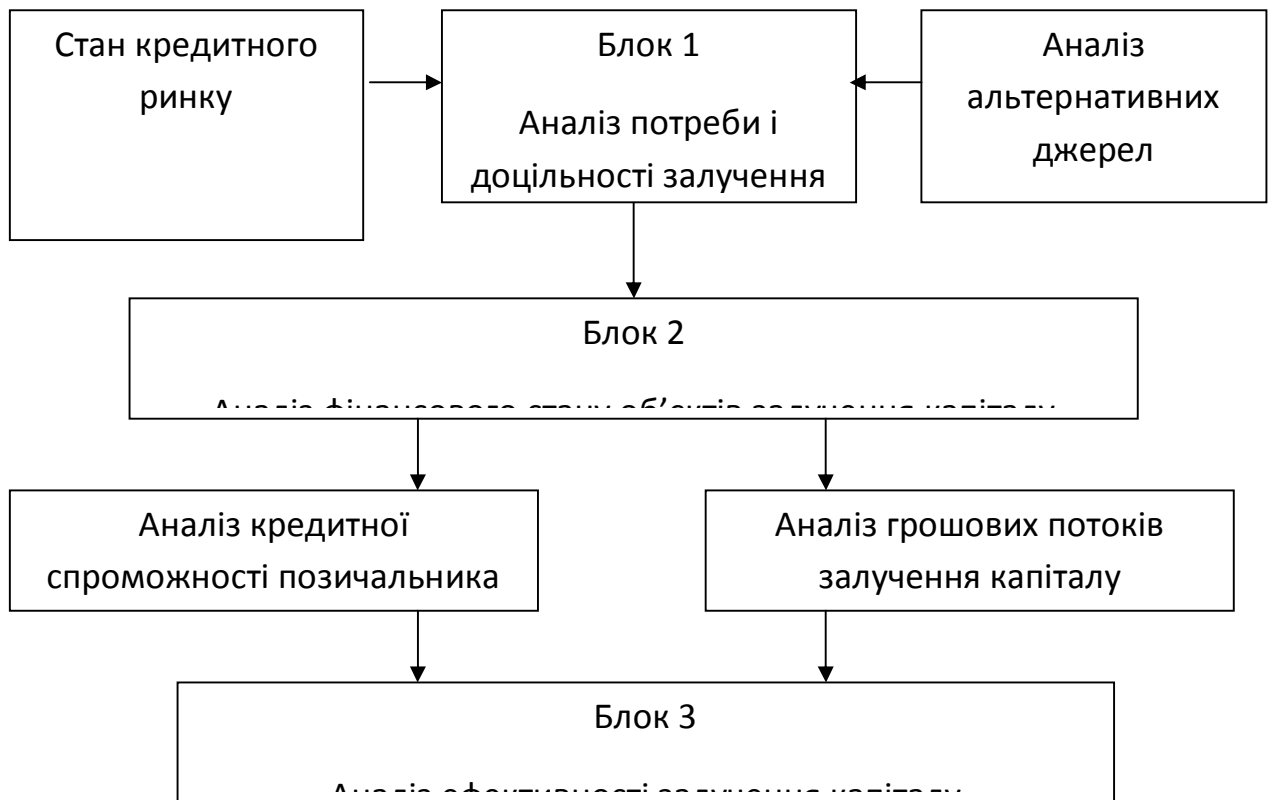

Рис. 3.5. Загальна модель комплексного економічного аналізу залученого капіталу підприємств

З огляду на це комплексний економічний аналіз залученого капіталу охоплює підсистему аналітичних досліджень зовнішнього середовища, зміст яких розкривається у такому:

- аналізі стану кредитного ринку;
- аналізі альтернативних джерел можливого покриття потреби.

Підсистема аналітичного забезпечення внутрішнього аналізу ґрунтується на комплексі таких завдань:

- аналіз потреби і доцільності залучення капіталу,
- обґрунтування сукупного вкладеного капіталу;
- вивчення структури капіталу та напрямів його використання;
- визначення оптимальної структури капіталу підприємства;
- прогнозування впливу залучення капіталу на обсяг виробництва.

Послідовність ухвалення управлінських рішень ґрунтується не тільки на ефективності проведення комплексного аналізу залученого капіталу, що

розподілене часовим лагом, а й на забезпеченні стратегічного розвитку підприємств. Структуризація методики аналізу залученого капіталу за часовим критерієм залежить від аналітичних досліджень у системі оперативного, ретроспективного і перспективного аналізу в системі управління підприємством. Особливістю застосування оперативного аналізу є визначення ймовірних змін у майбутньому у разі залучення капіталу та оцінка правомірності таких операцій, проведення моніторингу фінансових показників аналізу залученого капіталу.

Результат ретроспективного та перспективного аналізу залученого капіталу дає простір для прийняття стратегічних управлінських рішень, що дозволяє визначити причини зміни фінансового стану досліджуваного об'єкта та виявити майбутні значення основних фінансових показників щодо подальшого розвитку підприємства за умови залучення капіталу.

Головною особливістю аналітичного забезпечення при виборі стратегій бізнесу є визначення певної групи коефіцієнтів, які дають об'єктивнішу оцінку фінансової ситуації і дозволяють мінімізувати ризик суб'єкта господарювання.

3.2. Аналітична оцінка потреби в залученому капіталі, доцільності його залучення та ефективності використання

Виходячи із трактування залученого капіталу та його ролі в забезпеченні стабільної діяльності підприємства можна визначити коло завдань, вирішення яких передбачає комплексний аналіз потреби і доцільності залучення капіталу. Загальну модель аналізу потреби і доцільності залучення капіталу можна зобразити схематично (рис 3.6). Проте це не весь перелік завдань аналізу, оскільки вони можуть змінюватися залежно від виду аналітичних досліджень.

Слід зазначити, що потреба і доцільність залучення капіталу у будь-якій галузі підприємництва, у тому числі й у аграрному секторі визначається економічним станом галузі в цілому і окремого підприємства зокрема, регуляторною політикою держави та політикою протекціонізму у сферах операційної,

фінансової чи інших видів діяльності, станом кредитного ринку, розрахунково-платіжної дисципліни тощо.

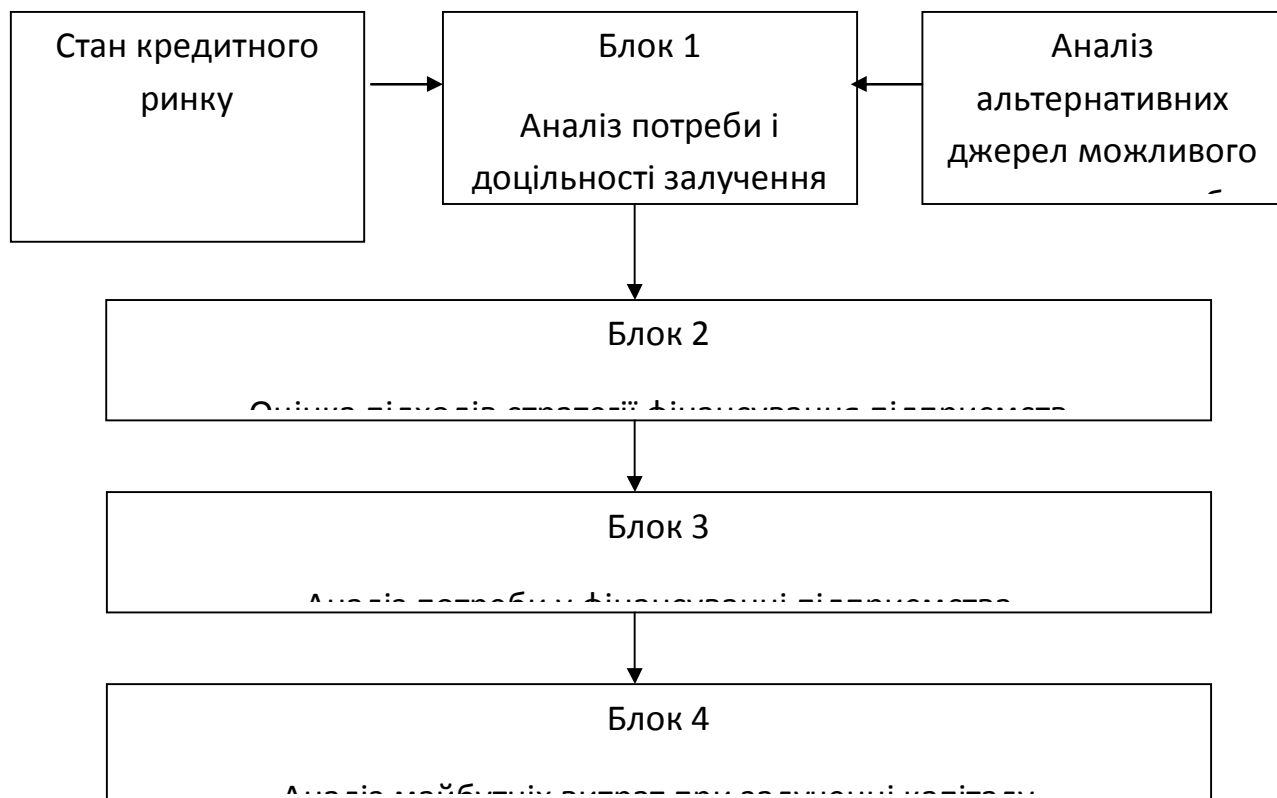

Рис. 3.6. Загальна модель комплексного аналізу потреби і доцільності залучення капіталу підприємств

Вчені наголошують на необхідності пріоритетного розвитку довготермінового банківського кредитування фінансових потреб суб'єктів господарювання різних форм власності та різних організаційно-правових форм. Однак, довготермінове кредитування не розвивається, що свідчить про нестабільні тенденції в економіці України щодо фінансової підтримки банківськими установами розвитку матеріально-технічного забезпечення розширеного відтворення окремих підприємницьких структур. Саме довготермінове кредитування, за умови його здешевлення, є запорукою впевненості суб'єктів господарювання у стабільному фінансуванні тих чи інших проектів оновлення, поліпшення та модернізації засобів праці.

Водночас несприятливим для одержання позикових коштів підприємствами виробничої сфери є рівень відсоткових ставок комерційних банків, яка робить

невигідним їхнє використання в галузях з невисокою середньою нормою прибутку. Динаміка кредитної ставки за останні роки була досить позитивною, однак, в умовах фінансової кризи різко погіршилася. Хоча ставки кредитування підприємницьких структур банками України мають тенденцію до зниження, вони все ще залишаються високими у співвідношенні до рентабельності підприємств.

Потреба в залученні капіталу виникає в підприємства у таких випадках:

- на стадії створення підприємства;
- на стадії залучення інвестиційних ресурсів для оновлення виробничих фондів і розвитку виробництва;
- на стадії розширення поточної діяльності;
- на стадії життєвого циклу підприємств, що передуює спаду виробництва та банкрутства. Залучення капіталу в цей період потрібне не для розширення випуску продукції, а для перепрофілювання виробництва.

Ці потреби визначають різновид кредитування (коротко- та довготермінове) та обсяги кредитування (на задоволення поточних фінансових потреб та оновлення виробничих фондів). Визначення обсягів фінансування залежить від обраної фінансової стратегії, яка визначена загальною стратегією розвитку підприємства, можливостями ринкового зростання, орієнтацією на власні або зовнішні джерела фінансування, прибутковістю діяльності підприємства тощо. Підходи (стратегії) щодо вибору джерел формування капіталу підприємств розглянуті в роботах багатьох авторів. Вони передбачають вибір того чи іншого рішення щодо досягнення максимальних результатів діяльності за мінімальних витрат та ризиків.

Виділяють чотири підходи (стратегії) фінансування активів підприємства: ідеальний, агресивний, консервативний, помірний (компромісний).

Для повного відображення ранжування капіталу підприємства за напрямками його використання та для подальшої оптимізації структури самого капіталу вилучення необоротних активів при розгляді підходів фінансування активів є недоцільним. З огляду на це під час аналізу різних підходів виділення джерел

фінансування оборотних активів підприємства ми паралельно розглядали можливості фінансування і необоротних активів. На підставі аналізу існуючих підходів (стратегій) фінансування активів підприємства щодо використання певних елементів структури капіталу ми виявили, що традиційно багато авторів для характеристики різних підходів використовують чотири назви (ідеальний, агресивний, консервативний і помірний, або компромісний).

Так, найприйнятнішим і водночас зрідка використовуваним з чотирьох є ідеальний підхід фінансування активів. За цим підходом усі оборотні активи підприємства фінансовані з поточних його зобов'язань, а необоротні активи – з власного та довготермінового залученого капіталу. За таких умов фінансування активів підприємства оборотні активи за розміром дорівнюють поточним зобов'язанням. Отже, за ідеальним підходом (стратегією), робочий капітал підприємства дорівнює нулеві. Хоча цей підхід ідеальний за співвідношенням активів підприємства та джерел їхнього фінансування, він є найбільш ризиковим щодо ліквідності. Зокрема у випадку екстремальної ситуації (необхідність повного розрахунку з більшістю кредиторів) підприємство змушене буде для покриття поточної кредиторської заборгованості продати частину основних засобів.

Агресивний підхід (стратегія) багато вчених розглядає не в єдиному ракурсі відображення його особливостей. Тобто за однієї назви підходу (стратегії) розглядаються різні варіанти фінансування активів підприємства. Наприклад, щодо характеристики сутності агресивного підходу (стратегії) в різних авторів ми можемо виділити три напрями особливостей фінансування майна підприємства. Перший напрям передбачає, що з власного та довготермінового залученого капіталу покривають усі необоротні активи, а також незначну (мінімальну) щодо потреб операційної діяльності підприємства частку постійних (фіксованих) оборотних активів. Іншу частину оборотних активів фінансують з поточного залученого капіталу підприємства.

Другий варіант агресивного підходу (стратегії) характеризує повна відмова від власних та довготермінових залучених джерел формування різних груп активів.

Тобто як необоротні, так і оборотні активи в цьому випадку фінансовані з короткотермінового залученого капіталу.

Згідно з третім варіантом агресивного підходу, власний та довготерміновий залучений капітал використовують для фінансування лише частини змінних оборотних активів (змінні активи мінус їхня мінімальна частка

Є ще один теоретично не висвітлений, але практично досить часто використовуваний за умови нестабільного розвитку економіки України варіант аналізу. Сутність цього варіанта в тому, що фінансове забезпечення потреб підприємства в необоротних активах покривається з власного капіталу та короткотермінового залученого капіталу, а оборотні активи фінансуються тільки короткотерміновим залученим капіталом. Зазначимо, що агресивний підхід (стратегія) в цілому є високо ризиковим щодо забезпечення поточної платоспроможності підприємства та його фінансової стійкості, однак він дає змогу забезпечити найвищий рівень рентабельності власного капіталу підприємства саме завдяки його мінімізації щодо використання в операційній діяльності.

Наступним підходом (стратегією) фінансування майнового забезпечення діяльності підприємств є так званий консервативний. Загалом цей підхід полягає в мінімізації (або повній відсутності) джерел короткотермінового залучення. Однак різні автори по-різному визначають консерватизм підходу. Так, одна група авторів розглядає консервативний підхід за таким принципом: необоротні активи фінансовані власним капіталом підприємства, а оборотні – довготерміновим залученим капіталом.

Найбільш реальним підходом (стратегією) фінансування капіталу підприємства за напрямками його використання є помірний (компромісний). Цей підхід, як і розглянутий вище – консервативний, передбачає визначення структури капіталу підприємства за джерелами його фінансування на підставі ранжування оборотних активів на їхні постійну (фіксовану) та змінну (тимчасову) частини. Проте особливість цього підходу в тому, що необоротні активи підприємства, постійну (фіксовану) частину оборотних активів покривають власним та

довготерміновим залученим капіталом підприємства, змінну частину оборотних активів фінансують з короткотермінового залученого капіталу.

Зазначені вище підходи (стратегії) найпоширеніші в практиці управління структурою капіталу підприємства щодо його використання в активах. З огляду на це доцільно ранжувати отримані висновки щодо стратегії фінансування підприємств (додаток В). За даними додатку В, можна виділити 11 підходів (стратегій) формування структури капіталу щодо його використання на покриття різних груп активів підприємства.

Саме така деталізація напрямів фінансування активів згідно з певними елементами структури капіталу підприємства якраз і є відображенням можливостей варіацій між власним та залученим капіталом у цілому, а також між власним капіталом та елементами залученого капіталу за термінами погашення зобов'язань підприємства, тобто є певною прерогативою щодо способів оптимізації цільової структури підприємства.

Ефективна діяльність підприємства визначена потребою формування достатніх обсягів фінансування, які забезпечують необхідні темпи економічного розвитку. Реалізація цієї цілі можлива шляхом забезпечення достатньої фінансової гнучкості підприємства, тобто здатності підприємства швидко формувати потрібний обсяг залученого капіталу за умови виникнення потреби в ньому.

Поточні потреби у фінансуванні – це різниця між поточними активами та кредиторською заборгованістю. Для забезпечення потреби у фінансових ресурсах підприємства орієнтуються переважно на внутрішні джерела фінансування, проте часто виникає необхідність додаткового зовнішнього фінансування шляхом залучення капіталу.

Виконаний аналіз потреб підприємств молокопереробної промисловості дав змогу згрупувати підприємства галузі за причинами залучення капіталу для задоволення фінансових потреб (табл. 3.1).

За результатами аналізу потреби підприємств у залученні капіталу було встановлено, що у переважачій їх більшості є недостатність оборотних

коштів. Покриття потреби забезпечується короткостроковим та середньостроковим видом залученого капіталу.

Таблиця 3.1

Причини залучення капіталу для покриття фінансових потреб аграрних підприємств Вінницької області станом на кінець 2017 р.

№ п/п	Причини	Частка у загальній потребі залучення капіталу, %
1	Поповнення оборотних коштів у зв'язку з нарощенням виробництва	26,6
2	Поповнення оборотних коштів з причин сезонності виробництва	23,3
3	Поповнення оборотних коштів, викликане неефективною фінансовою діяльністю	10,0
4	Поповнення оборотних коштів, спричинене складностями у реалізації продукції	6,7
5	Потреба у наданні відстрочення платежу з постачальниками сировини	16,7
6	Реалізація інвестиційних рішень	3,4
7	Потреба у наданні відстрочення платежу з іншими постачальниками	13,3

Отже, для поповнення поточних фінансових потреб підприємств аграрного сектору можуть бути зумовлені об'єктивними причинами: сезонністю виробництва та споживання продукції, термінами виробництва продукції галузі, що залежить від технологічних особливостей, нарощуванням обсягу виробництва та розширенням ринку.

Крім того, необхідність у фінансуванні з зовнішніх джерел для поповнення поточних фінансових потреб підприємств може бути зумовлена неефективним плануванням виробництва та фінансової діяльності.

Реальна потреба у поточному фінансуванні визначена багатьма чинниками, серед яких головними є:

➤ якість управління оборотними активами та їхніми складовими (товарно-матеріальними запасами, готовою продукцією на складі, дебіторською заборгованістю тощо);

➤ рівень прибутковості підприємства;

➤ тривалість технологічного циклу виробництва продукції;

- сезонність виробництва та реалізації продукції;
- якість управління формуванням капіталу;
- одержання відстрочки за платежами від постачальників;
- заморожування певної частини оборотних коштів (резервних та поточних запасів сировини, готової продукції тощо);
- надання відстрочки платежів клієнтам (споживачам).

Фінансові поточні потреби підприємства (ФПП) визначають за формулою:

$$\text{ФПП} = \text{ТМЗ} + \text{ДЗ} - \text{КЗ} \quad (3.1)$$

де, ТМЗ – кошти у товарно-матеріальних запасах підприємства; ДЗ – дебіторська заборгованість; КЗ – кредиторська заборгованість.

У разі визначення потреби у додатковому фінансуванні підприємств галузі та можливості реалізації цих потреб необхідно враховувати особливості формування залученого капіталу, що передуює аналізу альтернативних джерел можливого покриття потреби. Аналізуючи можливості всіх доступних кредитних засобів, у тому числі й у вигляді кредиторської заборгованості, порушення термінів планових платежів постачальникам тощо, необхідно враховувати й оцінювати можливості кожного окремого різновиду платежів індивідуально, оскільки їхні наслідки можуть бути різними, в залежності від різновиду платежу й від конкретного суб'єкта кредитування.

Отже, пропонується в комплексній методиці доцільності й необхідності залучення капіталу виділити параметри доцільності залучення капіталу, що дасть змогу оцінити їхній вплив на ефективність використання залученого капіталу (рис. 3.7).

Аналіз стану залучення капіталу дозволяє оцінити джерела фінансування наявних активів, що є в розпорядженні підприємства, а також дослідити на оптимальність його структуру. Отримані результати є підґрунтям для якісного оперативного управління, фінансового планування та контролю.

Першочерговими в аналізі структури та динаміки джерел формування капіталу підприємства є дослідження обсягу, складу й динаміки капіталу за досліджуваний період, оцінюється співвідношення між джерелами власного та

залученого капіталу підприємства, визначення загальної суми додатково сформованого капіталу, виявлення та оцінювання змін у напрямках їхнього розміщення.

Рис. 3.7. Загальні параметри доцільності залучення капіталу

Отримані результати дозволять побачити, які джерела фінансування діяльності використовує підприємство, наскільки фінансово ризиковою є така структура джерел формування капіталу для інвесторів і як це впливає на ефективність господарської діяльності. Оцінка змін у складі статей активу та пасиву балансу за аналізований період дозволяє визначити вплив господарської діяльності на стан капіталу підприємства.

Чистий оборотний капітал матеріально представлений ресурсами найменш ліквідної частини оборотного капіталу у вигляді запасів та дебіторської заборгованості, тобто частини, що залишається після погашення короткотермінових зобов'язань. Оптимальний розмір показника залежить від сфери діяльності, обсягу реалізації, кон'юнктури ринку. Для оцінки достатності чистого робочого капіталу необхідно порівняти його з аналогічним показником інших підприємств, однак у будь-якому випадку зростання цього показника вважають позитивною тенденцією.

Для багатьох підприємств джерелами формування основної частини оборотного капіталу є залучений капітал, що підлягає поверненню; тому для гарантування фінансової стійкості у випадку негайної вимоги кредиторів щодо погашення короткотермінових зобов'язань деяка частина власного капіталу повинна перебувати постійно в складі оборотного, тобто бути власним оборотним капіталом.

Аналіз економічного потенціалу підприємства допомагає дати загальну оцінку джерелам утворення капіталу на підприємстві, простежити напрями його розміщення, зробити загальний висновок про вплив вибору джерел фінансування та напрямів розміщення коштів на фінансову стійкість та платоспроможність підприємства.

Для поглиблення висновків про доцільність використання аграрними підприємствами залученого капіталу наступним етапом є аналіз динаміки показників платоспроможності та фінансової стійкості, порядок розрахунку яких наведено у табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Сукупність фінансових коефіцієнтів, достатніх для оцінки доцільності залучення капіталу підприємства

№	Показники	Методика розрахунку
1. Показники фінансової стійкості		
1	Коефіцієнт автономії	Власний капітал / Валюта балансу
2	Коефіцієнт мультиплікації власного капіталу	Валюта балансу / Власний капітал
3	Коефіцієнт фінансової стійкості	Власний капітал / Зобов'язання
4	Коефіцієнт фінансового лівериджу	Довгострокові зобов'язання / Власний капітал
5	Коефіцієнт загальної заборгованості	Зобов'язання / Валюта балансу
6	Коефіцієнт довгострокового залученого капіталу	Довгострокові зобов'язання / (Власний капітал + Довгострокові зобов'язання
7	Коефіцієнт маневрування	Власний оборотний капітал / Власний капітал
8	Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів робочим капіталом	(Оборотні активи – Поточні зобов'язання) / Оборотні активи
9	Коефіцієнт структури залученого капіталу	Довгострокові зобов'язання / Зобов'язання
10	Коефіцієнт співвідношення залученого і власного капіталу	Зобов'язання / Власний капітал
11	Коефіцієнт фінансового ризику	Поточні зобов'язання / Власний капітал
2. Показники платоспроможності		
1	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	(Грошові кошти + Поточні фінансові вкладення) / Поточні зобов'язання
2	Коефіцієнт проміжної ліквідності	(Грошові кошти + Поточні фінансові вкладення + Дебіторська заборгованість) / Поточні зобов'язання
3	Коефіцієнт поточної ліквідності	Оборотні активи / Поточні зобов'язання

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Практика господарювання в умовах становлення ринкових відносин свідчить, що активним джерелом покриття фінансових потреб та стимулювання підприємництва є залучений капітал. Під час дослідження природи залученого капіталу, механізмів управління ним та ролі бухгалтерського обліку й економічного аналізу в інформаційному забезпеченні управління процесами залучення та використання цього капіталу ми дійшли до таких висновків.

1. З огляду на економічний зміст, природу та призначення залучений капітал є активним фактором стимулювання господарської діяльності, головним джерелом покриття фінансових потреб суб'єктів господарювання, має складну структурну будову за формами і джерелами залучення, цільовим спрямуванням, використанням, видами забезпечення, термінами покриття тощо. З урахуванням спектра можливих джерел залучення він має відмінність від позикового капіталу, а тому потребує проектування ефективних механізмів його формування і використання.

Залучений капітал – це джерела фінансування підприємства, одержані в грошовій або натуральній формі від різних учасників економічного процесу на засадах повернення і за визначену плату, шляхом добровільної домовленості сторін з метою отримання економічної вигоди в результаті економічної діяльності суб'єкта господарювання.

2. Для управління залучений капітал потрібно правильно класифікувати. З цією метою виділяють такі його види: у процесі формування: за джерелами створення, за елементами залучення, за видами залучення; у процесі використання: за напрямками використання, за періодом залучення, за якістю використання, за формою забезпечення; у процесі формування і використання: відповідно до правових форм, за ризиковістю. Наведена класифікація дозволяє найбільш повно розкрити сутність залученого капіталу,

організувати його облік та відображення у звітності відповідно до потреб системи управління. В результаті це призведе до підвищення ефективності його використання, дає змогу визначити обліково-аналітичну систему інформаційного забезпечення управління такими капіталопотоками.

3. Аналіз структури залученого капіталу засвідчує, що найпоширенішим є короткотерміновий кредит, який надають під заготівлю сировини та виконання розрахункових операцій. Проте, оцінюючи переваги й недоліки всіх форм і джерел, які використовують у вітчизняній та зарубіжній практиці, можна з'ясувати, що малопродуктивно застосовують факторинговий, іпотечний кредит, толінг, хоча переваги такого залучення очевидні.

Обмеженість джерел залучення капіталу можна пояснити низькою ефективністю фінансового менеджменту, де нема таких елементів як аналіз і оцінка стратегії бізнесу, ризик-менеджмент, інформаційні ресурси бухгалтерського обліку і звітності; не можливо забезпечити оперативне вивчення ринку капіталів, нема якісного аналітичного забезпечення використання власного і залученого капіталу.

4. Розгляд залученого капіталу як об'єкта обліку дозволяє виділити такі його особливості: взаємодія та зворотній зв'язок з іншими об'єктами, що виявляються в процесі бухгалтерського обліку на таких його етапах: спостереження, вимірювання, реєстрація, групування, узагальнення інформації в грошовому вираженні.

Весь механізм облікових робіт, пов'язаний із залученням капіталу, повністю підпадає під облік зобов'язань. Зі специфічних ознак зобов'язання визначено, що зобов'язання, як об'єкт бухгалтерського обліку – це залучений капітал підприємства, тобто його заборгованість, яка виникає внаслідок минулих подій і погашення якої, як очікують призведе до зменшення активів підприємства, а отже зменшення економічних вигод.

5. Оскільки метою аналізу залученого капіталу є вивчення стану та

структури аналізованого об'єкта, тобто визначення джерел формування, оцінка виявлених у них змін з позиції впливу на фінансовий стан і ліквідність підприємства та обґрунтування управлінських рішень у сфері фінансування його господарської діяльності, то напрями дослідження процесу залучення капіталу треба визначати відповідно до мети аналізу, потреб управління в отриманих результатах за такими напрямками: оцінка доцільності та необхідності залучення капіталу, аналіз їхнього ефективного використання.

6. Залучений капітал як об'єкт обліку і аналізу має загальні характеристики, зумовлені сутністю цього поняття та його роллю в фінансово-господарській діяльності. Проте варто зазначити, що кожна з цих сфер діяльності досліджує свої особливі аспекти залученого капіталу.

Весь механізм облікових робіт, пов'язаний із залученням капіталу, повністю підпадає під облік зобов'язань. Проте економічна природа залученого капіталу є іншою, оскільки пов'язана з вибором джерел залучення, об'єктів залучення, структури залучення, контролю за рухом залученого капіталу, оцінки доцільності та ефективності його використання.

Для відображення в обліку залученого капіталу запропоновано удосконалити аналітичну деталізацію даних стосовно залученого капіталу відповідно до його структурних елементів, що забезпечить простоту й достовірність відображення та узагальнення інформації для потреб управління капіталопотоками. Також розроблені пропозиції по удосконаленню форми внутрішньої звітності про рух залученого капіталу, які суттєво не ускладнюють обліковий процес, проте дає змогу забезпечити дієвий контроль цільового використання залученого капіталу відповідно до специфіки функціонування центрів відповідальності підприємств й упереджувати ризик несвоєчасного погашення кредитів та кредиторської заборгованості.

7. Запропоновано створювати систему фінансових резервів на покриття довготермінового кредитування, що забезпечує захист підприємства від

фінансового ризику.

8. Підвищення ефективності аналізу залученого капіталу можна досягти за умови комплексного підходу. Для цього необхідно здійснювати поетапний аналіз, який дасть змогу визначити необхідність та доцільність такого залучення, забезпечить його раціональне розміщення та використання, а також обрати заходи щодо оптимізації його структури. На підставі загальної моделі комплексного економічного аналізу залученого капіталу визначено інформаційні потреби для його проведення та структуровані інформаційні потоки за концепцією побудови баз даних, яка відповідає особливостям фінансового менеджменту підприємств і може використовуватися в умовах автоматизованого опрацювання даних.

9. Аналіз ефективності використання залученого капіталу необхідно розглядати в контексті ретроспективної оцінки доцільності та обґрунтованості такого залучення, що дасть змогу визначити участь таких фінансових операцій як у зміцненні фінансового стану, так і у забезпеченні стійкого економічного зростання. Це може бути підставою до зміни тактики залучення фінансових ресурсів та досягнення досконалості фінансового менеджменту в цілому. Аналіз структури залученого капіталу запропоновано виконувати в сукупності з напрямками його використання, що дає змогу виявити ризиковість структури капіталу та її вплив на ефективність ведення господарської діяльності в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алексійчук В.М., Гудзь О.Є., Стецюк П.А. Кредитна кооперація в агросфері: виклики та напрями розвитку / В.М.Алексійчук, О.Є Гудзь., П.А. Стецюк // Економіка АПК. – 2012. – № 7. – С. 84-93
2. Алескерова Ю.В. Аналіз фінансового потенціалу аграрного підприємства / Ю.В Алескерова, А.Р. Коробчук // Електронне наукове фахове видання «Глобальні та національні проблеми економіки». -2018.- №22.- С.436-438
3. Алескерова Ю.В. Кредитні інновації в агропромисловій сфері України/ Ю.В Алескерова // глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – № 13. – С. 413-418. <http://global-national.in.ua/issue-13-2016>
4. Алескерова Ю.В., Дзюбенко А.Д. Особливості розвитку споживчого кредитування в Україні / Ю.В. Алескерова, А.Д. Дзюбенко // Причорноморські економічні студії. - 2018. - Вип. 27 Ч. 2. - С. 87-92
5. Алескерова Ю.В., Тодосійчук В.Л., Мостовик В.О. Фінансово-кредитне забезпечення відтворення основних засобів сільськогосподарських підприємств та їхні особливості / Ю.В.Алескерова, В.Л.Тодосійчук, В.О.Мостовик // Інфраструктура ринку. - 2018. - Вип. 19. - С. 434-442
6. Андрієвський В.Є. Економічна доцільність впровадження системи кредитування під заставу майбутнього врожаю в Україні [Електронний ресурс] / В.Є.Андрієвський, С.М. Терещук, Н.В. Сеперович.// Режим доступу: <http://www.amdi.org.ua/>.
7. Бабич Ю.А. Кредитування аграрного сектору економіки у розвинутих країнах світу / Ю. Бабич // Економіка АПК. – 2012. – № 4. – С. 155-162
8. Банківське кредитування: сучасний стан та проблеми сьогодення [Ел. ресурс]. Режим доступу: <http://ir.stu.cn.ua/bitstream/handle/123456789/10875/>
9. Барановський І.М. Зарубіжний досвід кредитування сільськогосподарських товаровиробників / Барановський І.М. // Науковий вісник національного аграрного університету. – 2010. - № 119. – С. 236-240
10. Бойчук Є. Банківський кредит в обліку підприємства / Є. Бойчук // Баланс-

Агро. – 2010. – № 19. – С. 22-25

11. Бондаренко Н.В. Альтернативні інструменти кредитування аграрного сектору економіки [Електронний ресурс]. // Н.В. Бондаренко. // Режим доступу: <http://journals.nubip.edu.ua/>
12. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський фінансовий облік: [підручник для студентів спеціальності “Облік і аудит” вищих навчальних закладів] / За ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. – 7-ме вид., доп. і перероб. – Житомир: ПП “Рута”, 2006. – 832 с.
13. Бухгалтерський облік на сільськогосподарських підприємствах / [Огійчук М.Ф., Плаксієнко В.Я., Панченко Л.Г. та ін.]; за ред. проф. М.Ф. Огійчука. – [2-ге вид.] – К.: Вища освіта, 2009. – 800 с.
14. Бухгалтерський фінансовий облік: [підручник для студентів спеціальності “Облік і аудит” вищих навчальних закладів] / За редакцією проф. Ф.Ф. Бутинця. – [8-е вид., доп. і перероб.]. – Житомир: ПП “Рута”, 2009. – 912 с.
15. Вдовенко Л.А., Вдовенко О.С. Банковское кредитование субъектов аграрной сферы: проблемы и пути решения / Л.А. Вдовенко, О.С. Вдовенко // Российский академический журнал. – 2014. – № 1. – Т. 27 (январь-март).
16. Вікулов В. С. Інноваційна діяльність кредитних організацій / В. С. Вікулов // Фінансовий ринок України. – 2011. – № 5. – С. 3-7
17. Воляннюк, І. А. Облікові та податкові аспекти аудиту безнадійної дебіторської та кредиторської заборгованості / І. А. Воляннюк // Аудитор України. – 2013. – № 8. – С. 27-35
18. Воронкова А.А. Проблеми банківського кредитування товаровиробників в Україні / Воронкова А.А., Куцина Л.В. // Сучасне банківництво – проблеми та перспективи розвитку. -2009. – С. 33-37
19. Гавриленко В.А. Проблеми оподаткування прибутку в умовах нового Податкового кодексу України// Наукові праці ДонНТУ. Серія:економічна. – 2011. – №39-1 – С. 128-134
20. Герасимович А. М. Аудит діяльності кредитної спілки / А. М. Герасимович, О. В. Кот, Н. А. Морозова-Герасимович // Аудитор України. – 2013. – № 4. –

21. Господарський кодекс України № 436-IV, від 16.01.2003
22. Голов С.Ф. Бухгалтерський облік і фінансова звітність за міжнародними стандартами / С.Ф. Голов, В.М. Костюченко. – Х.: Фактор, 2007. – 976 с.
23. Грицай Т. Л. Інвестиційне кредитування, його сутність та значення в сучасних умовах господарювання / Т. Л. Грицай // Інвестиції: практика та досвід. – 2011. – № 14. – С. 7-10
24. Гудзенко Н.М., Антонюк Я.М. Показник як основа аналізу та критерій управління / Н.М. Гудзенко, Я.М. Антонюк // Економічний аналіз: зб. наукових праць/ Тернопільський національний економічний університет. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр ТНЕУ «Економічна думка», 2015. – Том 19. -№2. – С.64-70
25. Гуцаленко Л.В. Реалізація контрольної функції обліку в управлінні поточними зобов'язаннями підприємств // Л.В. Гуцаленко, У.О. Марчук / Вісник аграрної науки Причорномор'я. - №2 (83) 2015, Том 1. С. 43-48
26. Гуцаленко О.О. Фінансові потоки як інструмент управління підприємствами АПК / О.О. Гуцаленко // Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. - 2017. - № 11. - С. 92-100
27. Гудзь О.Є. Фінансово-кредитна інфраструктура аграрної сфери України / О.Є. Гудзь // Економіка АПК. – 2009. – № 6. – С. 47-54
28. Дем'яненко М.Я. Фінансові ресурси сільськогосподарських підприємств України: теорія і практика: монографія / М.Я. Дем'яненко, О.І. Зуєва. – К.: ННЦ ІАЕ, 2010. – 190 с.
29. Єгорова І. Банківські кредити на балансі підприємства / І. Єгорова // Баланс-Агро. – 2012. – № 42. – С. 23-27
30. Зленко О.В. Запровадження нових механізмів кредитування сільськогосподарських товаровиробників [Електрон.ресурс] / О.В. Зленко. - Режим доступу: http://www.nbuuv.gov.ua/portal/chem_biol
31. Іванечко Ю. Інвентаризація розрахунків із дебіторами і кредиторами / Ю. Іванечко // Все про бухгалтерський облік. – 2012. – № 96. – С. 50-55

32. Інструкція про застосування Плану рахунків бух. обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій. Затв. наказом Мінфіну України від 03.11.99р. № 291.
33. Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті / Затверджено постановою Правління Національного банку України від 21.01.2004 р. № 22
34. Іщенко Я.П., Галайда Л.В. Теоретичні основи формування власного капіталу підприємства / Я.П. Іщенко, Л.В. Галайда // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2015. – Вип. 15. – Ч. 1. – С. 146–148
35. Казмирчук В. Сомнительная и безнадежная задолженность // Справочник экономиста. – 2012. – №11. – С.56-61
36. Калашникова Т.В. Стан і тенденції розвитку кредитного забезпечення аграрної галузі України / Т.В. Калашникова // Фінанси України. – 2010. – №10. – С. 29-37
37. Калин В. Анализ формы договора банковского кредита / В. Калин // Закон и жизнь : Международный научно-практический правовой журнал. – 2011. – № 9. – С. 48-51
38. Калетник Г.М. Іпотечне кредитування в сільському господарстві України / Калетник Г.М. // Економіка АПК. – 2013. – № 7. – С. 58
39. Калетник, Г. М. Аграрна розписка як альтернативний варіант фінансового забезпечення аграрного виробництва [Текст] / Г. М. Калетник, Г. О. Пчелянська, С. М. Терещук // Збірник наукових праць ВНАУ. Серія : Економічні науки. – 2012. – № 4(70). – Т. 2. – С. 74-79.
40. Карпенко І. О. Внутрішній аудит: визначення та необхідність створення / І. О. Карпенко // Аудитор України. – 2013. – № 6. – С. 41-47
41. Китайчук Т.Г. Аналіз складових балансу підприємства / Т.Г. Китайчук // Глобальні та національні проблеми економіки. Електронне наукове видання. – 2015. – Випуск 3. – С.859-865
42. Киш Л.М. Аналіз структури капіталу та можливості її оптимізації / Л.М. Киш // Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і

- практики. - 2017. - №2. - С. 70-79.
43. Коваль Л.В. Вплив облікової інформації щодо власного капіталу на прийняття управлінських рішень / Л.В. Коваль Арсенюк А. // Ефективна економіка. – 2017. – №6. Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5632>
44. Коваль Н.І Особливості контролю та аналітичної оцінки в діяльності сільськогосподарських підприємств/ Н.І. Коваль // Глобальні та національні проблеми економіки – [електронне наукове фахове видання]. – М.: Миколаївський національний університет ім. В.О. Сухомлинського, 2016. – № 12. – Режим доступу: <http://www.global-national.in.ua/issue>
45. Коваленко Н. В. Інвестиційний податковий кредит як інструмент фінансування діяльності промислових підприємств / Н. В. Коваленко // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). – 2011. – №3(54). – С. 106-111
46. Коваленко Т. Аграрні розписки: оформлення, видача, обіг та виконання [Електронний ресурс]. // Т. Коваленко. // Режим доступу: <http://agro-business.com.ua/>
47. Колотій С. В. Банківське кредитування лізингових проектів агроформувань / С. В. Колотій // Збірник національного аграрного університету. – 2010. – Вип. 5, Т. 2. – С. 121-125
48. Колотуха С.М. Кредитування сільськогосподарських підприємств як ефективне джерело інвестиційної діяльності / Колотуха С.М. // Економіка АПК. – 2009. – № 1. – С. 89-96
49. Корпанюк Т.М. Сутність, облік та аналіз строкових депозитів та депозитів до запитання фізичних осіб / Т.М. Корпанюк, М.В. Григоращ // Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор». – 2018 р. – №2. – С. 124–128
50. Кривень Н.В. Фінансово-кредитні важелі впливу міжнародних програм для стимулювання розвитку мікрокредитування малого бізнесу в Україні / Н.В. Кривень // Вісн. ун-ту банківської справи НБУ. - 2011. - №2(11). - С.77 - 81
51. Крисак А.І. Іпотечне кредитування під заставу землі як фактор концентрації

- земельної власності / А. І. Крисак, А. Б. Поліщук, Д. С. Нірода // Інвестиції: практика та досвід. – 2012. – № 18. – С. 17-20
52. Лавров Р. В. Банківські іпотечні технології в аграрній сфері економіки / Р. В. Лавров // Економіка та держава. – 2012. – № 9. – С. 44-46
53. Лазур П.Ю. Банківський кредит як чинник розвитку підприємництва в Україні / П.Ю. Лазур // Наук. вісн. НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22.5. – С. 246-250
54. Лень В.С., Гливенко В.В. Звітність підприємства: підруч. / Лень В.С., Гливенко В.В. – К.: Каравела, 2010. – 672 с.
55. Лісна І. Як інвентаризують розрахунки / І. Лісна // Все про бухгалтерський облік. – 2007. – № 119 (1396). – С. 24
56. Любар О.О. Банківське кредитування суб'єктів аграрної сфери в умовах ринку / О.О. Любар // Економіка АПК. – 2011. – № 3. – С. 73-77
57. Мельник К.М. Проблеми і шляхи розвитку інвестиційного кредитування в період фінансової нестабільності / К.М. Мельник // Економічний простір: збір. Наук. праць. – №48/1. – Дніпропетровськ: ПДБА, 2011. – С. 143- 154
58. Непочатенко О.О., Бондаренко Н.В., Бондаренко О.Г. Сучасні методи кредитування сільськогосподарських підприємств / О. Непочатенко, Н. Бондаренко, О. Бондаренко // Економіка АПК. – 2012. - № 5. – с. 69-74
59. Нескорородева І.І. Особливості кредитування малого бізнесу в Україні / І.І. Нескорородева, А.М. Биковська // Вісн. економіки транспорту і промисловості. – 2011. - №3. – С. 125-130
60. Облік позикового капіталу. Збірник задач з прикладами розв'язку / Л.В. Чижевська, І.В. Орлов, О.О. Зеленіна. – Житомир: ЖДТУ, 2010. – 96 с.
61. Облік і звітність підприємств у системі оподаткування: навч. посіб./М. І. Бондар, Л. Г. Ловінська, Н. М. Лисенко та ін.; за заг. ред. М. І. Бондаря та Н. М. Лисенко. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ: ДННУ «Акад. фін. управління», 2014. 585 с.
62. Олійник О.А. Фінансово-кредитне забезпечення малих с.-г. підприємств / Олійник О.А. // Економіка АПК. - 2013. - № 1. - С. 150

63. Олійник О. Аналіз ринку кредитних послуг / О. Олійник // Агробізнес сьогодні. – 2011. – № 18. – С. 50-52
64. Онисько С.М., Содома Р.І. Теоретична сутність кредиту та кредитних відносин у сільськогосподарському виробництві/ С.М.Онисько, Р.І.Содома // Економіка АПК. - 2012. - № 12. - С. 73-80
65. Організація бухгалтерського обліку : [навч. посібник] / [Ю.Д. Часкіс, Е.С. Гейер, О.А. Наумчук, І.О. Власова]. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 564 с
66. Орлов І.В. Бухгалтерський облік і контроль зобов'язань суб'єктів господарювання: теорія і методологія: монографія / І.В. Орлов. – Житомир: ЖДТУ, 2010. – 400 с.
67. Орлов І.В. Сутність поняття “зобов'язання”: аналіз наукових джерел / І.В.Орлов // Вісник ЖДТУ / Економічні науки. - 2010. – № 1 (51) – С. 90-93
68. Пархоменко, В. Бухгалтерський облік фінансових витрат / В. Пархоменко // Все про бухгалтерський облік. – 2010. – № 110. – С. 58-60
69. Пасочник В. Агросектор і його кредитні врожаї [Електронний ресурс] // В. Пасочник // Дзеркало тижня України. - №16. - 2012. - 27 квіт. - Режим доступу до журн.: http://dt.ua/ECONOMICS/agrosektor_i_yogo_kreditni
70. Півторак В.С. Банківське кредитування малих аграрних підприємств / Півторак В.С. // Економіка АПК. – 2013. – № 5. – С. 130
71. Плахтій Т.Ф. Аналіз моделей оцінки якості облікової інформації / Т.Ф. Плахтій // Бізнес-навігатор: науково-виробничий журнал. - 2017. - Випуск 4-2 (43). - С. 146-152
72. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
73. Польова О.Л., Мярковська А.С. Оцінка ефективності управління власним капіталом підприємства. Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2016. № 8. С. 27-35

74. Попівняк Ю. Бухгалтерський облік кредитів і процентів за ними в позичальника / Ю. Попівняк // Все про бухгалтерський облік. – 2013. – № 38/39. – С. 24-26
75. Правдюк О.Л., Любар О.О. Кредит і кредитна політика: пряма та зворотна залежність/ О.Л.Правдюк, О.О Любар // Економіка АПК. – 2012. – № 7. – С. 112-118
76. Правдюк Н.Л. Довгострокове іпотечне кредитування в аграрній сфері економіки: можливості та ризики/ Н Правдюк // Економіка АПК. – 2011. – № 11. – С. 51 – 56
77. Правдюк М.В. Стан аналітичного забезпечення управління аграрними підприємствами Вінницької області / М.В. Правдюк // Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. – 2017 (27). – С. 44-56
78. Про аграрні розписки: Закон України від 06.11.2012 р. № 5479-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5479-17>
79. Про заставу: Закон України від 2.10.1992 р. № 2654-XII.
80. Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати: Закон України від 2.10.1992 р. № 2654-IV.
81. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність: Закон України від 16.07.99р. ВР-№996-XII.
82. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 7.12.2000 р. № 2121-III.
83. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 р. № 2664 – III.
84. Про іпотеку: Закон України від 5.06.2003 р. № 898-IV.
85. Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень: Закон України від 18.11.2003 р. № 1255- IV.
86. Про організацію формування та обігу кредитних історій: Закон України від 23.06.2005 р. № 2704 – IV.
87. Про фінансовий лізинг: Закон України від 16.01.2004 р. № 1381 – IV.
88. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23.02.2006 р. №

- 3480-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>
89. Про затвердження Порядку ведення Реєстру аграрних розписок: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.07.2013 р. № 665 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/665-2013->
90. Про особливості оподаткування ПДВ операцій, пов'язаних з обігом аграрних розписок: Лист ДФСУ від 06.10.2016 р. № 32818/7/99-99-15-03-02-15 [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://sfs.gov.ua/podatki-ta-zbori/zagalnoderjavni-podatki/podatok-na-dodanu-vartist/listi-dps/270034.html>
91. НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджений Наказом Міністерством фінансів України №73 від 07.02.2013р.
92. П(С)БО 11 «Зобов'язання». Затв. наказом Мінфіну України від 28.05.99р. №137.
93. П(С)БО 13 «Фінансові інструменти». Затв. наказом Мінфіну України від 28.05.99р. №137.
94. П(С)БО 16 «Витрати». Затв. наказом Мінфіну України від 31.12.99р. №318.
95. П(С)БО 17 «Податок на прибуток». Затв. наказом Мінфіну України від 28.12.2000р. №353.
96. Руда О.Л. Кредит як підґрунття взаємовідносин підприємств та комерційних банків / О.Л. Руда // Інвестиції: практика та досвід. - 2018. - № 9. - С. 22-25
97. Руда О.Л. Становлення іпотечного кредитування в Україні / О.Л. Руда // Ефективна економіка. - 2018. - № 5
- 98.
99. Садовніков О. А. Особливості організації внутрішнього контролю і проведення ревізій на підприємстві в умовах національних стандартів / О. А. Садовніков // Аудитор України. – 2013. – № 4. – С. 43-45
100. Салова, Н. Фінансовий лізинг - від реєстрації до оподаткування / Н. Салова // Аудитор України. – 2013. – № 7. – С. 87-93
101. Скрипник, А. Інформаційна складова підвищення ефективності кредитування аграрного сектору / А. Скрипник, О. Ткаченко // Вісник

- Національного банку України. – 2011. – № 11. – С. 32-38
102. Скрипник М. І., Григоревська О. О. Місце позикової політики в складі політики господарювання підприємства / М. І. Скрипник, О. О. Григоревська // Науко ві записки Національного університету «Острозька академія». Серія «економіка» : науковий журнал. – Острого : Вид-во НУ«ОА», грудень 2016. – No 3(31). – С. 180–185
103. Степанюк, О. Агрокредитування: новий погляд, нові підходи / О. Степанюк // Агробізнес сьогодні. – 2013. – № 6. – С. 52-53
104. Стойко О. Я. Кредитування сільськогосподарських виробників під заставу майбутнього врожаю з використанням аграрних розписок [Текст] / О. Я. Стойко // Наукові читання – 2013 : наук.-теорет. зб. – Житомир : ЖНАЕУ, 2013. – Т. 2. – С. 141-144
105. Тарасюк С. Г. Альтернативні методи кредитування с.-г. підприємств / С. Г. Тарасюк // Науковий вісник НУБіП. – 2012. – Вип. 177, Ч. 4. – С. 159-162
106. Терещук С.М., Андрієвський В.Є. Існуючі фінансові інструменти як передумова впровадження системи кредитування під заставу майбутнього врожаю в Україні / С. Терещук, В. Андрієвський // Економіка АПК. – 2012. – № 4. – С. 79-84
107. Тимошенко М.В. Аналіз тенденцій розвитку банківського кредитування / М.В. Тимошенко // Економічний простір: Збірник наукових праць. – 2010. – №37. – С. 134-145
108. Толстошеєва А.В. Сучасні проблеми кредитування комерційними банками України / А.В. Толстошеєва // Бізнес Інформ. — No 5. — 2016. — С. 370—375
109. Цивільний кодекс України № 435-IV, від 16.01.2003.
110. Чехова І.В. Історичний аспект формування ринку кредитних ресурсів/ Держава та регіони. Серія. Економіка тв підприємництво. – 2010. – №1. – с. 205-208
111. Шубенко І.А. Сутність кредитного страхування та його роль при кредитуванні сільськогосподарських підприємств [Електронний ресурс] /

І.А. Шубенко // 2009. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>

112. Яворова Г.В. Підвищення ефективності внутрішньогосподарського контролю у діяльності сільськогосподарських підприємств / Г. Яворова // Економіка АПК. – 2012. – № 5. – С. 98-102

ДОДАТКИ